

Юсуф Шомансур

МЕН ЎТҚАЗМАГАН ДАРАХТЛАР

Шеърлар
ва поэмалар

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1986

Y32
III 77

II: $\frac{4702570200-110}{M352(04)-86}$ 83-86

Юсуф Шомансур ҳақида

Бепоеъ коинот бўйлаб сочилган сайёралардан то йирик юлдузларга қадар ўз йўлдошлари бўлади. Бу йўлдошлар бир замонлар шу сайёра ва юлдузлар бағридан узилиб чиққан ёхуд уларнинг тортиш кучига дош беролмаган учар жисмлар ҳисобига ҳосил бўлган. Бу йўлдошлар ўз сайёраларидан тинимсиз куч ва мадад олган ҳолда улар атрофида парвоз этадилар.

Менимча, улкан шоирлар атрофида ҳам ана шундай йўлдошлар бўлади.

Бугун шеър ва дostonлари ҳурматли китобхонлар эътиборига ҳавола этилаётган истеъдодли шоир Юсуф Шомансур устоз Шайхзода ижодидан айниқса баҳраманд бўлган, унинг ижодий мактабида улғайган, унинг шеъриятига хос жозоба ва сеҳр кучини бутун ижодий ҳаёти давомида ҳис этган ижодкордир. У гарчанд айрим асарларида шайхона шеърӣй тафаккур усулидан, шайхона оҳанг ва бўёқлар олаmidан четга чиқа олган бўлса ҳам, аслида, сўнгги онларига қадар ўз устозининг шеъриятидаги порлоқ қирраларни акс эттирди, ундаги ҳарорат ва тароват билан тўйинди, нафосат ва фасоҳатнинг ёниқ эритмаси бўлган асарларидан айрича баҳра олди.

Афсуски, Юсуф қисқа умр кечирди. У эндигина шеърӣй балoғат йўлларига чиқа бошлаганида, орамиздан кетди. Шунинг учун ҳам унинг ижодида куртак ёзган жуда кўп сифатлар чаман гулларга айлана ол-

мади. Шу жумладан, ҳаётни шайхона ҳис ва тасвир этиш майллари ҳам шеърӣ бунёдкорлик тамойили билан узвий чагиша олмади. Аммо шунга қарамай, у ўзига ажратилган ижодий умрдан фавқулудда самарали фойдаланди.

Юсуф Шомансур 1936 йил 5 майда Тошкентда туғилди. Кичик жуссали, қора мағиздан келган бола тенгдошларига нисбатан ниҳоятда уринчоқ, ҳамма нарсага қизиқувчан ва киришувчан эди. У болалик чоқлариданоқ ўз кучини қаерга қўйишни ва нимага сарф қилишни билмас, шунинг учун ҳам у кирмаган кўча қолмаган эди. Юсуф мактабда таълим—тарбия олар экан, чамаси, адабиёт муаллимининг таъсирида шеърӣ санъатга кўпроқ қизиқа бошлади. Шу орада у Н. Островский номидаги пионерлар саройида адабиёт тўғараги ташкил этилганидан дарак топиб, бу тўғаракнинг раҳбари, таниқли ўзбек шоири Ғайратийдан адабий сабоқлар олишга астойдил киришди. Юсуфнинг бахтига, тўғаракнинг дастлабки иштирокчилари орасида Эркин Воҳидов, Хайриддин Салоҳ, Сайёр, Анвар Эшонов, Тўлқин, Анвар Исроилов сингари шеър шайдолари ҳам бор бўлиб, улар билан доимий ижодий алоқа ҳам беиз кечмади. «Ленин учқуни», «Ёш ленинчи» ва бошқа газеталарнинг саҳифаларида, «Ёшлик дафтари» тазкирасида Юсуфнинг илк шеърлари эълон этила бошлади. 1957 йил 6 апрель куни эса Ғайратий «Ёш ленинчи» газетасида ўз шогирдига оқ йўл тилаб, унинг бир неча шеърини газетхонлар ҳукмига ҳавола этди. Юсуфнинг шеърӣ машқлари гарчанд бундан тўрт—беш йил муқаддам вақтли матбуот саҳифаларида кўрина бошлаган бўлса-да, унинг шоир сифатидаги таваллудини худди шу кундан ҳисоблаш жойиз кўринади.

Аслида, у шу йилларда мактабни тугатиб, кундузи «Шарқ юлдузи» журнали редакциясида ишлар, оқшом тушиши билан эса кечки педагогика институти томон ошиқар эди. Бу ўқув даргоҳида уни оташин шоир ва аллома Шайхзоданинг жозиба кучи ўз бағрига тортди. Юсуф устоздан фақат мароқли лекциялар тинглабгина қолмай, балки у раҳбарлик қилган адабиёт тўғаракининг фаоли ҳам бўлди. Бу ерда у билан Хайриддин Салоҳ ўртасидаги дўстлик ришталари яна ҳам мустаҳкамланди. Икки ажралмас дўстни ҳатто Ҳасан—Ҳусан деб атай бошладилар. Шайхзода бу икки ёш шоирни шундай унвон билан атар экан, улар ҳаётининг муштарак қисмат билан тугагини билмас эди, албатта. У ҳар

йкки полонга айрича меър кўрсатиб, уларни узоқ ойлар мобайнида парвозга шайлади. Ниҳоят, Юсуф 1960 йилда институтни тугатибгина қолмай, ўзининг илк шеърлар тўпламини ҳам нашр этишга эришди.

Шеър ёзиш Юсуфнинг бирдан-бир яшаш тарзи эди. У шеър ёзмаган, ё бирор шоирдан таржима қилмаган кун топилмаса керак. У тинимсиз машқ қилиш орқасида ўз қаламини тезда чархлаб олди. Устози Шайхзода сингари турмушда рўй бераётган ҳар бир воқеага муносабат билдиришга уринди. У на кечмиш ва на бугунги воқеликнинг муҳим муаммоларини четлаб ўтди. Шоирнинг шу давр мобайнида яратган шеърый асарлари билан юзаки танишиб чиқишнинг ўзиёқ унинг ижоди тематик жиҳатдан ғоятда бой ва ранг-баранг бўлган, дейишга асос беради.

Шундай мавзулар борки, улар турли-туман шоирлар ижодида қайта-қайта тилга олингани сабабли ўз оҳорини тўкади. Шунинг учун ҳам улар бизга сийқа мавзулар бўлиб туюлади. Бундай мавзулардаги шеърлар Юсуф Шомансур ижоди учун ҳам бегона эмас. Аммо Юсуф бундай ҳолларда сийқа фикрлаш даражасида депсиниб қолмай, ўзининг поэтик тасаввур доираси анчагина кенг эканлигини кўрсатди. Шоирона хаёлнинг кенглиги эса чинакам истеъдоднинг белгисидир.

Юсуфнинг ҳисобсиз асарлари орасида «Петришчево қишлоғи» деган бир шеъри бор. Петришчево — қаҳрамон рус қизи Зоя Космодемьянскаянинг ўлмас жасоратига гувоҳ бўлган қишлоқ бўлиб, у жуда кўп шеърларда тилга олинади ва куйланади. Юсуф бу мавзуга қўл урар экан, сийқа гаплар тизмасидан воз кечиб, куз фаслидаги қишлоқнинг тасвирини чизади. Дарахтлардан битта-битталаб учаётган япроқлар ҳам, изғириндан қорайган картошка палаклари ҳам, эгатдан қоп орқалаб чиқаётган Катя хола-ю карамдан бош кўтармай кирт-кирт чайнаётган қуёнчалар ҳам шоир эътиборидан четда қолмайди. У нозик ҳаётний деталларга бой бу шеъри билан ҳаёт ҳаминша ўз оқимида давом этади, фасллар ва насллар алмашиб туради, аммо қаҳрамон қиз ҳам, қишлоқ ҳам тарихда абадий қолади, деган фикрни илгари суради.

Агар бу шеърда «Куз қуёши илжаяр ёмғир тўридан қараб» деган чиройли ташбеҳ ва тасвир қўлланилини кўреак, Бородино лавҳалари чизилган бошқа

бир шеърда Юсуф ўз маҳоратини яққол намойиш этиб, пурҳикмат сатрлар занжирини тизиб юборади:

Ҳақиқатга тан бермоқлик мушкул масала,
Нодонларнинг нодони ҳам оқилман, дейди.
Сувман дея ўйнаб кўкка сапчир машъала,
Дарёда муз буғ таратиб, ёлқинман, дейди.

Бундай поэтик фикрлаш босқичига кўтарилиш учун шоирда катта ҳаётий ва ижодий тажриба билан бирга туғма истеъдод ҳам бўлиши зарур. Табиат эса Юсуфдан туғма истеъдодни фориг этмаган эди.

Менга Юсуфнинг кўпгина шеърлари умрли бўлиб кўринади. Уйлайманки, бу шеърлар узоқ йиллар мобайнида яшайди, улар маъзига сингдирилган гоё ва бу гоёни бадий мужассамлантириш усуллари ҳали эскирмайди. Ана шундай шеърлардан бири қора қийиқча тўғрисидаги манзума бўлса, ажаб эмас... Бу шеърда тасвирланишича, лирик қаҳрамоннинг тақводор бир оғаси бўлган. Кунларнинг бирида унинг тўйга асраб юрган қўйи касал бўлиб қолади. Ҳар қандай кор-ҳол юз берганида, «тақсир»дан нажот йўлини кутишга одатланган оға бу сафар ҳам уни чақиртириб келади. «Тақсир» эса аҳволни кўриши билан икки оғиз калима ўқиб, сўнг қўйни тезроқ бозорга элтишни маслаҳат беради. Оға шу куниеқ қўйни сотиб, бир рўмол пул билан уйига қайтади. Уйга қайтади-ю оромини буткул йўқотади. У қора қийиқчали харидорни излаб, бозорга танда кўяди. Ниҳоят, ҳаром сармойани ўз эгасига қайтариш ҳақидаги умиди сўнгач, уни виждон азоби кемириб ташлайди. Ҳатто унинг аҳволидан хабар олиш учун келган домладан юз ўгиради. Ниҳоят, виждон ҳукми қирқ йиллик тоат — эътиқоддан зўр келиб, оға дунёдан кўз юмади.

Қаранг, виждон деган шунчалар покки,
Қолган эътиқодлар ожиз олдида; 16
Виждон бўлсин экан инсон қалбида.

Шоир ўз ҳикоясини шундай мисралар билан тугатади. Виждон мавзуи, назаримда, шу шеърый ҳикояда-

мина эмас, балки Юсуф Шомансурнинг бутун ижодида янгроқ садо бериб туради. Негаки, ҳалолликни, покликни, олижанобликни куйлаган, виждон амри билан ўзини ўт — оловга урган, кишиларнинг, халқнинг эл-юртнинг дастёри бўлишга уринган сиймолар образини яратган шоир учун виждон энг юксак мавзулардан бири эди.

Юсуф ўзбек шеърининг ижодий имкониятларини бойитиш ишига ҳам муҳим улуш қўшди. У, ўз устози сингари, шеърининг шакл ва вазнларнинг ранг-баранг турларидан самарали фойдаландики, натижада муайян шакл ва вазн кўринишлари ҳозирги ўзбек шеъриятида унинг ижодий изланишлари туфайли ҳам синовдан ўтди ва шеъриятимизда кенг ўрин эгаллаб бошлади. У, айниқса, ўзбек қофиясининг имкониятларини кенгайтириш борасида жонбозлик кўрсатиб, унинг пайдо бўлиш йўллари беқиёс даражада бойитди... Аммо, афсуски, у ижодий балоғат йўлидан узоқ боролмади. Ўзбек ва рус тилларида ўндан зиёд шеърининг китобларини эълон этган, «Қора марварид» романи ва «Ёр қайрилиб боқмайди» пьесасини яратган, Шайхзоданинг илмий ва ижодий мероси бўйича кандидатлик диссертациясини ҳимоя қилиб, янги ижодий уфқларни ахтарган ва янги ижодий ниятлар билан яшаган шоир 1978 йилда, 42 ёшида оламдан ўтди.

У узоқ яшаб, икки асрнинг рўбарў келишини кўришга, XXI аср шабадалари билан тўйиб нафас олишга умидвор эди. У ҳатто чорак асрга тўлган кунда ёзган эди:

Юз йил умр кўрмоқлик насиб бўлмас эҳтимол,
Икки буюк асрга гувоҳ бўлурман аммо.
Қирқ йилдан сўнг учрашар битта гўдак, битта чол,
Бир-бирига термулар, бир-бирига маҳлиё.
Гўдак янги аср-у, мен нуроний мўйсафид,
Чўян қуйган қўл билан ипак бошин силайман.
Навқирон коммунизм қудратини кўрсатиб,
Икки улуғ асрнинг томирини улайман.

Аммо орзулар ҳамиша ҳам ушалавермайди.
Ҳақиқий шоир учун ўлим даҳшатли эмас, зеро,
унинг шеърлари қолади.

Юсуф Шомансур В. В. Маяковскийга бағишланган
бир шеърида ёзганидек:

Улим-ку
 ҳеч гапмас,
 эскирмоқ ёмон,
Шеърнинг
 эскирмоғи
 айниқса!

Уйлаймизки, Юсуф Шомансурнинг энг яхши шеър-
лари узоқ йиллар давомида эскирмай, шеърга, нафис
сўз санъатига чанқоқ дилларни қондириб туради.

Наим Каримов

Филология фанлари кандидати,
Беруний мукофоти лауреати.

Тоғлар сийнаседан оққан шаффоф сув
Эслатади дөнгиз ёки самони.

Жинжилөкдай қушча келиб қўнару

Иена кўзичалик сув ичар қониб.

Шеърим! Томчи бўлсанг қилмасман армон,

Сендан баҳра олса бирор тирик жон.

Шеърлар

ЭЪТИҚОД

Дунёни ёшартирмоқ борасида борар экан сўз,
Ер юзида
Эзгуликнинг ғалабаси экан барқарор,—
Коммунистик эътиқоддир тарих учун
Ҳам ақл, ҳам кўз.
Яхшилиқнинг виждонидай юзага чиқар
Коммунистик ҳар қарор.
«Аврора»нинг залпи билан
Большевистик ташкилотларнинг
Пинҳон-пинҳон орзулари янграганда баралла,
Не-не тилсимотларнинг,
Не-не мушкулотларнинг
Қопқалари қарс-қарс очилиб кетди!
Жаҳон
Қайтмас бир тараққиётга ўтди
Паллама-палла.
Қоммунистча нафас билан,
Шижоат билан
Қудратланди СССР — диёрлар омихтаси
Ки ҳеч қачон камолот
Тенглашолмас бундай камолот билан!

Демак,
Коммунистча дўстлик бўлди
Дўстликнинг энг пухтаси!
Ёвузликнинг энг ашаддий,
Энг қутурган тимсоли — фашизмки бир мараз—
Шу Дўстликнинг зарбасидан
Янчилди,
Абадий қон-қақшади,
Сувларнинг соҳилида бомбалардан кучлироқ
Бинафшалар бемалол кўкармоқда хуш ораз!
Йигирманчи аср!
Энг суронли,
Энг бўронли, энг мушкул аср:
Ҳар қадамда қаср-қуср,
Ҳар қадамда тараққиёт, тўполон,
Ақл бовар қилмас техника
Айни роҳат, айни ажал, айни таҳлика!
Шақилдоқнинг ичидаги тошми дейсам
Бу асрда ҳар инсон!
Хайриятки, дунёда
Коммунисту коммунистик эътиқод тирик:
Бўз тупроқда, кулранг самода
Ташлай олмас ҳеч ким ҳеч кимни қириб!
Қанчалик зўр тараққиёт дағдағасида
Йўқотмасин эсини,
Саҳарҳез булбулларнинг навосини
Ҳам
Бўғдой ноннинг исини
Сақлаб қолгай-ку одам!
Гулни топтамоқ мумкин,
Аммо
Гул ҳинди ўтаверар димоқдан димоқларга.
Эътиқоди билан инсон доимо,
«Оллоҳ», деб фотиҳага қўл очган
Содда чоғида ҳам у
Узоқ-узоқ ўйга ботган

Кўз тикиб кафтдаги қадоқларига.
Коммунистик эътиқод-чи?
Бугун
Шундоқ сингиб бормоқдаки инсон қонига,
Кул устида бўлса ҳам,
Қил устида бўлса ҳам
Кўринмоқда кўзларига бу ҳаёт гулгун;
Демак,
Шу эътиқод ора кирар
Тирик жаҳон жонига,
Демак,
Шараф бўлсин коммунистик аср бўлган
Шу асрнинг шаънига!

ИЛЬИЧГА МУРОЖААТ

Бахтлилар бахтлиси эканмиз ғоят,
Юз йиллигингиз
таптанасида
Қатнашдик
ишчану
СОҒЛОМ —
саломат,
Юракларга тўлди олам
нашида.
Муслимовдан токи
чақалоққача—
Шу кунда
кимнингки нафаси тирик,—
Ҳаммининг қувончи,
бахти бошқача:
Қайтарилмас,
улуғ
санани
кўрдик!

Демак,
 ҳар биримиз
 тарихий одам.
 Ингирма биринчи —
 шомли асрга
 Муъжизадай
 босиб борамиз
 қадам,
 Кирамиз
 саройга,
 эсга, хотирга!
 Аммо, Ильич ота,
 тантана чоғи
 Мақбарадан чиқиб
 боқсангиз бирпас.
 Самимий табассум этиб
 нечоғли,
 Дердингиз:
 — етарли,
 бас қилингиз,
 бас!
 Эллик йил илгари¹
 бўлгани каби
 Мажлисларни, аниқ,
 тўхтатардингиз.
 Кечиринг,
 жаҳоннинг коммунист қалби
 Қаршингизда туриб
 сўрамоқда сўз:
 — Владимир Ильич,
 узр,
 минг узр,

¹ 1920 йил, 20 апрелда РКП(б) Марказий Комитети В. И. Лениннинг 50 йиллиги шарафига тантанали кеча ўтказган эди. Ленин бир неча бор телефон қилиб таътанани тўхтатишларини сўраган эди.

Минг йилга мингашган
 минг йиллар аро
 Одамзод энди бир
 қилмоқда ҳузур,
 Зероки,
 кўрипти Сиздай бир даҳо.
 Коммунистча тўйлар асли камтарин,
 Жами
 камтарликдан камтар ўзингиз,
 Шу сабаб
 ташлайсиз бизни қайтариб,
 Малол кўриб
 жиндай
 мақтов сўзимни.
 Владимир Ильич,
 уэр,
 минг уэр,
 Мундоқ қараганда не ҳам
 қилибмиз?
 Номингизга атаб тиклабмиз қаср,
 Қурсак
 майдонларда ҳайкал қурибмиз...
 Езсак
 ёзибмиз-да
 достону ғазал,
 Кино лентасида жамолингиз бор,
 Аммо
 қўлингизда азруйи азал
 Узгаргани сирин
 ким
 тасвир
 этар?
 Санъату меъморлик...
 Одамзод нутқи...
 Бундай бунёдкорлик
 олдида

Минглаб Маяковский

чиқсаю

машқи

Камолотга етиб

топса

зора

сўз...

Шундай, Ильич ота,

буюклигингиз,

Ҳаяжоннинг қўли—

шоир зотини

Илтимос,

айбга буюрмасангиз,

Синаб кўрсин

ҳар ким

маҳоратини.

* * *

Янгроқлигинг,

гўзаллигинг,

бойлигинг

Мақтовимга муҳтож эмас заррача.

Она тилим,

Шоирингни койинг,

Гоҳ ражидим сўзларингни аррадай.

Етдимми ҳеч

Теранлигинг қадрига?..

Деразамга

бир жуфт темир қоқаман,

Номи унинг «ошиқ-мошиқ!»

Ҳа, нега?

Қўлда болға,

Хаёл ичра оқаман.

«Ошиқ-мошиқ!»
Оддйгина сўз билан
Совуқ темир тирилибди нисондай.
У жанг қилиб
бўрон билан,
Муз билан
Деразамни ушлаб турар посбондай.
Бало-офат ўтар нари-наридан,
Яқинлаша олмас «ошиқ-мошиққа».
Ошиқларнинг жони ахир
Темирдан,
Шундан ажал йўқдир ишққа,
Қўшиққа.
Ишонмоқдан жозибангнинг кучига
Қайтмагайман ҳатто ўтда ёқилсам.
Она тилим!
Деразангнинг синчига
Қошки,
«ошиқ-мошиқ» бўлиб қоқилсам.
Ошиқларнинг жони ахир
Темирдан.

НОН ВА ҚАЛАМ

Уроқ — болға эрлиги ерда
Зулм тоғини тамом парчинлар.
Табассумга тўлган юзларда
Бўлмас қайғу, бўлмас ажинлар.

Битта қўлда бешта панжадай
Иноқлашар беш улуг қитъа.
Халқлар миллат, ирқ нима билмай,
Бир-бирига бўлади қуда.

Ҳа, ўшанда кўкда ҳилолни
Сирға қилиб тақади қизлар.
Фан қудрати юз яшар чолни
Қирчиллама бир йигит қилар.

Чақмоқларни қўл билан ушлаб
Инсон жойлар гугурт қутига.
Қоннот-чи қолар тил тишлаб,
Қойил бўлиб инсон кучига.

Ишонаман, ўша вақтлар ҳам
Одам, одам азиз бўлади.
Ҳалол меҳнат, покиза илҳом,
Нон ва қалам азиз бўлади!

ТОНГОТАР ҚАСИДАСИ

Саҳар туриб боғига чиқар ялангтўш боғбон,
Фарзанддек таъзим этар ниҳоллар ҳузурида.
Шафтолилар гуллаган, сутга чайилган жаҳон,
Гулбаҳор ташналиги қушларнинг чуғурида.
Йўлга кирган гўдакдек ишком аро эмаклар
Қуёш қўрини эмган бултурги ток навдаси.
Яшиллик денгизида чайқалар толбаргаклар,
Упкангни тўлдиради ялпизларнинг нафаси.

Лоланинг ёқутлиги,
Уфқнинг барқутлиги,
Самонинг булутлиги
Ва булутнинг қутлиги
Жонингга ҳузур берар,
Кўзларингга нур берар.

Ҳаворанг тўр ичидан хайрлашар юлдузлар,
Чиморни асо қилиб тоққа чиқар қуёш ҳам.
Келиндай жилва билан уйғонар дала-тузлар,
Паҳлавондай гувраниб қулоч ёзар субҳидам.

Эл кўзгалар гўёки саҳрода сел кўчгандай,
Тоғда шалола мисол қалбдан тошар ифтихор.
Космосга Гагариннинг ёнбошида учгандай,
Қувончларга олам тор, қувончларга олам тор.

Дарёда ҳам қуруқда,
Янги очган қўриқда,
Маслаҳат, йўл-йўриқда,
Ерга сепган уруғда —
Шу ифтихор, шу гурур,
Зинҳор-зинҳор, шу сурур.

Тонгга қадар ланг очиқ ҳув шоир деразаси,
Бинафша сўлимлиги илҳом тароватида.
Қофия жилосида Фарғонанинг нафаси,
Россия қудрати бор қўшиқ нақоратида.
Қаламини Навоий олмосида тарашлаб,
Твардовский достисин салмоқдор ҳижо билан,
(Гўё арслон изидан йўлбарсдай қадам ташлаб!)

Ўз созида басталар дилрабо наво билан

Отахон Фафур Фулом,
Бағри кенгдир — бир олам.
Чинорлар бўлса қалам,
Унга қоғоздир далам!
Жанговардир сиймоси,
Дарёча бор сийнаси!

Трамвайдек меҳнаткаш шаҳрим турар оёққа,
Бунёдкорлик курашин бошланар жарангоси.
Мўминтой атом билан ўт ёқамиз ўчоққа,
Атом — оддий ёқилғи, атом — дардлар давоси.
Кўзларингиз ўйнасин, кўринг, ғарблик жаноблар,
Атомни портлатмаймиз, порилатамиз нурдай.
Темирни олтин каби шижоатимиз тоблар,
Олтинлар дилимизни занглатмайди темирдай.

Ишчилар синфи ботир,
Меҳнат, курашда қодир,
Элга жонин қоқадир,
Юртда тенгсиз баҳодир!

Уйига бугдой тўлгур,
Осмонида ой тўлгур!..

Тонготар салобати ГЭСлар гулдуросида,
Яратар ҳам янгратар эл шониң куйга солиб.
Ун саккиз ёшлиқ қизнинг атласдан либосида
Тонготар латофати кўринар ақлинг олиб.
Маёқлар деб аталган илғорлар дастгоҳида
Тонгдан янги зафарнинг таралади муждаси.
Дафиналар очилур ўлканинг чўнг тоғида,
Яйловда қулоч ёзар ҳур меҳнат мўъжизаси.

Ижоду бунёд билан,
Фазода қанот билан,
Меҳнатда сабот билан,
Абадул обод билан
Ҳар кун гўзал тонг отар,
Гўзал, афзал тонготар!

ЧОРАК АСР ЁШИМ БОР

Туғилганман асримнинг қирчиллама чоғида,
«Ном» дейишни ўрганмай, жанг дейишни ўгандим,
Жангга кетган отамга «енг» дейишни ўгандим,
Кичкина жангчи бўлдим Ватаним тупроғида.
Йўқ, йўқ, афсус чекмайман курашга қирмадим деб.
Оловда, алангада бўлмадим ҳам демайман.
Йўқ, йўқ, армон қилмайман фашистни қирмадим
деб,
Мардлар билан майдонда ўлмадим ҳам демайман.
Жангга кирган, аммоки, омон қолган бошим бор,
Чорак аср ёшим бор, чорак аср ёшим бор!
Юз йил умр кўрмоқлик насиб бўлмас эҳтимол,
Икки буюк асрга гувоҳ бўлурман аммо.
Қирқ йилдан сўнг учрашар битта гўдак, битта чол,
Бир-бирига термулар, бир-бирига маҳлиё.

Гўдак янги аср-у, мен — нуроний мўйсафид,
Чўян қўйган қўл билан ипак сочин силайман.
Навқирок коммунизм қудратини кўрсатиб
Икки улуғ асрнинг томирини улайман.
Унга қадар йўлимда қанча бўрон, яшин бор.
Чорак аср ёшим бор, чорак аср ёшим бор!

Сайёралар қўйнида ўстирарман атиргул,
Маре саҳросин эҳтимол мен қиларман узумзор.
Аmmoки умрим бўйи Ер деб бошим қотиргум,
Она Ердан қарзим бор, она Ердан қарзим бор.
Ер юзида бир инсон бўлгани-чун қора тан
Оқ кўнглин ёзолмаса, очолмаса оқ тишин,
Доғингни кетказай, деб Ойга қандоқ бораман?¹
Лозиммасми Ердаги доғларни йўқотишим!
Шу аср, шу қасрда қанча кураш, ишим бор,
Чорак аср ёшим бор, чорак аср ёшим бор!

Жавобгарман асримга, чўпдан то чамангача,
Қорачигим ичида қорачигдай сақлайман.
Коммунизм аталган замину замонгача
Етмагунча курашда, жангда киприк қоқмайман.
Йўлимда гард кўринса чимирилган қошим бор,
Чорак аср ёшим бор, чорак аср ёшим бор.

Эндиги юз йилликда тушга ҳам кирмас кишан,
Фақат жононлар зулфи занжир қилиб эшилар.
Нур ҳаққию нон ҳаққи, қон ҳаққи онт ичаман.
Қулфланмас Ер юзида чегаралар, эшиклар.
Бунинг учун қалбимни ёқиб қийнашим керак,
Ҳамза, Мусо Жалилнинг бўғзида қолган шеърин
Қитъадан қитъаларга мағрур куйлашим керак,
Жонимдан жаҳонларга тошгунча ғазаб, меҳрим.
Мен асрим куйчисиман, тош эритар товшим бор,
Чорак аср ёшим бор, чорак аср ёшим бор!

НАСИБА

Ўглини
Фронтга жўнатар чоғи
Она кўтармади ортиқча фарёд.
Кетгач,
Ўртаса ҳам фарзанд фироғи
Ортиқ йиғламади,
Эгмади қомат.
Уйининг тўрида осиқлик бир нон —
Бир тишлам узилган насиба ҳамон
Тасалли берарди мушфиқ онаға,
Қаноати сиғиб турди
Сийнага.
Хат келди:
Фарзанди ёвларни суриб
Оловдан оловга ўтар эмиш соғ,
Ўғли тишлаб кетган нонга термилиб,
Она хўп яйради,
Димоғлари чоғ.
— Оҳ насиба! — деди, — насиба ўлмас,
Кўзларига суртди
Уша патирни.
Ўтиб кетди
Йиллар
Нафасма-нафас,
Нигорон кутди у ўғли-ботирни...
Жигарпорасидан
Бўлмади дарак,
Энди, 15
Келмай қолди ўғли хатлари.
Она кутаверди ютганча юрак,
Тишланган патирга
Сингди дардлари.
Охир ғалабанинг наъраси янграб,
Осойишта ҳаёт

Тантана қилди.
Она
Гоҳ қувониб,
Гоҳ
Боши гангиб
Термилди,
Тишланган нонга термилди.
Ажин тушди силлиқ,
Оқ ёноғига,
Бўртиб-бўртиб чиқди.
Қўл томирлари.
Ҳамон
Насибани уй равоғига
Илиб қўйганича у
Термилади.
Оҳ, она!
Сен ёпган ризқи рўз — патир
Бежиз эмас экан замин шаклида:
Дунёнинг ўзи ҳам
Жангдан сўнг ахир,
Бўлиб қолди
Шаҳид тишлаб кетган
Насибал..

МЕҲРИНГГА ТҮЙМАЙМАН

Кўз очиб нур кўрдим қучоқларингда,
Бахмал қирларингда ёзганман қулоч.
Эркин нафас олдим ўтлоқларингда,
Қўллар кўзгусида тараганман соч,
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

Қуёш атласидан ёйганингда сеп,
Хуснингга бир умр бўлганман мафтун.
Жўшқин булоқларинг сувини ичиб,

Юрагимда сақлаб қолганман тафтин,
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

Сенга меҳрим чексиз қирларинг қадар,
Аммо меҳрим ўзи эмас кифоя.
Жоним бахш этмоққа тайёрман, тайёр,
Туширмаймән асло бахтингга соя,
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

Оқ олтин дарёси тошганда селдай
Пўлат арғумоққа минмагунимча,
Тонгдан оқшомгача тер тўккан элдай
Кенг далаида тиниб-тинмагунимча,—
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

Сурхон водийсида қўйлар подасин
Саратонда ҳайдаб, қирларга ёйиб,
(Асло қўмсамасдан боғ шабадасин!)
Қуёш қозонида пишмаса пайим,—
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

Ёруғ, улуғ, қутлуғ иморатингга
Олтиндан ғишт териб, цемент қормасам,
Қудрат қўшмоқ учун зўр қудратингга
Маъдан излаб, тоғлар кўксин ёрмасам,
Меҳрингга тўймайман, жонажон ўлкам!

ТУПРОҚ ҲАҚИДА УЧ ШЕЪР

1

Атиргул новдаси
Тиниқ шишада,
Тиниқ сувда нозик илдиз чиқарди.
Уни кўрган сарим

Ақлим шошади,
Тасаввур этаман уйда гулзорни.
Чўғдай гунчаларни
Узиб хаёлан,
Қимгадир хаёлан қиламан совға.
Бахраманд бўларкан
Нурдан,
Зиёдан,
Атиргул илдиғи яшнади сувда.
Охири
Илдизлар ўсиб,
Кўпайиб,
Биллурдай шишага бориб тақалди,
Шунда
Илдизчалар бирдан сарғайиб,
Новда яшиллиги,
Кўрки йўқолди...
Хонамда мўл
Тоза ҳаво,
Тоза нур...
Илдизлар
Бунча тез қуриб-сўлмаса?
Ҳа,
Ҳар қандай ҳаёт
Езолмас томир
Жиндаккина
Қора тупроқ бўлмаса...

2

Соатлаб учамиз арши аълода,
булутлар устида чордона қуриб.
Қуёш гоҳ қиздирар қирда лоладэй,
гоҳо қиз боладай
кокилин ўриб.
Соатлаб учамиз арши аълода,

мудраб,
шахмат ўйнаб,
ўқиб борамиз.
Мансабдорнинг бурни пастда қолади,
хаёлдан ҳам
баланд чиқиб борамиз.
Ургатилган каптар каби, ниҳоят,
шаҳар тепасида ёзганча қанот
самолёт қўнади...
Ана, ғилдирак
тупроққа «тўқ!» этиб тегди шунда.
Шунда
бир орзиқиб кетади юрак,
ер ҳиди,
ер дарди «гуп» этар қонда.
Тупроққа «тўқ» этиб теккан ғилдирак
аллақандай азиз,
гўзал, ёқимли.
«Тўқ» этиб тегдим.
энди сен, демак,
ўйлайвер хотининг,
боланг, боғингни...

3.

Кўчат бозорини айланар аёл,
Қўлида думалоқ, жажжи толсават.
Гулу райҳонларга тикилади лол,
Гултожихўрозлар тўкади савлат.
Аёл харид қилар духоба гулни,
Саватга жойлайди ҳар тупини шод.
Кўчат эгасига чўзаркан пулни
Дейди: «Оға, бир кафт тупроғингдан сот!»
Сотувчининг санчиқ турар танида,
Баравар зирқирар ўн уч яраси.
Бир кафт тупроқ учун кечиб жонидан,

Бир вақт жанг қилганди бу юрт боласи.
«Тупроқ сот» деган гап ханжардай ботди,
Оқарганча боқди аёл юзига.
Шалдироқ пулларни саватга отди,
Бир кафт тупроқ солди гул илдизига.

КАЛЕНДАРЬ ВАРАҒИ

Календарь варағин ҳар кун йиртамиз,
Утади якшанба, шанба, жумалар.
Эшик қоқиб келар ҳар кеч эртамиз,
Кунлар бульдозердай вазмин юмалар.

Биров металл қуяр терлаб мартенда,
Биров жужуқларга ясар сиёҳдон.
Биров тоғлар ошиб ҳар кеч, ҳар тонгда
Дори кашф этади ўтдан, гиёҳдан.

Оқ халатли биров ақли, бармоғи
Мингинчи беморни сақлар қазодан.
Кеча ёнгинагда турган ўртоғинг
Бугун салом йўллар сенга фазодан.

Матор гумбурию дутор садоси,
Шаҳарлар, шағаллар, шоввалар шашти —
Ҳаммаси омихта — гилос шодаси,
Тўғон тошқинию бинолар гишти.

Кунлар... Ҳосили мўл дарахтга ўхшар,
Савлатига жаҳон қилади танглик.
Календарь варағи узилиб тушар
Шу дарахтнинг вазмин меваси янглиғ.

БЕҚАСАМ КИЙДИ ИЛЬИЧ

— Ассалом!— дея қўллар сийнада,
Таъзим билан кирар уч меҳмон.
Ильич одий иш кийнида
Қарши олар, кулар меҳрибон.
Сирдарёнинг сувларидан то
Аёлларнинг эркига қадар,
Эрта обод бўлажак саҳро,
Биёбонлар кўркига қадар —
Барин ўйлаб сўзлайди доҳий.
Бутун Шарқни — Шарқ қуёшидай
Қамраб олар зумда нигоҳи.
Йўллар, қўллар бир қулочидай...
Суҳбат аро унинг нақадар
Оддий имо-ишоратлари
Шарқликларга намоён этар
Қелажакнинг башоратларин.
Яйраб-яйраб суҳбатлашдилар
Кремлда — дунё тўрида,
Ильич билан хўп кенгашдилар
Гуё Шарқда — баланд сўрида.
Қайтар чоғи қалб тўла севинч,
Сўзлашади улар миннатдор:
— Қабул этинг, қадрдон Ильич,
Арзимас бир тортиғимиз бор...
Шундан кейин Ильичга чаққон
Кийгизишар яшил беқасам,
— Раҳмат!— деди Ильич меҳрибон,
Беқасамми ё Шарқда кўклам?
— Йўқ, йўқ, Ильич, сизга кўп раҳмат,
Сиз келтирган мангулик баҳор
Шарқ халқига бергач саодат,
Беқасамдек безанди диёр!

КОШКИЙДИ

Дунёдаң беҳабар
Гўдак эдим у маҳал,
Навойи, Пушкинни
Келтирмасдим хаёлга.
Хотинлар йиғилиб ўқишарди шеър, ғазал,
Анграйиб боқардим
Мен шоира аёлга.
Шундай давраларда
Шеър тўқиган бир жувон
Ўла-ўлгунимча турар кўзим ўнгида.
Эридан қорахат
Олган куни у нолон
Ғазал ўқиганди ёшин артиб енгиди.
Дерди: «Сасиб битди шифтга осган қовуним.
Қайда Абдуллажон,
Энди келиб эмасми?»
Тингладим
Мурғак қалб ғам ўтида қоврилиб,
Мени шоир қилган
Шу содда шеър эмасми?
Шу ғамдийда шеърни
Тингламасам агарда
Пушкинни ўқиб ҳам
Бўлардим оддий шеърхон.
Мен шоир бўлмасам
Рози эдим минг карра,
Фақатгина жуфтдан
Айрилмаса бу жувон.
Кошки,
Абдуллажон ўлмаган бўлса,
Кошкийди, ёрининг таралмаса ноласи.
Кошкийди, 16
Дунёда битта шоир кам бўлса,
Аммо кам бўлмаса битта инсон боласи!

ҲАҚИҚАТ

Сенда буюк қудрат,
буюк жозиба.
Қаримайсан,
аммо, ёшармайсан ҳам.
Бомба портлашига,
қизнинг нозига
ўралиб ўзингни яширмайсан ҳам.

Фожиада,
бахтда,
курашда доим
Қабариб турасан, содда ҳақиқат.
Одам юрагида сен яшар жойинг,
Сенга керак бўлур
на амал, на тахт.

Бошингни кесолмас
ҳар қандай қилич.
Иўлинггни тўсолмас
ҳар қандайин ғов.
Сен кулиб турасан кулгандай Ильич,
ичидан зил кетар ҳар қандайин ёв.

Елғончилик касбин минг йил машқ қилиб
ваъз айтгудай бўлса бирор лўттибоз.
кипригинг учида
турасан кулиб,
енгасан
ҳаттоки чиқармай овоз.
Сенда буюк куч бор,
бор буюк қудрат,
қабариб турасан содда Ҳақиқат!

ҚАЛАМ ВА УМР

Ёзган сари қўлда қаламим
Кичраяди, адо бўлади.
Янги шеър дустонга доим
Қалам умри фидо бўлади.

Қарайману, хўрсинаман гоҳ,
Тарашлайман янги қаламни.
Буниси ҳам беш кунлик ҳамроҳ,
Яна ёлғиз, дўстсиз қолайми?

Бошқасини оламан дарров,
Дўст тугиниб, суҳбат қураман.
Юрагимдан бахш этиб олов,
Кўз нуримни унга бераман.

Куйлаб туриб ўлган ҳофиздай
Бу қалам ҳам ўтар оламдан.
Тушкунлика тизгин тутқизмай
Ўйга толгум — мен ҳам қаламман!

Ҳа, қаламман, улкан ва тирик,
Ёзган сари тугаб бораман.
Кечалари қоқмасдан киприк
Шеър ишқида пора — пораман,
Ёзган сари тугаб бораман.

Ва охири тугайман бир кун,
Етим қалам тушар қўлимдан.
Дўстим — қалам! Ўз дўстинг учун —
Қасос олгин ёвуз ўлимдан:
Тушма бошқа шёир қўлидан.

ОНАСАН, АЁЛ

Саховатинг билан яралди инсон,
Муҳаббатинг билан файзлидир жаҳон,
Жасоратинг билан ёриди осмон,
Она коинотга онасан, аёл!

Тинмадинг, далада бугдой ҳам экдинг,
Фарзандларга атаб либос ҳам тикдинг,
Этилмай, энг мушкул меҳнатни эгдинг,
Ватанда меҳринг-ла ўсди ҳар ниҳол!

Сарварлар ичида сарвар иш қилдинг,
Коммунизм наслин парвариш қилдинг,
Қўлга тош олсанг ҳам марварид қилдинг,
Илмда сен билан тенглашмоқ маҳол!

Саховатинг билан яралди инсон,
Муҳаббатинг билан файзлидир жаҳон;
Жасоратинг билан ёришди осмон,
Она коинотга онасан, аёл!

КУНДУЗИ ЕНГАН ЧИРОҚ

Қоронғи дилларни чароғон этиб,
Еритамиз зулмат кечаларни ҳам.
Нурнинг кучи билан ер остин титиб,
Хазина очамиз
Қатламма — қатлам.
Хаёл,
Қўз илғамас фазо зулмати
Қўнғилдай ёриди тушгач шуъламиз.
Хуллас,
Нур етмаган манзил қолмади,
Нурни мон деб,

Нонни нур деб биламиз.

Аммо,

Пайқамаймиз, баъзида шундоқ
Йўл очиб қўямиз исрофгарликка,
Симёғочда кундузи ёнган бир чироқ
Қимнидир ташлайди юз йил
Жарликка.

Еки,

Профессор бир дарс ўқиди:
Қўлин ястиқ қилиб ялқов талаба
Пишиллаб — пишиллаб урди уйқуни...
Бу ҳам зое кеган нур-да,
Шуъла-да!
Дўстим,
Бўлолмаймиз чароғбон,
Машъал,
Тугата олмаймиз зулмат,
Фироқни,
Токи
Ўчирмоқни билмасак аввал
Кундузи бекорга ёнган чироқни.

ТЕЛЕФОНДА БИТМАЙДИГАН ИШ

Шундоқ ўсиб кетди, қаранг, техника,
Одамдай ақлли механизмлар.
Энди муҳаббатга солмас таҳлика
Айрилиғу ҳижрон, йироқ манзиллар.

Трубкини олсанг, қулоқларингга
Роз айтар йироқда ўртанган Фарҳод.
Аммо совчиларнинг оёқларига
Тенг келмас ҳали ҳам техника, ҳайҳот!

Совчи кириб борса остона ҳатлаб,
Севги эзгуликка, нурга йўғриллар.

Шундагина пана паркларда ўтлаб,
Қочиб юрмайдиган бўлар «ўғрилар».

Эски анъаналар баҳона, майли,
Дийдор кўришсинлар, дийдор оналар.
Уларнинг қадами доим хайрли,
Ишқлигини ишқ ҳам шунда тан олар.

Ҳожат чиқаролмас бундай чоғларда
Ҳар қандай ақлли, доно аппарат,
(Инкормас, иқрорни кампир — чолларга
Ўрни келгач айтмоқ лозим роппа-рост!)

Кўкракка муштлаймиз — бу... эски...
одат!...

Ўйламаймиз: нечун бундай ёвчилик!
Қайдан туғиларди бу янги авлод
Давом этмаганда эски совчилик?!

* * *

«Баравармас, — дединг —
Беш қўл, беш панжа.
Шундандир ҳаётнинг нотекислиги.
Агарда беш бармоқ теппа — тенг бўлса
Тугарди дунёнинг нотўқислиги».
Янглишдинг, биродар, кўрайлик қани,
Бу фикрингни ҳаёт этарми тасдиқ.
Беш панжангни тенг деб ўйлайлик, қани,
Букармисан уни ҳаддидан ортиқ?
Жинжилоқ тенг бўлса ўрта қўлингга,
Қўл келмас
Гурзи мушт тугмогинг учун.
Шуни тугиб олқи, дўстим, дилингга:
Турлилик ортирар панжалар кучин.

Ҳаётнинг хилма-хил қирралари ҳеч
Тараққиёт учун бўлолмас тўсиқ.
Аксинча, бахш этар турли қудрат, куч.
Беш қўл ҳақиқати этгандай тасдиқ.
Фақат бир нарса шарт,
Беш қўл хизматин
Оқла меҳнат қилиб, эзгу иш қилиб,
Иўлингга ғов тушса букма қоматинг,
Панжангни бука бил
Мушт қилиб, мушт қилиб!

ЧОПҚИРЛИК ВА ТОПҚИРЛИК

Одам иқтидори турли ва турли:
Бировда устун бўлса чопқирлик,
Бошқасига ҳусн топқирлик.
Кўз илғамас масофаларни,
Офатларни, касофатларни
Босиб-янчиб ўтар чопқирлар,
Ҳа, барака топкурлар.
Умринг ўтса лапашанг билан,
Жаннатга ҳам кириб борурсан
Қалпоғингда чанг билан.
Аммо
Чаққонлару чопқирлар ҳам
Даф қилолмас нуқсонларни кўп.
Чопқир, эпчил бўлган ҳар одам
Тараққиёт учун ҳамиша ҳам бўлолмас маҳбуб.
Инсонни инсон этган чопқирликмас, топқирлик,
Бўлмасайди агар бир лаҳзалик сукут, ҳаёл, ўй,—
Босиб кетар эди бу дунёни тақирлик,
Баданларни беқасам тўн эмас,
Яширарди ўсиб кетган мўй.
Бир манзилдан бошқасига чопқирлар
Етиб боргунича ҳаллослаб,

Уша жойда бино қуриб бўлган бўлар топқирлар,
Фарзанд уйлантирган бўлар эъзозлаб.

Чопқирлар

Қирлардан, тоғлардан, сувлардан

Минг йилларки ўтиб келар

Зиҳлари синмаган текис қолипдай,

Топқирлар

Тоғдай гавдаси билан

Игна кўзларидан ўтиб кета олар

Қирқинчи ипдай.

Хуллас,

Чопқирлик дуруст ҳунар,—

Аълomas!

Топқирлик-чи,—

Аломат!

Аслида чопқирликнинг ўзи

Топқирликка

Энг хомаки ибтидоий машқ холос.

Соддалиги туфайли ҳамон

Тикка

Чопиб келаверар ҳаллос ва ҳаллос!..

СОПОЛ ТОВОҚ

Чертсам жаранглайсан сопол товоғим,

Балки, чинниликни даъво қиласан.

Сен билан хуштамдир еган қаймоғим,

Оддий идиш эмас, жимит қалъасан.

Пештоқингга нақшлар чизилмиш кўркам,

Қадим минорадан кўчган парчадай

Азизсан, ўз лойим, асил зуволам,

Қаламим мадҳ этур сени чарчамай.

Минг йиллик тажриба, минг йиллик санъат

Сени шундай нозик қилиб сирлаган,

Олтин қадаҳлар ҳам шунча нафосат,

Шунча тароватни, файзни кўрмаган.
Биллур гулдонларнинг товланишини
Битта лой ҳидингга, рост гап, олмасман.
Миллион йил эмгансан юрт қуёшини,
Аждодлардан менга тирик нафассан.
Ношудлар қўлида тоза тилла ҳам
Айланади чала пишган сополга.
Мен-чи, олтин жомлар баҳсида мудом
Сопол товоғимни оламан қўлга...

МЕН УТҚАЗМАГАН ДАРАХТЛАР

Мен ўтқазмаганим
Яшил дарахтлар
Хаёл осмонида шовиллар ҳамон.
Чинор,
Арғувонлар,
Енғоқ,
Тераклар
Кўксимни оғритар қўзғалса шамол,
Чунки,
Кўкрагимда улар илдизи.
Сугордим меҳримни сувдай эритиб,
Уларга тегмади қуёш ёғдуси,
Қоним қарорати турди илитиб.
Аммо
Бу дарахтлар қолди экилмай,
Фақат ялқовлигим эмас сабабчи.
Ҳеч кимга ялинмай,
Қўрқмай,
Букилмай
Ҳаётда қилдим мен бошқа савобни.
Масалан...
Масалан айни баҳорда
Ноҳақ жазоланган қўшнимни ёқлаб,

Суд билан судлашиб юрдим шаҳарда.
Кўчат ўтқазишни ўйлолмай лоақал.
Гоҳ эса автобус
Тийинга қўшиб
Майдалади вақтим,
Кайфиятимни.
Ушлаганча қолдим этим увушиб,
Ҳали экилмаган бир дарахтимни.
Гоҳ эса
Ўзимда бўлди-ю гуноҳ
Фақат газал ёздим,
Экмадим ниҳол.
Ошиқлар дарахтсиз чекаверар оҳ,
Шеърсиз оҳ урмоқлик дедим, кўп
Маҳол.
Ҳали экилмаган дарахтлар, хуллас,
Шовиллаб турибди хаёл уфқида.
Ҳали кўкармаган ниҳол ишқида
Қайғуриб яшамоқ одамзодга хос.
Кўкрагимда қанча дарахт илдизи,—
Сугорай меҳримни сувдай эритиб...

ЎЗГАРМАЙДИ НОННИНГ МАЗАСИ

Овора бўласиз, овора,
Ўзгармайди ноннинг мазаси:
Кашфиётлар бўлаверади,
Янгиланур дунё тамоман.

Хотинларнинг либоси эса
Бугун калта, эртага узун.
Саҳроларнинг ўрнида дарё,
Дарёларнинг ўрнида шаҳар,—

Мана шундай остин-устунда
Хужайранинг босқини сабаб,

Ҳар дақиқа ўзгарар жаҳон,—
Сигиб борган сари каллага.

Аммо, лекин... ноннинг мазаси
Уша-ўша! Яралганида
Қандоқ бўлса ўшандай ҳамон.

Чумолининг бошидай ушоқ
Нон бўлгани учун, камида
Энг ҳаёли қиз ҳаёсидан,
Энг ўжарнинг ўжарлигидан,
Энг полвоннинг полвонлигидан —
Устун келар оқибатда у.

Шу ўзгармас нон таъмин туйиб
Тўқлигидан шўхлик қилар жон
Нон мазаси сингач қонига.
Инсон тоғни қирқади карч — карч,
Қаттакон ер инсоннинг муштдек
Қалласига сигиб бормоқда.

Ноннинг таъми ўзгарса агар
Сигмай қолар каллага тариқ,
Ҳа, тариқча тафаккур сигмас.

Хайриятки, она меҳридай
Ўзгармас ҳеч ноннинг мазаси.

* * *

Гўзал Чимён, сени соғиниб
Яна келдим, қучоғингни оч!
Яна ошай Чотқол тоғини,
Чўққилардан ёзайин қулоч.

Қўшиғимга жўр бўлсин яна
Тоғ бағрини ёрган шалоланг.
Қўкрагимда ёна ва ёна
Жилвалансин наргиз ва лоланг.

Сочларимни тўзғитсин еллар,
Эркаласин сувнинг тўлқини.
Майли, турсин ҳайқириб селлар,
Майли, тунлар бузсин уйқуни.

Чақмоқ чақсин момақалдироқ,
Майли, кўкни қопласин булут.
Шалолангдек булутинг оппоқ,
Ёғдирасан сероблик ва қут...

Тиниқлашар яна чиройинг,
Ёстиғимга мен қўяман бош.
Парвонадир тепамда ойинг,
Тонгда эса уйғотар қуёш.

Гўзал Чимён, сени соғиниб
Яна келдим, қучоғингни оч!
Яна ошай Чотқол тоғини,
Чўққилардан ёзайин қулоч.

Устозлар

ХАЛҚЛАР БОБОСИГА

Одамлик ҳуқуқин
бизга ўргатган
халқлар бобосининг
руҳига қасам...
Ғ. Ғулом

Дунё
Файласуф чол, букри Гегелдай
Таяниб қолганди ёғоч ҳассага.
Қироллар
Ва шоҳлар
Парво ҳам қилмай
Қон тўлдириб ичар эди косага.
Қонки,
Чақалоқнинг покиза қони,
Ишчи жигаридан тирқираган қон.
Халқ ғазабин
Портлатиб, ўтли вулқонин
Яна шу қон билан
Босдилар ҳамон...
...Қадимий Трирда,
Чет маҳаллада
Оламнинг янгича йўли, қисмати
Ечиларди улкан, ўсмир каллада:
Ҳақиқат изламоқ — хулқи, мақсади.
Иўқ! --
Хавотир олма бу гал, одамзод!
Томас Мордай ширин хаёлчи эмас,
Маркс бу кўрганинг!
Ягона бир зот

Ки, сенинг эркингсиз олмагай нафас!
Жаҳон граждани
Омма доҳийси
Улуғ «Манифест»га чекаркан имзо,
Қалбларда галаён қилди Эрк ҳисси,
Қобирғасин ушлаб қолди Чол — дунё.
Маркс эса ҳали навқирон эди,
Энгельсдан ёши хиёл улуғроқ.
Аммо
Умрин қадри бир жаҳон эди,
Асрлардан ошар
Қўлида маёқ.
Халқлар бобосидир навқирон Маркс,
Бугун
Юз элликка кирган ёшида
Ёшарган оламга ташламоқда кўз,
Нигоҳида асрий қувонч, нашида.
Бироқ манглайида
Чизик бор, из бор.
Безовта дунёдан Маркс безовта.
Ҳали ҳам капитал ўйнамоқда дор
Одамни ўтиндай ёқиб оловда.
Йўқ, олов асри-мас,
Атом асри-мас,
Кибернетикаси арзимаган гап,
Коммунизм асри нафасма-нафас
Бормоқда Марксни,
Ленинни ёқлаб!
Пролетариат байроғин нақши, рангида
Халқлар бобосининг тирик сиймоси.
Бахт,
Озодлик учун курашда, жаангда
Енгар аниқ
Тенглик ва ҳақ дунёси!

Ф И Д О И И

(Султон Жўрани эслаб)

Устозим Навоий,
Пушкин сатридан
Баҳрамандман умрим борица токи,
Фафур Фулом билан
Ойбек наҳридан
Нажот топганим рост умрбод,
Боқий.
Аммо
Султон Жўра кўзим ўнгида
Турар
Жасоратнинг тимсоли бўлиб,
Шеърнинг фидолигини
Ватан жангида
Кўрсатиб кетди у:
Танг қолди ўлим!
Унинг сатрлари олов ичида,
Қонлар қуюнида туғилди,
Усди.
Қалам — донолиги — чўнг қиличида,
Қалами — қиличдай
Ёв бошин кесди.
Белорус тупроғи айтсин,
Шоирлик —
Мардлик эканин ким этди исбот!!!
Боршчовкада
Султон кезаркан тирик,—
Ҳазаллари ўтар
Авлодма-авлод!
Шеърят — имоним,
Ҳаётим экан,
Мен фидо эканман қўшиқ,

Ғазалга,
Онт ичаман унинг каломи билан
Султондай тик боқай ёвга —
Ажалга!
Жанговарлик агар
Этар бўлса тарк,
Шеърим ҳам жонимдай
Бўлмаса фидо,
Қерак эмас менга у чоғда юрак,
Сатрларим қолсин
Бешон,
Бенидо!
Устозим Навой,
Пушкин сатридан
Баҳрамандман тирик экалман токи.
Ўзим
Султон каби битта қатраман,
Шеърим,
Умрим
Юртга фидодир боқий!

ҲАМЗАНИНГ ҚАЛАМИ

Музейда бор шоирнинг оддийгина қалами,
Заҳматкаш бармоқларнинг мзи унда намоён.
Шу қуролда забт этган ижоддай зўр қалъани,
Хассос қалб ҳаяжони, ҳисси унда намоён.

Бир қарасанг, бу қалам кўринади найзадай:
Ет унсулар кўксига қадалган олмос тиги.
Қаршисида шайх, эшон ўлимтик бир нарсадай,
Шу тиг билан қуриган ёв юраклар ёстиги.

Бир қарасанг, бу қалам кўринар метин ломдай:
Қулочкашлаб урганда қояларни қулатган.

Каттакон харсанглари қирқиб ташлаган мумдай,
Водийга сув чиқариб, адирларни гуллатган.

Бир қарасанг, бу қалам кўринади най каби:
Жонингга ҳузур бериб таралади садоси,
Наво бўлиб қуйилган шоирнинг оташ қалби,
Навоки, наволарнинг дилбари, дилрабоси!

ГУЛЧАМБАР

Владимир Владимирович,

ёдингиздами,

Ҳайдаган эдингиз

Надсонни «Ша»га?

Уша «Ша»дан

Шомансурнинг қалами

Усар навда сиғмагандай

шишага.

Асли

ёмон эмас

«Ша» деган жой ҳам,

Бир ёнда — Шекспир,

бир ёнда — Шиллер,

Ўзбекчада

«Ша»дан шеърият кўркем,

Шоирнинг ўзи ҳам

нақ «Ша»дан келар.

Шайхзодани балки

танимассиз ҳам,

Сизнинг шогирдингиз,

менинг устозим.

Рост қомат эмасу

эди рост қалам,

Плюс

Маяковскийча
 шеърнинг жонбози:
 У бўлмаса,
 балки,
 бизда «Хорошо»
 Жарангламас эди,
 сизга яраша.
 Санъатнинг санъати
 шеърый таржима,
 Кетмас соддалик ҳам,
 кетмас
 жимжима,
 Қилмаган ишингиз қолмаган,
 аммо
 Таржима соҳаси
 Сизни чўчитган!
 Таржимондан ўтса
 қилча бир хато
 Шоирни
 фарқ этиб бўлмас чулчитдан:
 Шахсан
 Сизни,
 Маяковский домла,
 Юрак ютиб
 шартта таржима қилмоқ,
 Кўзнинг қорасини
 ҳанжарда илмоқ
 Сингари таассурот
 қолур одамда.
 Кўрдингизми,
 «Ша» деб шунча
 шаталоқ отдим.
 Ўзбекча билсангиз
 дердингиз: «Шайтон»...
 Хуллас,
 Надсонвойни

«Ша» дан йўқотдим,
«Эм»га бораверсин,
«эм» ҳам кенг майдон.
Хуллас, кўрдингизки,
аския бўлса
Ҳатто, классикдан
тап тортмас ўзбек.
Шукруллою
Шухрат
сўзга қўшилса
Шарипов
ҳусничи
яширмас қиздек.
Аммо, улар
ҳозир Тошкентда...
узоқ...
Шахсингизга эмас,
шеърга сифиниб
Гоҳ «устоз» дейману
гоҳ дейман
«ўртоқ».
Оловлатаман,
хуллас,
қалбим чўғини.
Қирқ фил илгари-ку
Пушкин ҳайкалин
Силаб шеър ёзгансиз
тирик қўл билан.
Юз йигирма беш ёшда
кўтариб кўнглин
Шахсан сийлагансиз
қизил гул билан.
Энди-чи
ўзингиз Пушкинга ўхшаб
Кийиб олибсиз-а
бронза чопон?!

«Динамит...»¹ дейсизми?

Йўқ, бўлмаган гап,

Улим эмас экан,

сениқ бир сопол!

Мангулик билан

тирикдир ўлим,

Классикни

ҳайкалга алмашар золим!

Бизларни архивга

олар теп-текин,

Яраб қолар

деса керак

бир сатри?

Эҳе,

Нима ҳожат васваса,

ўкинч,

Улимнинг олдида

бир тийин бари!

Улим-ку

ҳеч гапмас,

эскирмоқ ёмон,

Шеърнинг

эскирмоғи

айниқса!

Шеърингни шарбатдай

симириб замон

Чанқоғи

юз йилча

Кошки,

қониқса!

Э, қаёқда дейсиз,

гоҳо шеъримиз

¹ В. В. Маяковский ўзининг «Тўёна» шеърда, агар менга ҳайкал қўйилса, тагидан динамит қўйиб портлатардим, деган.

Упфирмасдан туриб

сўлиб қолади.

Пушкинимиз

ёки Алишеримиз

Гўридан ўқрайиб

қараб қолади!

Шуни ўйлаганда,

Маяковский оға,

Сизга тан берамиз

тобора кўпроқ.

Йиллар довулида

ўзингиз дарға,

Сатрингиз жангларда

энг ўткир яроқ!

Ажалга ўн йилча

омон берсангиз

Кўрардингиз жаҳон урушин шахсан.

Аммоки,

оловли, ҳақгўй шеърингиз

Биз билан тенг туриб

қулатди

Гитлерни тахтдан.

Вьетнамда

пучуқроқ

қийиқ кўз бир мард

Шеърингиз сатр билан

душман калласин

Узиб ташлар экан

сапчадай шарт-шарт,

Демакки,

жанговар сафда

борсиз, хулласи!

Тикка тургизилган

ракетасимон

Ҳайкалингиз ҳатто

шайдай парвозга.

Тверь булваридай
 энди осмон,
 Шеърингизни
 олиб чиқдик космосга.
 Гулга ҳам,
 шеърга ҳам
 тўлди пойингиз.
 Гулда-мас,
 гўрда-мас,
 ҳайкалда эмас,
 Юракларда
 сизнинг яшар жойингиз...
 Орзуга эришмоқ
 бўлур шу қадар:
 Ҳайкални портлатманг —
 жамият мулки!
 Зўр келса
 пародиядай
 яшаб қолар
 Улим ё ҳаётга
 бўлиб
 сал кулги!

А Ф С У С

Саида Зуннунова хотирасига

Назокатли ва тўғри,
 Адолатли ва чўғли
 Бир шоира кетди, оҳ,
 Чала қолди қўшиғи.

Сўзи тигиз, қурч эди,
 Ҳақиқату бурч деди.
 Талпинмади шуҳратга,
 Сатри синмас синч эди.

Гавҳар йиғди мисқоллаб,
Сўз айтмади тусмоллаб.
Умрининг ҳар лаҳзасин
Яшай билди ҳалоллаб.

Бир шоира кетди, оҳ...

ИШЧИ ЕМИЛЬЯНОВ

Ишчи Емильянов,
Сенга ташаккур,
Ташаккур юракнинг чуқур қаъридан.
Ильичнинг бошини сақладинг омон,—
Евнинг қонсираган тиг, ҳанжаридан.

Рус пролетарин содиқ фарзанди,
Революция паноҳ топди
Чайлангда.
Ленинни яширган шу пичан ўтов
Тарихда муқаддас жойга айланди.

Разлив кўлкиллаган
Шу сокин қирғоқ
Белгилаб бераркан Инқилоб йўлини,
Қора қумғон осиб,
Мук тушиб ишлаб
Янгилади чирик дунёни Ленин.

Ишчи Емильянов, —
Билармидинг сен,
Чайланг пичан эмас, чайланг мрамрдан,
Эвараларга ҳам ҳикоя қилур
Инқилоб тонгида бўлган жанглардан.
Ишчига,

Ишчининг йўлбошчисига
Разливдаги чайла ҳайкалдир мудом.
Емильянов ора,
Сен Ильич билан
Минг йиллар яшайсан
Бўлиб ҳамқадам!

ПУШКИННИНГ ДУЭЛ ЖОИДА

Едимда йўқ, қай вақт, қай фасл эди...
Қулоғимдан у ўқ зириллаб ўтди.
Сочлари тўпиққа урган муаллима
Етказдими илк бор ўқ шарпасини?
Е анҳор бўйида йиғлаб жимгина
Хўл қилдимми китоб саҳифасини?
Едимда йўқ
Қай кун, қай ҳолат эди...
Қулоғимдан у ўқ зириллаб ўтди.
Шу бўйи
Шеър билан фожиа ҳамроҳ
Миямда,
Қалбимда,
Улғайдим оз-оз.
Бугун-чи, кафтимда
У азиз тупроқ...
Шоирнинг жонини қиламан эъзоз.
Черная речка бу, дуэл манзили,
Энг оғир оҳ тортди шеъринят шунда.
Шоирман,
Бўғзимда қотилнинг қўли,
Парча жоним кетмиш у қўрғошинда.
Маобит қаърида,
Шоҳимардонда
Қабиҳлар Пушкинни кўраркан такрор,
Яна аввалгидай

Бўлди шарманда,
Шеър-чи,
Аввалгидай тирик, ярадор...

Ярадорман мен ҳам
Шу майдон аро,
Қотиллар қонига мен ҳам ташнаман.
Жанг ичра бўлиб мен бир Султон Жўра
Пушкинлар изидан
Қадам ташлайман.
Черная речкада, дуэл жойида
Қулогимдан у ўқ зирллаб ўтди.
Жангдаман.

Манзаралар

БЕДАЗОР

Қабоғин ишқар қуёш ҳали уфқ ортида,
Ёстиқ билан бир бўлиб, сочи тўзиб ухлар тонг.
Булбул ҳам мизғиб қолар гул очилган пайтида,
Танимни жимирлатар, сукут ўзи бир оҳанг.

Муздек нафас уфурар димоғимга бедазор,
Асабларим торлари юмшар ипак толадай.
Гуллаган бедаларнинг бошида оқ жиға бор,
Ёзда тўр дўппи кийган уч яшарлик боладай.

Беда баргин учида қалқиб турар марварид,
Қипригим қимирласа тўкилгудай дув этиб.
Қанчаки жафо чексам, қанча қилсам парварид,
Шу шабнам доналарни теролмам инжу этиб.

Ўятчан келинчакнинг оҳиста шивиридай
Бедазорни оралаб эсиб қолди шаббода.
Шудринг доначалари сохта ишқ тақдиридай
Узилди шода-шода, узилди шода-шода.

Ёстиқ билан бир бўлиб, сочи тўзғиб ухлар тонг.

ТЕРИМЧИ ҚИЗЛАР МАҚТОВИ

Далада қулоч керган лочин қизларни кўрдим,
Офтобда қорайган ширмон юзларни кўрдим.

Минг тоннани кўзлаган бургут кўзларни кўрдим,
Мақтайверсам уларни сўзимни тугатолмайман.

Пахтага берган меҳр, ихлосига қойилман,
Кулиб боққан кўзларнинг шаҳлосига қойилман.
Нафисаю Матлуба, Заҳросига қойилман,
Чеварлигини куйлаб созимни тўхтатолмайман.

Бу қизлар сўзга чечан, ҳар гапта мақол экан,
Шоирларнинг зўри ҳам енгмоғи маҳол экан.
Юзларига ҳусн берган жон офати — хол экан,
Улар ҳақида шеър у назимни тўхтатолмайман.

Терим тонгида балққан дала қуёши яхши,
Шўх қизларнинг ўсмасиз, чанг қўнган қоши яхши.
Уч юз кило босганда тарози, тоши яхши,
Яхшиларни мақтамай даладан ўтолмайман.

Пахта тердим завқ билан мен қизлар орасида,
Кўплари бўй етгану, кўплари норасида,
Тушунмайди сўзласанг муҳаббат борасида,
Мен эсам дудуқланиб ишқимни айтолмайман.

Бир қизни кўриб дедим, ўн беш кунлик оймикин,
Юзин анор сувига ҳар куни ювгаймикин,
Қоши янглиғ ишқида қаддим қайрилгаймикин?!
Жамолига мен шайдо, бир боқмай ўтолмайман.

Йигитларни сўрасам, дедилар: «Хирмондадир,
Теримга хушлари йўқ, оҳ, қизлар армондадир,
Кўплари чойхонада оғзи тўла хандадир!»
Қойимасам уларни изимга қайтолмайман!

Бригаданинг қизлари, илғорликда ҳормангиз,
Тағин шоир сўзини тарозига тортмангиз,
Мен ҳам олтин терайин, ошиб — тошсин нормангиз,
Далангизга бир келдим, энди ҳеч кетолмайман.

РАИС БИЛАН МУХБИРЛАР

«Ҳосилдорлик туғилади раисимиз уйда»
Депти бирор аскиячи пайровининг пайида.
Ботир ака кулди оғзин оҳиста ялтиллади,
Баланд қаддин эгмадию боқиб қўйди хуш, латиф.

Аммо қизиқ, оғизларга қўйиб бўлмас дарвоза,
Кўп фарзандлик раис номи бўлиб кетди овоза.
«Ун беш бола, ярим колхоз, ҳой-ҳой» дея мухбирлар,
Даласин ҳам, боласин ҳам ёзаверди, қурғурлар.
Ёзавергач кийим-бошу, ёқа-енг ҳам қолмади,
Ёзди, ёзди, газета, АПН ҳам қолмади.

Оқибати шу бўлдики, четдан келди мухбирлар,
Утиб қанча денгизлару қанча водий, адрлар,
Микрофонни тўғриллатиб раисимиз оғзига
Маҳтал бўлди узоқ элдан келган меҳмон сўзига.

Сўрашарди:— Шунча фарзанд, демак қанча невара...
Етмагандай раис қилиб сайлабдилар, на чора?
Айтинг, шунча жирилдонни сиз қандай тўйдирасиз?
Бу ҳам майли, эгнига-чи нималар кийдирасиз?
Раис дейди:— Аввало шу, мен ўзим ҳам фарзандман,
Фарзанд боқиб юрт ишига фидоликдан хурсандман.

Савол-савол, жавоблари бўлса ҳамки тап-тайёр,
Тушунтириб чарчайди-да Ботир ака бахтиёр,
Охир дейди саволларга жавоб бергач мукамал:
«Бундан кўра ўн беш бола ўстирмоқлик кўп афзал...»
Сўнгра раис кўрсатади колхозни, пахтасини,
Уйига ҳам олиб бориб кўз-кўз қилди боғчасини.
Меҳмон ҳайрон:— Шунчалик ҳам фаровон

турмушингиз?

Жўжабирдек жон бўлиб ҳам тилладанми тишингиз?

Ботир ака жилмаяди, май қуяди қадаҳга:
— Қани олинг, ҳасанотдир ҳар шок ният қадамга!

Четдан келган ҳушёр меҳмон кайф қилади ахийри,
Дейди:— Рости, нимадайкин қаримасликнинг сири?
Мезбон раис айтар:— Чиройлидир бу янги киноянгиз,
Буни мен ҳам билмайман-да, билади кеннойингиз!

У С М А

Йўлда давом этаркан бирдан
Тўхтаб қолдим эшик ёнида.
Ичкарига қизиқиш билан
Қарадим завқ жўшиб қонимда.

Пилик билан қошига аста
Ўсма тортар экан қизалоқ,
Кўзгу қарар қизга ҳавасда,
Қандай гўзал бу ноз, бу фироқ?

Гоҳ ўсманинг яшил шарбати
Оқиб тушар ёноқларига,
Аммо қиз-чи, парво қилмайди,
Ўсма сиқар бармоқларида.

Тикиламан бундай ҳолатни
Биринчи бор кўраётгандай.
Ўтиб қанча юрту элатни
«Ўсма не?» деб сўраётгандай...

Қизиқ, оддий ўсма қўйишда
Пинҳон экан шунча эҳтирос,
Қизларимиз нақ бир фаришта,
Десам кимда бўлур эътироз?

Бўёқ эмас, ўсманинг яшил
Қонин суртгач қизлар қўшига,
Юрт ҳуснидан ранг олур асл
Гўзаллигу ёшлик, нашида.

РАЙҲОН

Баҳор яшиллиги, райҳон чиройи
Ором бағишлайди дудоқларимга.
Соғинган ёр каби термилар доим,
Гўёки, хумордек ардоқларимга.

Ариқ бўйларида барқ урар сулув,
Шоввалардан тинглар шўх, ўйноқи куй.
Емғир... баргларига тўкилар инжу,
Губордан тозариб таратар хушбўй.

Райҳонлар, райҳонлар, сўлим райҳонлар
Чаманзор боғимнинг энг нафис гули,
Райҳонзорлар аро қизлар, жононлар
Шўхлик қилиб ўтгач зулфи, кокили,—

Текканмиди сизга елда тўлғониб,
Инганмиди сизга зулфдан муаттар?
Кокиллар атрига олгансиз қониб,
Хушбўй бўлмасдингиз йўқса бу қадар!

КУЗ ЛАВҲАСИ

Еру кўкни қоплаб сурони,
Бизда яшаб, қолмай армони
Учиб ўтар турна карвони...
Маҳал — куз!..

Сувлар оқар сокин ва тиниқ,
Балиқларнинг шарпаси аниқ
Эшитилар оқшом, сувга чиқ...
Гўзал, куз!

Боғларда фарқ пишган олмалар,
Юзларида шакар ўрмалар.

Териб олинади тонналар —
Ҳар гал куз!..

Юрт омбори лиқ тўлди донга,
Пахта хирмон етди осмонга.
Серҳосил шу бизнинг бўстонга —
Сайқал куз!

Ҳали боғлар ҳосилга сероб!
Чаноқларда олтин беҳисоб.
Демак, дўстлар, бизга ҳам шу тоб —
Маҳтал куз!..

Ғайрат қилинг шундайин чоғда,
Ҳосил йиғинг далаю боғда,
Ўтмасин-да қолдириб доғда —
Жадал куз!

(Ҳазил шеър)

«Шоирларда вафо йўқ! дейсан,
Еғдирасан таъна тошини.—
Шеърларингда қуруқ мақтайсан,
Ернинг кўзи, ёрнинг қошини,
Дейсан, улуғ бобонг Алишер
Мадҳ этмади озмунча ёрни.
Ишқ тарифин, ўзинг айтиб бер,
Навоийдек куйлаган борми?»

Аmmo нима бўлди оқибат,
Шоир ўтди бу дунёдан тоқ.
Қани ёру қани садоқат?
Қанча қизлар қолди кўкси доғ,
Шоир эса ўтди тоқ, бўйдоқ...

Навойнинг набирасисан,
Менга вафо қилмоғинг гумон.
Илҳом олиб ёр нафасидан,
Яратасан қанча шеър, дoston...

Муддаонг шу, биламан, дейсан,
Ахир шундай қилди Навоий.
Мақташга-ку, тўғри, мақтайсан,
Аммо, севгинг, дейсан, ҳавойи.

Иўқ! Хавотир олмагил, дилбар!
Сен бор, танҳо ўтаман қандоқ!
Сендек бир ёр топганда агар
Навоий ҳам ўтмасди бўйдоқ!

ТОҚ ОЧИШ

Боққа чиқди боғбон бобо,
Орқасидан эргашдим.
Кўкрагимга тўлиб ҳаво,
Сурдим тупроқ, ер гаштин.

Бешикбоғдан ечилгандай
Чақалоқ оёқлари,
Ток навалар чуваб, ҳай-ҳай,
Офтобда ўйноқларди.

Токда бўртган яшил куртак
Оламни яшартирди
Чор атрофга ел-югурдак
«Кўклам!» деб хабар берди.

Ток очарнинг завқи, шавқи
Куртакдай бўртди жонда.
Дейман: «Ўзим куртак ҳаққи,
Не иш қилдим жаҳонда?...»

ШАББОДА

Қилт этмайди
Дарахтнинг боши,
Қушларнинг ҳам тили осилар.
Олов пуркар босиб ва босиб,
Қоқ тепамда
Қуёш ҳарсиллар...
Ёнар,
Ёнар замин гардиши
Учоқдаги қайноқ товадай,
Нафас олиб кўрсин
Мард киши,
Димиқмоқнинг ўзи даводай...
Шунда
Эсиб қолди
Шаббода,
Шаббодаки... ингичка ипдай,
Беморига
Улим олдида
Ҳаёт олиб келган
Табибдай.
Бир нафасда ўтиб танимдач
Тирилтирди мени,
Дарахтни.
Оллоқ,
Нозик қўлчаси билан
Ғиппа бўғди қора дўзахни.

ҚОР ВА БАҲОР

Яшил майса униб чиқди гулзордан,
Қуёш нурларига яйраб чўмилди.
— Айтнинг,
Қанча қолди баҳорга?..—

Дея йўловчига тўлиб термилди.
— Оз қолди,
Оз қолди,— дерди ўткинчи,
Гарчи узоқ эди жилвагар кўқлам.
Қишнинг ярмисида сўнмай илинжи
Майса гуркиради баҳорни йўқлаб.
Шу орада бирдан айниди ҳаво,
Майса сўрар:
— Қанча қолди баҳорга?
Ҳамон оз қолди деб беришар жавоб,
Гарчи кўмилмоқда майдонлар қорга.
Майсанинг бўғзидан тутди совуқ қор,
Аммоки умиди сўнмади шунда,
Жимит юрагида баҳор ишқи бор.
Илдизчаси ердан ҳарорат шимди.
«Баҳорга оз қолди!..»
Шивирлади у,
Йўқотмади асло яшиллигини.
Тан бериб охир қор
Эриб кетдию
Тасдиқлади баҳор яқинлигини.

ТУН НАШЪАСИ

Боғимнинг четида, баланд сўрида
Юлдузларга кўзим қадаб ётаман.
Мен бору юлдуз бор олам бағрида,
Бошқа ҳеч бир жонзот йўқдай батамом.

Шариллаган анҳор шаршарасини
Тинглайман ер қалби гупиллашидай.
Тим қора кечанинг манзарасини
Жонга сингдираман кўз билан кўрмай.

Оҳанг... оҳанг бўлиб сингир юлдузлар,
Гиёҳларнинг ҳиди сингир наводай.

Кундузи кўрганим райҳон, наргизлар
Вужудимдан ўтар гўё қултум май.

Кипригимни хиёл, ним жуфтлаштириб
Ором шимдираман, демакки, кўзга.
Демакки, дунёни кундузи кўриб
Тунда тингламоқнинг нашъаси ўзга.

САБОҚ

Бола-чақаларнинг шовқин-сурони
Жонимни кўзимга кўрсатди охир.
Энди қофиялаб турсам мисрани
Газдан ағдарилди сув тўла пақир.

Анча талатўпдан кейин хонамга
Оҳиста қайтдим чангалладим бош.
Энди борганида қўлим қаламга
Кенжатоим кириб келди кўзда ёш.

Шунда онасига қилдим мен зуғум:
— Шулар сабаб, битмай ётибди дoston,
Шулар сабаб саёз шеърим, қўшиғим,
Шулар... шулар...— дея бўлдим кўп фиғон...

Онасининг менга раҳми келди, ё
Аразлаб қолдим — билмадим... дарров
Кийиниб, таксига пул олмай ҳатто —
Жўнадилар худди қувган каби ёв.

Каттакон ҳовлида мен қолдим танҳо.
Дарвозани қулфлаб олдим «шукр» деб,
Мана, энди, дедим, шеър ёзай аъло,
Навоий, Бобурлар эшолмасин ип.

Оёқ чалиштириб ўтирдим узоқ,
Қаламимни тираб чаккамга оғир,
Оғир нафас олдим, томоқ қирдим гоҳ,
Аммо келмас эди илҳомим қурғур.

Шунда шарт турдиму ҳовли айландим,
Экинзорга тушдим қофия излаб.
Ҳаммаёқ сукутда, ўйнагандай дим,
Шу лаҳзада дунё қолгандай музлаб.

Ақалли бир чивин «ғинг» демас эди,
Жимжит... жимжит... олти тараф ҳувиллар,
Илҳому шеър қани? Шу лаҳза худди
Танда жоним зўрға-зўрға ғивиллар...

Зўрға дарвозани очдим:— Марҳабо...
Шаҳарга — қайнотам уйига бориб
Болаларни олиб қайтаймикан ё,
Уларсиз илҳомим экан кўп ғариб.

Номус кучли, чидаб шу кеча ёлғиз
Тонгни оттирдиму жўнадим саҳар.
Рафиқамга энди очмадим оғиз,
Бошда ёнғоқ чақса чақсин болалар!

Шукрки, ҳеч кимдан камлик ерим йўқ,
Уйимдан бошланар шеърим кўлами.
Мақтанмайман, аммо ўлик шеърим йўқ,
Шеърим — тўполоннинг тотли тўплами.

Ўйлама китобхон, ушбу шеърим ҳам
Елғиз қолганимда ёзилгани йўқ.
Елкамда ўғлиму қўлимда қалам,
Сўнгги нуқта қўйдим. Янги шеър қуллуқ!

БИР ОҚШОМ

Севимли ҳофизнинг тинглаб овозин
Приёмникни баланд бурадим бориб.
— Дада!..— деди ўғлим бирдан
норози,
Мулзам тортдим қўлда дарслигин
кўриб.

Секин чиқиб кетдим ҳовлига...
хайҳот,
Кеча эмасмиди шу ўғлим ўзи
Бермас эди менга бир он ҳаловат?
Супрадай қулоғин қўярдим чўзиб.
Ўзига аталган шеърни ёздирмай
Қаламимни олиб қочган зумраша,
Бугун ўтирибди ҳеч не сездирмай,
Тавба, сиполиги қилади нашъа.
Ўтган яхши-ёмон не-не саргузашт
Қўз ўнгимга яққол келди шу зумда.
Ҳоким эдим, энди тобелик ҳам
гашт,
Мустақиллик пайдо бўлгач ўғлимда.

ИЗТИРОБ

Дўстим Хайриддин Салоҳ хотирасига

Саккиз ой илгари қўйдик қабрга,
Қабрингга ташладим бир сиқим тупроқ.
Йиғлаганлар билан йиғладим бирга,
Сендан умидимни узмадим бироқ.
Қўз ўнгимда тирик қиёфанг турди,
Юмшоқ табассуминг, юмшоқ сўзларинг.
Ажал ваҳимасин нарига сурди
Юрагимга солган дўстлик ҳисларинг.

Наҳотки, наҳотки, сендан айрилдим,
Қиёматлик дўстим, азиз Хайриддин?

Отам ўлганида қалбим ўртанган,
Устоз тобутига боқдим аламнок.
Тенгқурдан айрилмоқ фожиа экан,
Чўғ бўлиб чўғмасман ва хок бўлиб хок...
Еш ўрнига зардоб томар кўзимдан,
Оҳ ўрнига кўчар қалбимдан ингроқ.
Ҳайҳот, завқ ололмай қолдим назмдан,
Дўстлигимиз ўзи шеър эди янгроқ.
Наҳотки, наҳотки, сендан айрилдим,
Қиёматлик дўстим, азиз Хайриддин?

Эллигинчи йиллар, шеърда бир мурғак
Полапон эдигу орзулар катта.
Ҳамид Олимжонни тирик кўролсак
Шай эдик жонни ҳам бермоққа ҳатто.
Хизрга йўлиққан камбағал каби
Ойбек бошмалдоғин сиқдик бахтиёр.
Охир насиб этди шеърнинг шарафи,
Замон баёзида ўз номимиз бор.
Наҳотки, энди мен сендан айрилдим,
Қиёматлик дўстим, азиз Хайриддин?

«Ғафурга хат» ёзган домламиз мисол
Етиб бораймикин, дўстим, орқангдан?
Соғиндим, на қилай, ёнбошингга ол,
Дўст учун мен қачон, недан кўрққанман?
Етим қаламингми, етим қаламинг
Қўлимда тебранар баҳоли қудрат.
Шу ҳам дўстликданми, ҳижрон, аламинг
Ҳар зум ўйиб борар қалбимни қат-қат.
Наҳотки, энди мен сендан айрилдим,
Қиёматлик дўстим, азиз Хайриддин?

Икки бор ўлдими Амин Умарий,
Худди у сингари нозик ва нафис
Куйлардинг чечакка, сувга хумори,
Наъматакдай тоғдан олардинг нафас.
Орамиз ҳозир ҳам эмас кўп йироқ,
Беш йилми, ўттиз йил нима деган гап?
Шеъримиз — шеър экан, ўзимиз — тупроқ,
Аммо, лаҳза — лаҳза боргум такрорлаб:
Наҳотки, наҳотки, сендан айрилдим,
Қиёматлик дўстим, азиз Хайриддин?

КУЙЧИ

Қудрат Ҳикмат хотирасига

Силлиқ эмас, дағалроқ
Ўртоқ эдинг одамга.
Тўғрилиқдан гўзалроқ
Не бор ўзи оламда?

Тўғри гапнинг тўқмоғи
Билинмасди сўзингда.
Ростгўйликнинг чақмоғи
Чақнар эди юзингда.

Сал тиришиб пешонанг
Маъқуллардинг гапингни.
Тўғрилиқдан бериб ранг
Езардинг китобингни.

Микрофони ёргудай
Дағал, баланд овозинг
Еқар эди чолгудай,
Содда, дўлвор ҳар сўзинг.

Магнитафон чархида
Қолмапти сендан садо.
Мен ожизман шарҳига,
Муҳаррир бермас нидо...

Қирчинингдан шунча тез
Қийилмассан, дедикми?
Меҳримиз қилиб кўз-кўз
Қабрингга гул қўйдикми?

Сен туғма, ҳассос шоир,
Олмос сенинг юрагинг.
Жисминг чириса чирир,
Улмас сенинг юрагинг.

Бу қадим ер юзида
Бор эканми жужуқлар,
Жужуқларнинг оғзида
Сен яратган қўшиқлар!

Силлиқ эмас, дағалроқ
Уртоқ эдинг одамга.
Тўғрилиқдан гўзалроқ
Не бор ўзи оламда?

* * *

Тавба дейман, ушлайман ёқа,
Сенсиз кириб келди-я кўклам.
Ариқларда сув оқа-оқа
Бултургидай куйлади ўктам.

Барг чиқарди боғимда гилос,
Доналари ранг олди қизил.
Йўқ, йўқ, менинг ақлимга сиғмас,
Наҳот дунё зил тортмади, зил...

Кириб ишком ораларига
Коватокка узмовдинг япроқ.
Сенсиз тўккан ғўраларига
Энди шарбат бераркин қандоқ?

Мавжудотни забтига олиб,
Тавба, сенсиз келмоқдадир ёз.
Қуёш кўкдан тиф санчар, ғолиб,
Нури унинг ҳамон беқиёс.

Сенсиз наҳот ўзгарилмади,
Дарз кетмади бу кўҳна олам?
Чўкиб кетди чинорлар қадди,
Неъматларда қолмади-ку таъм.

Бир марта бош кўтариб ўзинг
Қайтариб бер тириклик таъмин.
Ёзлиги йўқ, йўқса, бу ёзнинг,
Сенсиз бефайз бу Ҳаёт, Замиц.

„Россия девони“дан

«БОРОДИНО ЖАНГИ» ПАНОРАМАСИДА

Бородино майдонида бир соат кураш,
Бир соатлик¹ қиргин ҳамон тугамас, ҳайҳот,
Панорама-Франц Рубо яратган санъат
Ениб турар кўз ўнгимда мисоли оташ.
Уққа учган жонвор отнинг кишнаши шундоқ
Эшитилиб турар менинг қулоқларимга.
Танасиз бош,
Бошсиз тана типирлар, э воҳ,
Жон қоришар Бородино тупроқларига.
Малла соч қиз сўзлар куйиб халқ ўртасида,
Аланганинг орасидан чиққандай ўзи,
Рус қудрати,
Нафосати балқир сўзида,
Россиянинг ҳеч қаримас қайиндай қизи.
Ун иккинчи йилда
Жангда
Солдат ярасин
Боғлаган қиз — худди шу қиз,
Узга эмас, йўқ.
Қирқ биринчи йилда ёвлар
Руснинг шу қизин
Дорга осди.
Қиз-чи,

¹ Бу асарда бир соатлик жанг тасвирланган.

Ҳамон куйлайди қўшиқ,
Касби унинг жуда оддий —

экскурсовод,

Мағрур турар
Бородино жангидан сўзлаб.
Рус қудратин,
Гўзаллигин авлодма-авлод
Ўтказди тарихни у янгидан сўзлаб.
Бородино майдонида бир соат кураш,
Бир соатлик қирғин ҳамон тугамас, ҳайҳот...

ЭМАН ДАРАХТИ

Эллик одам

(кўпчилиги элликдан ошган),

Зиёратга келмиш Ленин хонадонига.
Хоналарни кўриб бўлгач бир бошдан,
Аёл бошлаб келар
Кекса эман ёнига.
(Чиройли рус аёли бу —

доно, оқила,

Ёши унинг...

Аёл ёшин айтмоқдан сақлан!)

Дейди:

— Дўстлар, бу эманнинг тагида Ильич
Хордигини чиқарарди ҳар оқшом,

ҳар кеч.

Қаранг энди ёлғиз,
Ғамгин турипти эман,
Қариди у,
Қундан-қунга соғлиги ёмон.
Эллик одам,

(кўпчилиги элликдан ошган),

Тикилишар бу дарахтнинг

ҳар бир шохига.

Аёл эса тўхтамасди ҳамон

Сўзлашдан:

— Умри унинг ўтмас

Эллик йил нарёғига...

Олимларнинг текшириши тасдиқлар шуни,

Ярим аср яшар эман

узоғи билан.

Дўстлар,

Келинг ўша чоғда,

Кўрамиз, қани,

Тўғрими бу,

Е айтганлар бизга тахминан...

Эллик одам

(кўпчилиги элликдан ошган),

Гурра кулар,

Аёл эса боқади жиддий.

Кейин қалблар

Сесканади бир жимирашдан,

Эман турар

Далда бермоқ бўлгандай худди.

О, табиат,

Қудратингга шу ярашурми:

Одам чўчиб тушса ўйлаб

Ярим асрни?

Ва тасалли берса унга... чириган дарахт.

ҚОСИМОВ КҮЧАСИ

Ленинград шаҳрида

Қосимов кўчаси бор.

Ожизман мен шарҳига

Қим бу жангчи, фидокор?

Қўшим Қосим отанинг

Балки шудир фарзанди:

У охирги хатини

Шу ёқлардан ёзганди...

Еки Қосим тоғамнинг
Невараси шу солдат:
Ленинграддан қаламни
Чарҳлаб ёзган у ҳам хат...
Эҳе, қанча Қосимов
Ватан учун жанг қилган.
Улуғлаб, ҳаммасини
Балки шу бир ном қолган.
Дерлар, қамал йиллари
Қосимов деган ўзбек
Етимларнинг, тулларнинг
Кўнглини иситган ёздек.
Сўнги бурда номини
Едирган есирларга.
Фидо этган жонини
Ярадор, касалларга.
Госпиталларга бориб
«Олинг мендан қон» деган.
«Беморларга қон бериб,
Киритинг дармон» деган.
Уша ўзбекнинг афсус,
Сўрашмаган отини.
Кейин топишолмаган
Ҳеч қандай ҳужжатини.
Улганда чўнтагидан
Чиқмаган ҳеч бир қоғоз.
Уқишган билагидан
«Қосимов» сўзини холос.
Шу кўчанинг номини
Атаганлар «Қосимов»,
Темир лавҳа, ҳов ана,
Ҳамон турар осилиб.
Қанча Қосимов ўлган
Ватан учун жанг қилиб.
Шу ягона ном қолган
Ҳаммасини жам қилиб...

ШОҲ ҚҰНҒИРОҚ

Яраланган девдай
Етибди чўкиб
Кремль ҳовлисида бу Шоҳ қўнғироқ.
Атрофига одам йиғилар тўп-тўп,
Афсона тўқилар шу зум,
Минг қуроқ.
Синган бўлагини қўзғата олмас
Кучи тирсиллаган

ҳар қандай полвон.

Шоҳ қўнғироқ номи
Беҳуда эмас,
Юз йиллардан бери бу ном
Тоқ қолган.
Рус пролетариатининг қудратидан
Ўшанда илк хабар бериб жаҳонга,
Баҳайбат,
Паҳлавон Шоҳ қўнғироқни
Янградмиш қадоқ қўл ишчи,
Оҳангар.

ЯСНАЯ ПОЛЯНА

Оқ қарағай оёқ учида туриб
Узоқ-узоқларга қарайди ҳамон.
Арғувон ҳидини димоққа уриб,
Барглар аро шамол кўтарар сурон.
Қамчи дастаси-ла кўзин ишқалаб,
Уриндиққа чўкиб ўтирар ямшик.
Ғилдираклар нечун айланар, ё раб,
Нечун зилол чашма куйлайди қўшиқ?
Нечун тонг юлдузин қопламас булут,
Нечун шудринг ичра жилмаяр лола?
Толстой кетмоқда газабга тўлиб,

Кўзига кўринар на ўрмон, дала.
Толстой кетмоқда ҳеч қайтмас бўлиб,
Россиядек бағри кенг бу оқсоқол
Извошда ўтирар қовоғин уйиб
Замонми гуноҳкор? Ҳаётми, аёл!
Ясная Поляна орқада қолар,
Ясенка дарёси мудрар гўдакдай,
Сўқмоқлар олисда аста тўлғонар,
Ернинг кўкси дук-дук урар юракдай.
Саҳифаси очиқ қолган романдай
Ясная Поляна... кўкараб ҳамон.
Толстой ижоди яшил ўрмондай,
Одамзод қалбини этар навқирон.
Содда деҳқон қизи каби қарагай,
Тирик қайтармикин, дея оқсоқол.
Қарагай, қарагай, йўлга қарагай...
Салкам олтмиш йилки бошда оқ рўмол.

МИС СУВОРИИ

Менинг ҳам қалбимга илҳом тўлатди
Кўкка сапчиб турган аргумоқ.
Асрларча тирик турган санъатни
Янгиликмас, асли, мақтамоқ.
Пушкин тасвирига бирорта чизик
Қўшмоқликнинг ўзи ортиқча.
Илҳом, ҳаяжонга лекин, даво йўқ,
Розиман азобин тортишга.
Россиянинг мовий кенгликларига
Сигмаётган отнинг туёғи
Жо бўлолмас, шаксиз, менинг шеъримга,
Айниқса, тор аруз туроғи. - -
Петр улуғлиги ҳайкалтарошнинг
Назокати билан омихта:
Маъносин чақ, битта чимрилган қошнинг,

Инсон — инсон
Тирик қолсагина руҳ.
Тўрт бурчак рамкага
Боқдим қайтадан,
Гавдаланди кўзим ўнгида
У мард.
Жой олмоқлик учуп
Тарих бетидан,
Рамкага тушмоғинг
Эмас экан шарт!

ПЕТРИШЧЕВО ҚИШЛОҒИ

Октябрнинг бошида ёмғир ёғар майдалаб,
Муздек теккан томчидан сесканади ажриқ.
Сепкилдор япроқларни юлар битта-битталаб,
Картошканинг палагин қорайтирар изғириқ.

Ялангоёқ Ванюша копток тепар ялангда,
Катя хола эгатдан чиқади қоп орқалаб.
Гўёки ҳеч воқеа бўлмагандай оламда,
Куз қуёши илжаяр ёмғир тўридан қараб.

Миллион йил илгари ҳам, чорак аср аввал ҳам
Назаримда бу ҳолат сақланар бир маромда.
Она қуён ўртада болаларин этиб жам
Курт-курт қилар кечгача бош кўтармай карамдан.

Петришчево қишлоғи шундайин оддий қишлоқ,
Бўлган эмас ҳеч маҳал шуҳрат талаб, шон талаб.
Фақат ҳосил етказган, москвалик қизалоқ —
Аччиқ боршч ичсак деган озғин танаси яйраб.

Хаёл сурганми дейсиз, бу қишлоқда ўзига
Москвалик Зоя ҳам ҳайкал-пайкал қўймоқдан.

Оғир кун келгач тўлиб чексиз нафрат ҳиссига
Жангга кирган чўчимай ўлмоқдан, ўлдирмоқдан.

Шундай қилиб тарихда қолди қиз ҳам, қишлоқ ҳам.
Қўли боғлиқ, кўзи ёшсиз мағрур туради Зоя.
Пойида гулчамбарлар, пойида бутун кўклам
Қовжирар нораства қиз доғида куя-куя.

Октябрнинг бошида ёмғир ёғар майдалаб,
Муздек теккан томчидан сесканади ажриқ,
Ҳайкал ёнида кампир йиғлар дарди қайталаб,
Она учун бу ахир айрилиқ-да — айрилиқ,
Она келсаю қизи қўзғолмаса жойидан.

ЛЕРМОНТОВГА ҚАДАР...

Ҳазил

Дўстлар, менга қилингиз ҳавас,
Рақибларим қолингиз доғда:
Рост гапдир бу, хаёл, туш эмас,
Еки деманг кайфи тарақ-да!

Мен хушёрман, хотиржам бўлинг,
Бирдан пайдо қилдим-у, қанот,—
Учдим. Тутдим Лермонтов қўлин,
Табриклади устозим ҳам шод.

Кўтарилмоқ бундай чўққига
Ҳар кимга ҳам бўлмайти насиб.
Танқидчининг қилган дўқига,
Жавоб бергум энди муносиб.

О, эсимдан чиқиб қолибди
Битта изоҳ бермоқлик асли:

Кўтарилдим бу жойга... лифтда,
Рўпарамда Лермонтов расми...

С О В Ё А

Иигирманчи йиллар Туладан
Оддий совға келмиш Ильичга.
Кўриб,
Ҳаяжонга тўламан,
Хоҳишим йўқ нари жилишга.
Оқ сочиққа тураман қараб,
Шоҳи эмас,
Тўқилган ипдан.
Суякларим кетар сирқираб
Сочиқ узра ёзилган гапдан:
«Соғ бўл, ота!»

ипда, нинада
Шу учта сўз тўқиб ёзилган.
Ёзилганмас,

бир пок сийнадан
Бир хўрсиниқ бўлиб узилган.
«Соғ бўл, ота!»

бетоб Ленинга
Хитоб эгмиш оддий рус аёл,
Шуни айтган чоғда кўнглига
Бутун дунё сиққан бемалол.
Қайин баргин шилдирашию
Оппоқ қорнинг тиниқлиги ҳам,
Революция қудратию
Келажакнинг ёруғлиги ҳам.
Ғалабанинг оғирлигию
Россиянинг енгилмаслиги,
Шум ўлимнинг олғирлигию
Ва Ильичнинг

ҳеч ўлмаслиги,

Бари,
Бари
 учта сўзда жо.
Кудрат,
Меҳр,
Илтижо,
Шу аёлнинг
 шу учта сўзин
Десам агар
 улуғ поэма,
Маяковский,
 ҳақгўй устозим,
Шогирдингни
 бу гал
 койимал

ПАЛОВ, ОЛОВ, ҚИЗИЛ ГУЛ

Россияда бизнинг қўлбола палов
Бухородан келган оловдай азиз.
Дўстлар даврасида кафтгир ўйнатиб,
Палов суздим оппоқ тарелкаларга.
Ҳамшаҳарим — палов уялтирмади,
Осиёнинг қизил қуёши каби
Қиздирди қизларнинг баданларини,
Йигитлик қувватин берди чолларга,
Шаробнинг кайфимас, паловнинг кайфи
Қўнгиллар қулфини очди дафъатан.
Палов таом эмас,
Олов ва сувдан,
Ақл,
Эҳтиросдан яралган санъат.
Сувни озроқ қуйсанг марварид гуруч
Қоп-қора қирмочга айланган янглиғ,
Ақл совуқлиги босмаса бир оз

Уз ёғида ёниб битар эҳтирос.
Бир пиёла ортиқ сув солсанг агар
Қовурма паловинг бўлганидай ланж,
Ҳар қандай ўткир ҳис қолар таъсирсиз
Қамалса ақлнинг музхонасига.
Дўстлар даврасида палов баҳона
Олов, сувнинг монанд келганлигини
Қадаҳ, уриштириб тасдиқладик хўп,
Аmmo сўзимизни гоҳо эҳтирос,
Гоҳо ақл босиб кетарди бирдан.
Оловда қизил гул ўстирмоқ каби
Мушкул жумбоқ экан мутаносиблик.
Оловда битгандай кўзинг ўнгида
Ёниб,
Ёниб турар гарчи қизил гул...

Муҳаббат мактублари

ҚИЗЛАРГА ХАТ

(Ҳазил)

Ишқ бошқа-ю, шеър бошқа дейсиз,
Ер бошқа-ю, эр бошқа дейсиз.
Севасизу шоирни, аммо
Инженерга тегиб кетасиз.
Шоир қалбин тилиб бепарво,
Бир ўқ каби тешиб ўтасиз.
Қилар ишни қилиб ўзингиз,
Шеър ўқиса йиғлайсиз тагин,
Эрийдими шунда музингиз
Кўтаролмай муҳаббат доғин?
Ўзингиз-ку, ахир гуноҳкор,
Ўтиб кетди Навоий бўйдоқ.
Фузулийни этдингиз афгор,
Пушкинни ҳам қилдингиз адоқ,
Шеър ўқигач йиғлайсиз тагин...
Шунча қурбон етмасми сизга,
Шунча кўз ёш озлик қиларми?!
Ғам сурмами кўзларингизга,
Белингизни нозик қиларми!
Жигаридан уриб шоирни
Ов қиласиз минг йилдан буён.
Ов қиласиз, аммо охири
Ўзларингиз бўласиз қуён,
Шоир қолар жигарин ушлаб,
Юзи — қонсиз, эгни — ёқасиз.
Сиз қайдадир кўнгилни ҳушлаб

Эр боқасиз, бола боқасиз.
Қизлар, сўзим бўлса хатоли,
Ҳазилимни олмангиз оғир.
Қимни севиб кимга тегмоқлик
Ҳар кимнинг ўз ҳоҳиши ахир.
Тош дилларни ийдирмасангиз
Қириб қалбнинг чуқур ёрига,
Шоирларни куйдирмасангиз
Яралмасди буюк шеърят!..

ҚОРХАТ

(Ҳазил)

Кечалари уйқудан кечиб
Мактуб ёзар эдим жононга.
Ҳеч бирига жавоб бермасди
Қулоқ солмай оҳу фиғонга.

Хатларимни асраган бўлса
Юз чоғ китоб бўлишлиги рост.
Ҳаммасини тахласа бир йўл,
Токчалари тўлишлиги рост.

Ахир шу ҳам инсоф бўлдими,
Шунча хатга ёзмаса бир хат.
Аччиғландим, мен ҳам ёзмадим,
Майли, қалбни эзсин муҳаббат!..

Қушлар ўтди. Бир кун ногаҳон
Бахтим кулди, ёр бўлди иқбол.
Қўлларимга илтифот билан
Хат тутқазди у соҳибжамол.

Тушим эмас, балки ўнгимда
Мактуб олдим ёримдан, шукр.

Очсам: «Қор хат!»— дилором сўзлар,
Бу сўзларни мен сақлайман сир...

Шундан бери ҳар дўстга дейман:
— Хат ёзмаса, бўлма ноумид.
Бардош бериб бутун азобга,
Биринчи қор ёғишини кут!

АТЛАС КИЙ, АТЛАС!

Оқшом оғушига киради боғлар,
Хиёбонлар сўлим, соҳиллар сўлим,
Яқин қолди висол — учрашув чоғлар,
Йингитлар пойлайди дилбарлар йўлин.
Шўх пардоз пайида қизлар тинчимас,
Бир-бирига айтар:— Атлас кий, атлас!

Сен ҳам учрашувга кечикяпсан, ёр,
Яна ҳар сафарги дил ўртар нозинг.
Кўзгу қаршисида такрор ва такрор
Дейсанки, ярашур қайси либосим?
Бари гўзалликда зарра кам эмас,
Аммо менга қолса, атлас кий, атлас!

Ранглар алаиғаси, ранглар жилваси
Кўзим қамаштириб, эсим оғдирсин.
Фонтанлар ёнида атлас шуъласи
Тиниқ тўлқинларга олов ёғдирсин,
Сувларга тикилай маҳлиё, бесас,
Бу гал учрашувда атлас кий, атлас!

Тўрт фаслни бирдан сайрга бошлаб чиқ:
Қизили — қизил ёз, олтин рангда куз,
Яшил бўёқларга баҳор қўйган ишқ,
Ҳарир дурранг эса кумуш қишдан из.

Рангда камалак ҳам келолмасин бас,
Бу гал учрашувда атлас кий, атлас!

Меҳнат нафосатин намоён этиб,
Сулув қиздай кулсин десанг Марғилон,
Бу гал учрашувда хиромон этиб,
Атлас кийиб ўтгил боғлар бағридан.
Ҳар ошиқ қалбида қўзғалиб ҳавас,
Буюрсин ёрига: атлас кий, атлас!

НАМАНГАНЛИК НОЗАНИИ

Наманганлик нозанин қиз,
Боғларингда меванг ширин.
Сўзлашмоққа очсанг оғиз,
«Мутти, мутти» шеванг ширин.
Деган саринг «мутти-мутти»,
Қалбим уриб кетутти.

Ун йил ўқиб тил дарсини
«Мутти», «мутти» дейсан ҳамон.
Гоҳ ўртаниб, гоҳ хўрсиниб
Ишқингда мен бўлдим тамом.
Деган саринг «мутти-мутти»,
Ичим ёниб кетутти.

«Меҳмон» деган оддий сўзни
Шунча ширин айтасан, оҳ,
Бир кун десанг «севдим сизни»
Эриб кетгум, бўлгил огоҳ.
Деган саринг «мутти-мутти»,
Бағрим куйиб кетутти!

Ёқут кўзли узугингга
Боқиб қолдинг ҳаё билан,

Термулганча кўзгинангга
Ўтирибман хаёл билан.
Сўзлай қолгин: «мутти-мутти»,
Сўзларингнинг қадри ўтди.

Шамол бўлиб тортқилайми
Рўмолингнинг учидан ё?
Белларимни дол қилайми
Муҳаббатинг кучидан ё?
Бир содда сўз — «мутти-мутти»,
Манга шунча жабр этди.

Ё орқангдан бораймикин,
Қираймикин остонангдан?
Неки бўлса кўраймикин,
Кўраймикин пешонамдан?
Ҳеч бўлмаса, «мутти-мутти»,
Дерсан ахир «ким келутти?»

Ё қўлингга косов олиб
Қувлайсанми меҳмонингни?
Ундай бўлса, қўйгин билиб —
Ортиқ бузмам оромингни,—
Шоир аканг, «мутти-мутти»,
Бу дунёдан ўтди, ўтди!!!

* * *

Севгилимнинг бузилди уйи,
Қайда қолди ўша кўк эшик?
Тўзон учар бир чинор бўйи,
Чанг ичида қолди ишқ, қўшиқ...

Яёв келиб қанча манзилдан
Тўхтар эдим шу уй олдида.

Мен каби ёш, бўйи чўзилган
Теракларнинг бордир ёдида...

Ёнар бўлса шу уйда чироқ,
Ёришарди қаршимда олам.
Севганим қиз сувга чиқса гоҳ
Ботинмасдим демоққа: «салом».

Ҳилпиратиб атлас куйлагин
Ўтиб кетар эди тушсимон.
Талпинарди, қурғур юрагим,
Қафасдаги асов қушсимон.

Журъатсиз ишқ, журъатсиз қалбим
Жазоланди бир кун беомон:
Севибми ё севмай — билмадим,
Эрга тегиб кетди у жонон.

Узоқларга кетдим бош олиб
Кўрмай дея бу уйни энди.
Йўқ, бўлмади, ишқ келди голиб,
Қалбим шу уй сари талпинди.

Қайга бормай, шу уйга томон
Тушаверди, йўлим, манзилим.
Охир қайтдим, талвасада жон,
Айрилиқдан бағрим эзилиб.

Келсам, ҳайҳот, бузилмиш бу
Қайда қолди ўша кўк эшик?
Бинокор дўст, юпатмагин, қўй,
Тасаллин ёқтирмас ошиқ.

Бузган бўлсанг бу уйни, ўртоқ,
Янги бино тиклайсан баланд.
Бузилган бу кўнгилни бироқ
Тиклаб бўлмас, дейман, фишт билан?

Таъна қилма, янги бинога
Бахш эгмасам янги шеър, қўшиқ.
Тирикманки ёруғ дунёда
Кўз ўнгимда ўша кўк эшик.

Яёв келиб қанча манзилдан
Тўхтар эдим шу уй олдида.
Мен каби ёш, бўйи чўзилган
Теракларнинг бордир ёдида.

ТАНИШАЙЛИК

Бош чайқама таклифимга, майли, дегил, танишайлик,
Саломимга салом билан аста эгил, танишайлик.

Танишмасак юракларга армон бўлар тортинчоқлик,
Армон билан ўртанмасин нозик кўнгил, танишайлик.

Эҳтимолки дўстлигимиз гунча мисол очилару
Ишқ боғида бўлиб қолар бир жуфт сунбул, танишайлик.

Ўйламаки, бир кўришда шайдо бўлди, енгилтак деб,
Изларингдан пинҳон юрдим қанча фасл, танишайлик.

Ботиндиму ёнгинангга энди келдим, соҳибжамол,
Сўзларим чин, ишқ йўлида кетмас ҳазил, танишайлик.

Имтиҳон эт истаганча, синаб кўргил бардошимни,
Мен ҳам юртга, бу диёрга содиқ ўгил, танишайлик.

Меҳнатимнинг мевасидан маржон тақай бўйнингга
ман,
Гапларимга хоҳ бўғилма, хоҳи бўғил, танишайлик.

Севмасанг гэр бу Юсуфнинг зори бору зўри йўқдир,
Ҳеч бўлмаса тутинармиз ака — сингил, танишайлик.

ТОҒ ҚИЗИ

Булоқ сувиға чайқар ёноғини тоғ қизи,
Қўлда ўйнар дўлона япроғини тоғ қизи.

Сал кулса ёришади олам етти ранг билан,
Зимистон чўқар уйса қовоғини тоғ қизи.

Муз бўлсам ҳам ёнардим, тош бўлсам ҳам эрирдим,
Қаршимда қилса нозу фироғини тоғ қизи.

Кўзим кўзига тушди: ўғирлаганми, ҳай-ҳай,
Илк баҳорда осмоннинг чақмоғини тоғ қизи.

Юз йил ўпсанг кетмайди қошларининг қораси,
Аптекадан олганмас бўёғини тоғ қизи.

Тушса кўза кўтариб чинор таги чашмага,
Жонсарак қилар бутун қишлоғини тоғ қизи.

Жонсараклар ичида пайдо бўлди камина,
Қошки сезса қалбимнинг титроғини тоғ қизи.

Ишқ ичра шоҳу гадо баробар дерлар, аммо
Билсайдинг шоир тортган қийноғини тоғ қизи.

Сўзни Юсуф бас қилсин, етар бас ғўлдираши,
Энди ўзинг тушунгил, бу ёғини тоғ қизи!

ЗУЛАЙҲО БУЛСАНГ

Нега севмай нозанину таманно бўлсанг,
Ишқ ўтида ёнган қалбга, тасалло бўлсанг.

На бўлғайки учрашганда бир қиё боқиб,
Ошиғингнинг кўзларига тўтиё бўлсанг.

Юлдузлар кўп, гул юзлар кўп, аммо на қилай,
Қалбим аро фақат ўзинг, жобажо бўлсанг.

Нечун боқай кечалари самога мафтун
Сен ердаги, ёнимдаги Сурайё бўлсанг.

Бунчалар сен бўлмас эдинг парвойи фалак
Ишқ дардига мен сингари мубтало бўлсанг.

Муҳаббатда, садоқатда тенгсизман мен ҳам,
Латофатда, назокатда сен танҳо бўлсанг.

Илтифот эт, арзларимга қулоқ сол, дилбар,
Мен Юсуфман, агарда сен Зулайҳо бўлсанг.

МАЙ ҲАЗАЛИ

Саф-саф бўлиб борамиз қўлда байроқлар билан,
Қувончимиз чексиздир дўстлар, ўртоқлар билан.

Май байрамин тонгида дарахтлар ҳам безанмиш,
Олқишлар қарсак чалиб кўм-кўк япроқлар билан.

Болалар шар учириб қийқирар кўкка қараб,
Дунё асли гўзалдир шу шўх, қувноқлар билан.

Дарёлар бўйида ҳам кезар байрам нафаси,
Тўлқинлар ўйнашади яшил қирғоқлар билан.

Қизил Майдондан янграб «урра», «урра» садоси,
Туташиб кетар зумда шаҳар-қишлоқлар билан.

Чўпонлар шод тоғларда, яйловдай кенг ўтовлар,
Борлиқ боқар турна кўз, тишиқ булоқлар билан.

Бутун дунё қаршилар улуғ Май тантанасин,
Буюк шаҳарлар туташ кўча, сўқмоқлар билан.

Бу байрам овозига овозин қўшиб Юсуф
Ғазал ёзди ўйноқи вазн, туроқлар билан.

ХИЁЛ-ХИЁЛ

Сен турибсан кулиб жонон хиёл-хиёл,
Силкингайдай бир туп райҳон хиёл-хиёл.

Булут соя соллмагай, нигоҳингдан
Ёришганда рўйи жаҳон хиёл-хиёл.

Кўз учида боқсанг агар бир қайрилиб,
Шайдоларинг қолмас омон хиёл-хиёл.

Биттагина сўз айтмоқни дилга тугиб
Яқин келдим сенга томон хиёл-хиёл.

Дарёдаги ғалаёнга айланди, ёр,
Типирчилаб танимда жон хиёл-хиёл.

Оҳ, билмадим, қилурмисан бир илтифот,
Мушкулумиңи этиб осон хиёл-хиёл.

Ажаб эмас, Юсуф каби бахтим кулса,
Сен-ла боғлаб аҳду паймон хиёл-хиёл.

НОЗАНИН, НОЗИНГ

Айт, мунча ҳам гўзалдир, нозанин, нозинг,
Илҳомимга машъалдир, нозанин, нозинг.

Дунёда ҳеч бир шоир ёза олмаган
Энг чиройли ғазалдир, нозанин, нозинг.

Бўлганингдек садоқат, вафода аъло,
Нозлараро афзалдир, нозанин, нозинг.

Хабаринг йўқ, ошиқлар ичра ҳар соат
Зўр ғавғо, зўр жанжалдир, нозанин, нозинг.

Баҳслашиб дерлар шундай: ҳуснингдир тугал,
Аммо ундан тугалдир, нозанин, нозинг.

Қўй ноз қилма, шундоқ ҳам куйган Юсуфга,
Бориб турган ажалдир, нозанин, нозинг.

ҲУРМАТИНГДАН ОРТИҚРОҚ

Ҳурмат талаб қилма ҳеч ҳурматингдан ортиқроқ,
Шунда ҳиммат кўрурсан ҳимматингдан ортиқроқ.

Ўзгаларни ортиқ бил, ўзгаларнинг ғўраси,
Уйла, сен берган нозу неъматингдан ортиқроқ.

Дунёда ҳеч бир нарса пораламас дўст қалбин
«Фалон иш қилдим» деган миннатингдан ортиқроқ.

Дўстинг азоб тортса-ю қўшиқ айтсанг сен гумроҳ,
Бўлмагайми ўлим бу ғафлатингдан ортиқроқ.

Ишқда завол кўрмассан, одамий муҳаббатинг
Бўлса агар тилло-ю зийнатингдан ортиқроқ.

Қисматинг қўлингдадир, қисматингни бой берсанг —
Шуҳратингни қўярсан хизматингдан ортиқроқ.

Юсуф, сен ҳам камтар бўл, ёзмадинг ёлғиз газал,
Заҳмат чекди қаламинг заҳматингдан ортиқроқ.

БИЛМАС ЭДИМ, УРГАНДИМ

Муҳаббатнинг маъносини билмас эдим, ўргандим,
Ҳар ишора, имосини билмас эдим, ўргандим.

Ерга мактуб ёзган чоғи не донолар лол қолур,
Ишқ баёзин имлосини билмас эдим, ўргандим.

Муҳаббатни лаззат дердим, дердим фақат фароғат,
Қаранг аммо, «аммо»сини билмас эдим, ўргандим.

Висолдан сўнг ҳижрон келиб, ҳижронини ўртаган
Минг хилдаги савдосини билмас эдим, ўргандим.

То ўзимнинг пойқадамим ермагунча, эй дўстлар,
Мажнун кезган саҳросини билмас эдим, ўргандим.

«Жафо» билан «вафо» сўзин жуфтлардим у шеъримда,
Бу икки сўз аросини билмас эдим, ўргандим.

Бедаводир дарди ишқим, келсин Юсуф ёнига,
Кимки деса: «давосини билмас эдим, ўргандим».

ҚОЛМАДИ

Ишқ йўлида ўтмаган имтиҳоним қолмади,
Жонон, қалбинг тош экан, ҳеч гумоним қолмади.

Юрагимни олдинга кесиб қўйдим анордай,
Қўнглимда тарйқчалик сир-пинҳоним қолмади.

Ёшлигим боғки, сенсиз сўлмоқдадир қовжираб,
Супуриб олай десам хас — хазоним қолмади.

Бир илиқ нафасингдан гуркирар боғим яна,
Кел жонон, чорламоққа куч-дармоним қолмади.

Дўстларим даврасида ёрим келар дейвериб,
Қолмади ҳеч субугим, лафз-забоним қолмади.

Бевафо бир қирғоққа бошин урган тўлқинман,
Ки ҳамон ҳаяжоним, ғалаёним қолмади.

Еки шундай бўронман, сени излаб ўкириб,
Ошмаган ҳеч чўққиму, ҳеч довоним қолмади.

Адо бўлдим ишқингда, дема мени Юсуфжон,
Юсуфим қолди холос, аммо жоним қолмади.

Рангин лавҳалар

НЕФТЬ ВА ЛОЛА

(Туркумдан)

МУҚАДДИМА

Қора шимда,
Қора костюмда
Узоқларда турар аллаким.
Бахмал жарлик ётар остимда,
Бошим узра булут палаги.
Барханларга тўш урар шамол,
Гирдоб бўлиб айланади қум.
Эртақдаги дев жанги мисол
Бошланади қиёмат — қойим.
Қора костюм
Ва қора шимда
Ҳамон мағрур боқар аллаким.
Ҳироқдамас, энди қаршимда,
Дедим:
— Ассалому алайкум!
Шоирона хаёл қўйинда
Устозимни этдим тасаввур.
Бўйи Маяковский бўйидай
Нефть вишкаси турарди мағрур.
Шу вишка бор — нефть булоғи
Отилади шаффоф ва қайноқ.
Юрагимда шеърим ирмоғи
Олов нефтдек қалқиб кетган чоқ —
Вишка қомат устоз қаршимда...
Қора костюм
Ва қора шимда.

Савлат тўкиб турар сукутда.
«Аҳа,
шеър деб ёндингми ўтда?»
Деган янглиғ ташларкан нигоҳ
Гўлдирадим содда солдатдай:
«Шеър деб устоз... шеър деб албатта...
Қалам йўниб юрибман гоҳ-гоҳ...
Дўстлар уравергин жавлон, дер,
Лақабимни жинғир полвон дер,
Ёқтирмайди лекин баъзилар,
Шеърим кўрмай туриб безиллар...
Тушкунликка тушмай, қайғурмай,
Меҳнат билан берай деб жавоб,
Шеър ёзаман синмай, қайрилмай
Бўлгунимча токи жингиртоб!»

ҚОРА БАХМАЛ

Қайрағочлар ўсган ўрмондек
Вишкаларга тўлмиш нефть кони.
Бульдозер ўкириб арслондек
Титратади еру самони.
Очирмайди тўзонлар кўзни,
Қоплагудай кўкда юлдузни.

Зумда ўнғир кафтдек теп-текис,
Тикланади азамат вишка.
Нурга ўрар уни ой — юлдуз,
Қалб ва мотор тушади ишга.
Шамол ғув-ғув бошлайди қўшиқ,
Ковланади хазина — қудуқ.

Чидар кончи ҳар қандай зарбга,
Ҳеч не тенгмас ирода, қалбга.
Емғир бўлиб қуюлсин терлар.

Лекин билак толиқмайди, йўқ!
Шундай халқни нефтчи дерлар:
Қалбга нефтдан ёқиб оташ, чўғ —
Машъал қилар вишкалар узра,
У ёнганда юлдузлар хира.

Нефтим, юрак порасимидинг,
Ёрим қошни қорасимидинг,
Қора бахмал ёлли шалолам,
Сени ичсам тайёр пиёлам...
Кел, техникам томирида қон —
Ва жон бўлиб ура қол жавлон!

ЧАҚАЛӨҚ

Бола докторлари нима деса дер,
Уч ойга тўлмаган чақалоғини
Нефтга пишиб олди афанди Содир,
Гўдак шапиллатди қўл оёғини.
Дилкаш ўртоқлари қилишар ҳазил:
«Мендай кончи бўлсин дейсан-да, чоғи!
Сендай ландавурмас болалар ҳозир,
Танлашар касбнинг нуқул қаймоғин.
Балки ўғлинг бўлар уста бир рассом.
Мўйқаламда чизар қора ёғингни.
Сени тик турғизса то кечгача ҳам
Осилтирма тагин қош-қовоғингни.
Балки...»

— Тўхтанг дўстлар! — қичқирди ота,
Уғлим ким бўлса ҳам майли, розиман,
Уни чўмилтириб шу илиқ нефтга
Огоҳ қилдим .
Фарзандлик қарзидан!
Она-ер нафаси, меҳри уфурган
Нефть кўлида ўғлим олгач чўмилиб,

Кончи бўлмаса ҳам
Кончидай севар
Юртнинг боғ-роғини, сахро, чўлини!

БОЗОР КУНИ

Посёлка бозорига бугун сиғишмас одам,
Қўй гўшtidан селавор кабоб пишар сикларда.
Бугун ер кўксини ёриб изланмас нефту маъдан,
Узоқларда вишкалар тик турганча ухларди.
Жужуқ невараларга катак дафтар излар чол,
Тилла магазинлардан чиқмайди ҳеч жувонлар.
Эрлари ҳамёнини оча қолмайди дарҳол,
Ёри қанча ялинса улар шунча қувонар.
Қоғоздан чиқиб турган пачка қанднинг учидай
Ҳовлидан кўринади оқланган газлик печка.
Ош дамлаган кампирнинг ҳоли нима кечади,
Меҳмонлари бир соат қолиб кетди-ку кечга.
Бозорнинг ўртасида бошқа кампир паришон,
Уч тугун тугиб олган атай дастрўмолига.
Янги супурги олди, олди шоҳи дастурхон,
Учинчиси не эди? Қелмайди хаёлига.
Сартарошлар шод жуда: «Келинг-келинг, акажон»,
Усиб кетган ўзларин сап-сариқ соч-соқоли.
Навбат кутган йигитлар тобора жиғибийрон,
Утиб кетмоқда ахир ваъдалашган маҳали.
Қаҳ-қаҳлар ошхонада юзта-юзта отганлар,
Ширакайф бўлишгану, орада йўқ мастлари,
Иккита дружиначи йироқдан ялт-ялт қарар,
Ич-ичидан буларга келади ҳаваслари.
Нақ бозорнинг бошида янграб қолар радио,
Қулоқларни қоматга келтирар Қодир Махсум.
Осмонда тунаб тушган фазогирлар радига
Қўшилди уч космонавт! Жаранглар қарсак,
таҳсин.

Тугуни ечолмаган кампир ҳам шодланади,
Магазинчи ёғ сотиб пул олишни унутар.
Эринчоқлар ҳам ҳатто меҳмонга отланади,
Завқу шавққа йўғрилиб аста-секин кун ўтар.
Ҳеч нарсадан хабарсиз иккита қўшни ошиқ,
Оёқда икки курси, ўртада битта девор.
Упишарди бемалол, уйларида ҳеч ким йўқ,
Занжирдаги ит эса мудраб ётар беозор.

РУБОУИЛАР

1

Бахил кўролмайти ҳар ёғингни ҳам,
Чўлоқ бўлсанг, қўлтиқтаёғингни ҳам.
Истеъдодинг тугул, иложин тоиса
Устирмайти қўлда тирноғингни ҳам.

2

Англадим, энг яхши кайф шаробда эмас,
Папирослар тутуни — гирдобда эмас.
Хушёрликдан ортиқ ҳеч топмадим наъза,
Кайфлар ичра бу нечун ҳисобда эмас!

3

У аёл бахтин кўрди чиройда шаксиз,
Биз кулбада, у эса саройда шаксиз.
Фарзанд туғмай, гул экмай қариди охир,
Энди «афсус» дегани бефойда шаксиз.

4

Ҳар файласуф ўзинча ҳақ, ўзинча тўғри.
Тафаккурдан илма-тешик дунёнинг бағри.

Темирдан гул, гулдан темир ясай олсак ҳам
Етмас ҳамон инсон учун инсоннинг меҳри.

5

Ўз элингда ҳам фарзандсан, онасан,
Юртдан тонсанг, одамликдан тонасан.
Тупроқ сени шу қадарли ўртарки,—
Денгизларга шўнғисанг ҳам ёнасан!

6

Қаҳратон қаҳрин кесар бир боғлам ўтин,
Ҳавонинг совуғидан сақлайди пўстин.
Аммо совуқ сўз заҳри ёмон бедаво,
Сўзинг аввал ўзингнинг бағрингдан ўтсин!

7

Сўз айтдимми, демак, сўздан қайтмагум,
Туз тотдимми, демак, туздан қайтмагум.
Ўз темирим ўзга тилладан аъло,
Ўз дедимми, демак, ўздан қайтмагум.

8

Олма ҳосил тугар — ўзича ҳақ, ўзича тўғри,
Шамол эса тўкар — ўзича ҳақ, ўзича тўғри.
Дунё иши чигал, мураккаб-ки, чегараси йўқ,
Қаранг, иқдор, инкор — ўзича ҳақ, ўзича тўғри.

9

Ҳаётнинг шундоқ тақозоси бор:
Ҳар бир гуноҳнинг ўз жазоси бор.
Ростгўйга баланд амал хавфли эмас,
Таги мустаҳкам ҳавозаси бор.

10

Нон мазаси, тузнинг таъми, муҳаббат ғами,—
Учовига тақалади курашнинг жами.
Уч унсурдан ҳеч бирини тан олмаса ким,—
Бу дунёдан изсиз ўтар, демак қадами.

11

Яхши китоб эскиради: шалоқ-шалоқ,
Ёмон китоб тураверар ярақ-ярақ.
Мана шундай ярақлашдан сақласин, шеърим,
Хизмат қилгил элга бўлиб қуроқ-қуроқ.

12

Бўлай десанг, сен ҳаётда мустақил
Ё каллангни, ё қўлингни уста қил.
Иккиси ҳам ношуд бўлса мабодо,
Қўй гапирма, сўзгинангни қисқа қил.

13

Утоқ пайти ўт юламиз биз хурсанд,
Ёр кучидан бўлмасин деб баҳраманд.
Тупроқ эса боқар кўксин чоку чок
Унинг учун тиканак ҳам бир фарзанд.

14

Икки кўз — қўшалоқ компасинг бор-ку.
Довон ош тириксан — нафасинг бор-ку.
Оҳ, нега йўлингдан адашдинг инсон?—
Дарвоқе жигилдон...— баднафсинг бор-ку...

Чивиндан фил ясар манфаат, таъма,
 Тор қолиб товоқдан чиқарар нағма.
 Таъмагирнинг хулқи шу қадар тахир,
 Чайқаб ташланмаган минг йиллик шама.

16

Қасос очиқ бўлар, хусумат пинҳон,
 Қай бири яхши-ю, қай бири ёмон?
 Қасосли хусумат, хусуматли ўч,
 Икковидан холи бўлсайди жаҳон.

17

Дорилар вақт ўтгач қилганидай кор
 Аччиқ ҳақиқатнинг кейин нафи бор.
 Қосанинг тагидан заҳар чиққандай —
 Енгил фароғатдан кайф топмоқ бекор.

18

Бирлашмоққа интилмоқда мамлакатлар,
қитъалар,
 Инсон зоти бир-биридан юрагига ўт олар.
 Аммо қачон ҳоким бўлур жаҳоний бир тотувлик?
 Бир ҳовлида кун кўролмас баъзан ўғил-оталар.

19

Гишт қолипда, гувала қўлда,
 Ясалади икки усулда.
 Гуваладай узилмасин шеър,
 Қўйилмасин гиштдай бир хилда.

Истеъдодинг борми,— бўлгил пайида,
 Нимага қодирсан — кўрсат жойида.
 Токка сўри бўлган темир қувурдай
 Сув кўрмай ўтмагил ариқ бўйида.

Даво ўрнига гоҳ излаб тасалли,
 Газак олдирамиз, қаранг, касалли,
 Ҳаётдаги қанча қусурларимиз
 Лоқайд ақлимиздан қўлда ясалди.

Табиатлигини қилсин табиат,
 Дон сочсам еб кетсин қушлар беминнат.
 Қўлга ўргатилган товуқлар эмас,
 Ёввойи махлуқлар оламга зийнат.

ТУЮҚЛАР

* * *

Жононнинг қўлида жоноқи олма,
 Менга имо қилар, ҳой йигит, ол, ма!
 Яқинлашиб борсам унинг ёнига:
 Дейди, олмани ол, кўнглимни олма!

* * *

Шоҳимардонда кездим, сайр этдим Найманда,
 Табиатга ҳамоҳанг наво манда, най манда?
 Юрак шаклида япроқ шивирлади куй, қўшиқ,
 Мен ҳам илҳомга тўлиб булоқдай қайнайман-да?

* * *

Меҳнаткаш қўл эзгуликнинг хамирини қорадир,
У покиза, панжалари гарчи лойдир, қорадир.
Меҳнат, ишдан ҳазар қилган ҳар қандайин оқ билак
Одам зотин одамликдан, шубҳасиз, чиқорадир.

* * *

Хуш одобу ҳулқингиз билан менга ёқасиз
Ки томир-томиримда ҳар лаҳза ўт ёқасиз.
Тарк этсангиз илтифот, лутфу карамни агар,
Тентирайман дарбадар, ҳатто енгсиз, ёқасиз.

* * *

Ҳаёт нима? Аввало жон ва тандир,
Сўнгра фарзанд, ҳовли, ўчоқ ва тандир.
Шуларнинг барини бир сўзда айтсам,
Ҳаётнинг мазмуни — Ватан, Ватандир...

* * *

Кўз бўяшни ахир ёмон кўрасиз,
Табиатнинг ҳуснини шунга кўра, сиз
Ҳамиша ҳам одил туриб баҳоланг,
Куз бўяшни ахир ёмон кўрасиз.

* * *

Завққа тўлиб кезганинда бу тоғ ора,
Булбул сайрар барг ораю бутуқ ора.
Тоғ кўлида қалқиб турар қуёш акси,
Наҳот сувга чўкиб кетса бу тоғора?!

* * *

Жаҳлингиз турар қошу-қовоғингизда,
Лек қовуи мазаси бор қовоғингизда.
Майли, ачиғлансангиз, сайрайман яйраб
Тўрдан тўқилган шу тўрқовоғингизда.

* * *

Куйлаб ҳам далаларнинг гиёҳин, ўтин
Босолмадим қалбимнинг аланга — ўтин.
Юрт ишқида ёнай хўп, бу мўъжаз гавдам
Муҳаббат гулханига бўлсин қоқ ўтин.

* * *

Майли менга мактуб ёз, оқ қоғозга бит талаб,
Нималарни юборай — айтгин битта-битталаб.
Аммо, ўзим бормайман яқинингга сира ҳам,
Нимаки деса десин битта оғиз, битта лаб.

* * *

Кимгаки ҳамроҳ бўлса чин виждон, чин ор,
Атамоқ мумкин уни чин йигит, чин нор.
Чин орли чин норларнинг қадди-қомати
Эл ичра юксалгуси мисоли чинор.

Ҳажвий шеърлар

ҚАЙНОНА — АЙЛОНАЙ!

Хўп барваста келинман,
Парваришдан эринманг,
Чойни дамлаб эрталаб,
Таклиф этинг эркалаб.
Ешлигимдан эркаман,
Уйингизда бекаман.
Фариштаман — фаришта,
Тайёр туринг ҳар ишга.
Узингиз кўп яхшисиз,
Қайнона — айлонай!

Ош қилсам куйдираман,
Ёзда ҳам дийдирайман,
Қўлга кафтгир олмайман,
Сиз борсиз — оч

қолмайман.

Утирсам тургим келмас,
Ҳовли супиргим келмас.
Еф тушса ялагундай,—
Ҳаммаёқ лола-гулдай,
Узингиз хўп яхшисиз,
Қайнона — айлонай!

Ишламайман ҳеч ерда,
Текканман яхши эрга.
Уғлингиз хўп топармон,

Еб ётайлик беармон.
Иигласа неварангиз,
Дарров туриб қарангиз,
Мен бораман кинога,
Билишимча дунёда
Ўзингиз хўп яхшисиз,
Қайнона — айлонай!

Қўтарасиз нозимни,
Қилайин пардозимни,
Бўягунча қошимни,
Ушлаб туринг бошимни.
Ёмон қайноналар бор,
Ёмон келинлар қатор.
Иккаламиз аҳилмиз,
Асиллардан асилмиз,
Айниқса сиз яхшисиз,
Қайнона — айлонай!

АНЖИРШАФТОЛИ

Ликопда
Бир дона Анжиршафтоли,
Ялтираб турипти ёлғиз ва ҳоли.
Қўлимга олдим
Пўстини артдим.
Роса шириндир деб таъмини тотдим.
— Шафтоли эмассан! —
Дедим еб кўриб,
Сендан афзал, — дедим, — ҳатто хом
Ўрик.
Шафтолидай хушрўй, боллигинг қани?
Анжиршафтоли-чи?
Ташлади таъна:

— Гапингиздан қаттиқ ранжирман,— деди,
Шафтоли эмасман, анжирман,— деди.
— Анжир бўлсанг нега чучмалсан
бундай.

Таъминг йўқ-ку еса егудай.
Сўзини бермайди Анжиршафтоли:
— Шафтолиман!— дейди —
Анжирдан ҳоли!

* * *

Билмадим
Қиссадан ҳисса чиқариб
Қандай маънилик гап деса бўлади.
Ҳарҳолда
Баъзи ланж одам олдида
Анжиршафтолини еса бўлади.

ТЕРМАЛАР

Айтсам ҳажвий термалар,
Аччиқ гапим терилар.
Қим учраса қаҳримга
Минг ўлиб, минг тирилар,
Ахир нуқсонлар камми,
Нега санчмай найзамни?!

Езимиз хўп ёз бўлди,
Мансабдорга соз бўлди.
Курортга тўрт путёвка
Олдию парвоз қилди.
Аризаларга номард,
«Йўқ...» дея овоз қилди.

Бундай бошлиқлар камми,
Нега санчмай найзамни?

Йигит бор, йигитмисан,
Дейсиз, қурувчимикан?
Суриштираман касбини
Қийим илувчи экан.
Бундай «полвонлар» камми,
Нега санчмай найзамни?

Бошқа бири нозлимиш,
Иш жойи чўл — Газлимиш,
Ўзи сув сотар бунда,
Чунки суви газлимиш.
Хор қилса у дипломни
Нега санчмай найзамни?

Филдай йигитдир Асрор,
Ишдан ўзин яширар,
Қилиғини оширар.
Иссиғини оширар,
Қилиғини оширар,
Бундай айёрлар камми,
Нега санчмай найзамни?

Куздан кейин қиш эмиш,
Қанотлилар қуш эмиш.
Бундай мужмал, жўн гаплар
Олим ёзган иш эмиш.
Ўзин олим санайди,
Ёшлари савалайди.
Мансабдорлар кўринса
Этагини ялайди,
Бундай «донолар» камми,
Нега санчмай найзамни?

Дўстим ишлар таксида,
Вақтим йўқ дер аксига.
Ёғлиқроқ пул чиқарсанг
Дейди: «жоним бахшийда».
Бундайлар самолётни
Ҳайдамаса яхшийди,
Пулга ошиқлар камми,
Нега санчмай найзамни?

Дугонасини агар
Зўрлаб эрга берсалар
Лом-мим демайди бу қиз,
Оғзига талқон солар,
Охир тўйни ўтказар,
Дугона шўрлик озар,
Жони ачиб энди қиз
Редакцияга хат ёзар.
Кечиккан мухбир камми,
Нега санчмай найзамни?

Бу йигит шайдо эмиш,
Хаёли сойда эмиш.
Уч кунда учта жонон
Ёқида пайдо эмиш.
Тутолмай ўпкасини,
Тутади гапга сени.
Ҳар қизга очар қалбин.
Очгандай папкасини.
Палка юраклар камми,
Нега санчмай найзамни?

ҲУКИЗ ВА ЧИТТАК

(Масал)

Ҳўкиз Читтак билан қасдлашиб
қолди,

Читтак қўнган эмиш унинг шохига.
Бўкириб, ўкириб Ҳўкиз дод солди,
Чидолмасмиш қушнинг бу гуноҳига.
Бузган эмиш унинг салобатини,
Ҳўкизлик шаънини қилмай роя,
Чит-чит деган эмиш Читтак ботиниб.
Кифоя!

Жазоланмай қолмас бундай
жиноят!

— Ҳўкиз тоға,— дейди Читтак
наридан,—

Битлаб кетай депти, ахир, шохингиз,
Тозалаб қўяй деб чўқиб қарадим.
Шунга ҳам чиқарми шунча

жаҳлингиз?
— Учир овозингни!— деди-да

Ҳўкиз
Қалла қилди бирдан нок ниҳолини.
Қўпорилиб чиқди ёшгина илдиз,
Ҳўкиз кўрмоқ бўлди Читтак

ҳолини.
Ие, қурғур Читтак, аллақачаноқ
Утиб олиптия чинор шохига.
Яна калла қўйди Ҳўкиз ўша чоғ,
Эрк берди у ақлигамас...
Жаҳлига!

Чинор танасига теккач «гурс» этиб,
Шохи синиб тушди мўрт бир
бигиздай.

Боши қон..
Бўкирар ўзидан кетиб,
Савлати қолмади энди ҳўкиздай.
Ҳўкизларча ҳужум бўлса Читтакка,
Бир кун эмас, бир кун
Чиқар чиппакка.

ТАРИҚ ВА ТАРВУЗ

(Масал)

Олачипор Тарвуз юмалаб ўтди.
Олачипор лагандан.
Шунда алланарса «қирс» этди,
Ростми бу ё ёлғондан?
Ҳа, Тариқни Тарвуз босиб
олибди,
Олачипор тариқни.
Тариқ писанд қилмас, силлиқ,
олифта,
Безаб турар тарихни.
Борди-ю, ўсганда Тариқдай тарвуз,
Ва ё Тарвуздай Тариқ,
Унда ҳам воқеа худди шу тарзи
Бўлар эди қайтариқ.
Битгаси «қирс» этиб қўя қоларди,
Эзилмасди уруғи.
Иккиси ҳам силлиқ, нима бўларди.
Силлиқларнинг қилиғи.

ҲУКИЗ ВА ЕНҒОҚ

(Халқ масали)

Полизга киради лўкиллаб Ҳўкиз,
Ҳўкиз калласидай ҳар битта тарвуз,

Оқ уруқ қовунлар, қизил уруғлар
Қучоққа, таърифга сизмас қурғурлар.
Хўкиз анқаяди: каттакон ёнғоқ
Савлат тўкиб турар ариқ бўйида.
Меваси-ку, майли, бир оз юмалоқ,
Аммо нима учун бунчалик майда?
— Худо,— дейди Хўкиз,— ишинг кўп

хато,

Ипдай бир палакда хўкиздай тарвуз?
Хўкиздай дарахтда тарвуз йўқ ҳатто,
Кўрдингми, художон, бизлар хушёрмиз.
Шу вақт

Шамол турди дарахт силкитиб.
Бечора Хўкизнинг қоқ миясига
Тушади бир дона ёнғоқ «дўқ» этиб,
Ҳозирги танқиди келар эсига!
— Худо,— дейди Хўкиз,— кечир,

албатта,

Хатойинг йўқ экан дарахт — парахтда.
Дарахтда ўстирсанг тарвуздай мева
Шўрлик ола Сигир қоларди бева.
Худо ҳам кечирди, Хўкиз-да,— деди,—
Бошқа танқидчилар соғ бўлсин энди!

Эпиграммалар

ОШНАМ ШЕЪР ЁЗИБДИ..

Ошнам шеър ёзипти, ҳар бир қаторда
«Қуёш», «офтоб», «чироқ», «нур», «зиё»

сўзи.

Уқиганним сари бошим қотарди:
Ғоят нурсиз эди шеърининг ўзи.

ИРРИГАТОР АДИБ

Китобини ҳисоблайди литрлаб,
Варағидан сув тўкилар пақирлаб.
«Ирригатор адиб» деган унвонни
Берса арзир хизматини

«тақдирлаб».

КУРСИВ БИЗНИКИ

(Баъзи адабий танқидчилар асарни чуқур
таҳлил қилиш ўрнига унинг мазмунини
сўзлаб берадилар)

Мақола, тақризмининг,
Бари айтган сўзимнинг
Мазмуни — романники,
Ҳикоя, дostonники,
Сухбат — йигит қизники,
Фақат «курсив бизники!»

Қиёмига етган гаплар

Эли билан заиф ҳам
полвон бўлади.
Ёлғизликда полвон ҳам
яксон бўлади.

* * *

Яхши танқидчи — жарроҳ,
Ёмон танқидчи — жаллод.

* * *

Дўстингинг ачитгани —
сен учун ачингани.

* * *

Виждон йўқ жойда инсон йўқ.

* * *

Доню уялган нарсадан
нодон кеккаяди.

* * *

Ҳақиқий танқиддан қўрқма,
сохта мақтовдан қўрқ.

* * *

Хаёсиз бош — ердаги тош.

* * *

Қимки топмиш эътибор — яшамапти у бекор.

* * *

Кексайиш бошқа,
эскиб қолиш бошқа.

* * *

Ҳамтовоқлар дўст эмас,
ҳамфикрлар дўст бўлур.

* * *

Алдаш — ёмон, алдамчи бўлиш
ундан ҳам даҳшатлироқ.

* * *

Мақтовни бир қулоқ билан эшит,
Танқидга иккаласини ҳам тут.

* * *

Талантлар орасида лоқайдлар бўлмас,
Лоқайдлар орасидан талант топилмас.

* * *

Одам ўсар ҳар ишда,
бўлса ҳалол, саришта.

Нима ёзсангиз, нима бўлади?

(ЧИМДИМ ҲАЗИЛЛАР)

Роман ёзсанг узун ёз — кесса бўлур,
Қисса ёзсанг қисқа ёз — чўзса бўлур.

* * *

Гўр узум бора-бора шарбат бўлур,
Гўр танқидчи бора — бора ғурбат бўлур.

* * *

Танқиднинг аччиғи яхши,
Танқидчининг аччиқлангани эмас.

* * *

Тилни билмасанг ҳам таржима қилавер,
Луғатинг бўлса бас, инсофнинг бўлиши шарт эмас.

* * *

Сюжет тополмасанг хотининг билан уриш.

* * *

Булут ўтади — офтоб қолади,
Танқид, мақтов ўтади — китоб қолади.

* * *

Яхши роман пружиналик эшикнинг тескариси:
Очиш осону ёпиш қийин.

* * *

Литфондга суянсанг йиқиласан,
Меҳнатга суянсанг литфонд ёрдам беради.

Ғўрадан ҳолва

ПАРОДИЯЛАР

ҒАФУР ҒУЛОМГА

ҲОЛВА ҚАСИДАСИ

Биллурий сиёҳдоним, олмосдан йўндим қалам,
Мирзамухтор каттакон ҳолва шимур устма-уст,
Жаҳон-жаҳон ҳолванинг шираси олам-олам,
Жамулжамин муборак айта қўйдим дубдуруст.

ОЙБЕККА

ПАШМАК

Ҳамон оддек Темирчи жўра,
Пашмак, ҳолва аммо хўраги.
Елкаки тоғ, оғизки қўра,
Бадавлат у, ғазнасин қара,
Туёқдан — қўй, патдан — ўрдаги!

УЙҒУНГА

ҲОЛВА ҲАҚИДА

Ҳолва нимадир деб сўрадинг сабо,
Еганлардан сўра айтиб беради.
Ҳолва ҳам меҳнатдан яралур, дўстим,
Меҳнат лаззатини қайтиб беради.

ШАЙХЗОДАГА

ҲОЛВАНОМА

Раҳматларки, ҳолваларнинг мавзуси
Бу кун тушмиш шеърятнинг рўномасига,
Кўзойнакка паққос ўшар
Ҳолвапазнинг қўш тарозуси.
Ҳолваларнинг таърифин ва тавсифин
Энди қизлар қўшиб айтгай
Кўзнамаси, нозномасига.

МИРТЕМИРГА

ЗАП ҲОЛВА

На чора, зап ҳолва демакдан ўзга,
Жиндай-жиндай кесиб емакдан ўзга.
Утга чеккасидан ушат, қоқиндиқ,
Еппирай, Алпомишдай ярашиқ йигит
Ҳолва тутар покдомон, лорсилдоқ қизга.

АСҚАД МУХТОРГА

ҚАЛАМ ВА ҲОЛВА

Қаламим
Шеър ёзмоқдан
Толмади,
Толмади.
Шу
Бир нарса
Бор дейман
Ҳолвада,
Ҳолвада!

ҲАМИД ҒУЛОМГА

ЧУЧМАЛ БЎЛМАСИН ҲОЛВАМИЗ

Қитъаларда уйғоқ кечалар,
Ҳолва кўрдим неча-нечалар.
Ҳолвани бол атамоқ лозим,
Чучмаллиги бўлса безарар.

СОБИР АБДУЛЛА ВА ҲАБИБИЙГА

ҲОЛВА ИШҚИ

Ҳолва ҳаққинда ашъор ёз деб ишора қилди,
Ишора эмас, балки дилни юз пора қилди.
Собиро, ҳолва шиммай аё Ҳабибийга боқ,
Ҳолва ишқи туғённи токи тобора қилди.

ШУҲРАТГА

О, ҲОЛВА

О, ҳолва! О, ҳолва!
Юрагимга жо ҳолва!
Пишиб қолдинг каллада,
О, бўласан баллада!

МАМАРАСУЛ БОБОЕВГА

ҲОЛВАГА САДОҚАТ

Юртим, ҳолвангни ҳам суйганман жондан,
Ҳолва мисол жилвангни ҳам суйганман жондан.
Лозиммикин, дейман, ҳозир қофияни жуфтламоқ,
Уғлингман шан, нима қипти жуфт шеъримда жуфт
ямоқ.

РАМЗ БОБОЖОНГА

ҲОЛВА СИРЛАРИ

(Лирик дафтардан)

Енгил кийинибсан, егандинг ҳолва,
Шамоллаб қолмагин, уйда ёт, дилдор,
Пўқ, майли, жонгинам, йўлингдан қолма,
Сени даволашга аспиринлар бор.

МИРМУҲСИНГА

ҲОЛВА МЎЛ БЎЛСИН

Ошнам шеър ёзипти, ҳолва ёмон деб,
Қўшилмайман бу фикрга, қандай соз ҳолва!
Ҳолвапазни кўрганман Асака томонда,
Гўдаклар ҳолвани атайди: «Хова».

ШУКРУЛЛОГА

ҲОЛВА, ХОЛА ВА БОЛА

Кўрмаганман не ҳолваларни,
Ҳолва сотган не холаларни.
Кўрмаганман ҳолва еб турган
Не болалар, не болаларни.

ҚУДДУС МУҲАММАДИЙГА

ҲОЛВАМСАН—ПОЛВОНСАН!

Қаймоқдай жиққа мой ҳолвам,
Чемпиондай сен полвон.
Пайдо бўлдинг қайдан сен,
Шеър бўласан, фойдамсан.

ТУРОБ ТУЛАГА

ҲОЛВА ҚЎШИГИ

Ҳаволарга ҳаволади ҳолвамиз,
Беморларни даволади ҳолвамиз.
Менга наввот, менга наввот деганларга
Наввот бермай савалади ҳолвамиз.

СУЛТОН АҚБАРИЙГА

ҲОЛВАИ АЪЗАМ

Палапонлигим,
Болажонлигим,
Паҳлавонлигим,
Билафонлигим,
Ингичкалигим
Ва йўгонлигим,—
Ҳолваи аъзаммикин,
Дастурхон ёзсаммикин,
Достонхон ёзсаммикин?

ЖУМАНИЕЗ ЖАББОРОВГА

НАҲОРГИ ҲОЛВА

Субҳидам
Хаёллари банд этди тамои,
Сезмабман келганин ҳаттоки таом —
Қуртова,
Айрондан,
Чалопдан зериккандим кўп,
Қўнглим гулшан бўлди ҳолвангдан, маҳбуб!

ЭРКИН ВОҲИДОВГА

АҚЛ ВА ҲОЛВА

Тортишади ақл ва юрак,
Ақлим дейди:— «Ҳолва шим, шоир.»
«Шимма!— дейди юрак шумшайиб,—
Ҳолва шиммоқ нимага керак?»
Тингласам ҳам юрак сўзини,
Тутар бўлдим ақл измини.
Уи саккизга кирмаган ким бор?
Ҳолвани хуш кўрмаган ким бор?

ЗОҲИДЖОН ОБИДОВГА

ҲОЛВАГА ҲАР ОН МИНГ БОР ЧУНОН ТАСАННО

Океан... Беомон чордона қуриб
Парилар, маъбудлар ҳолва еганлар.
У чоқ ҳар он минг бор сўзлаб, ҳар он гапириб.
Чунон ёмон ҳолва ортиб сузган елканлар.

ТОЛИБ ИУЛДОШГА

Қўлинг ўргулсин ҳолвани, ҳа дўст,
Ҳамма ошаганда мен ошолмадим,
Қарилик, ёшликни мақтадим хоҳ равон, хоҳ суст,
Ўзим на қаримадим, на ёшармадим.

ҲУСНИДДИН ШАРИПОВГА

ҚАТИҚ ВА ҲОЛВА

Қуёшга,
Қатиққа,
Ҳолвага ошиқман,
Йиллар ўтаверар,
Ишқим етаверар
Улашсам ҳар бирига
Бир-бир қошиқдан.

АЗИЗ АБДУРАЗОҚҚА

Аламон, кенг жаҳон, аламон,
Ҳолвани ҳазм эта оламан.
Улғайдим, улғайдим, улғайдим,
Лек ҳали боламан, боламан.

ҚУДРАТ ҲИҚМАТГА

Ҳолва
Тотли,
Бол
Ва
Нав
Вот —
Ли!

ХАИРИДДИН САЛОҲГА

ҲОЛВАЧИ ҚИЗ

Қўшни эдик, келтирдинг ҳолва,
Булоқларни сайр этиб келдинг.
Шамол эсар, ел қилар ишва,
Ҳолва қўлда, карашма қилдинг.

САЙЁРГА

БОШСИЗ ҲОЛВА

Ҳолвасиз,
Ҳолвасиз,
Ҳолвасиз,
Ҳолвасиз,
Бир дoston бағишлардим
Бўлсангиз бошсиз,
Қалласиз!

Балладалар

ҲАМЗА БАРҲАЕТ

1.

Ҳали қуёш ухлар тоғ орқасида,
Қушларнинг ҳам ҳали қанотда боши.
Шамол дайдимайди жар ёқасида,
Борлиқни босмишди сукунат тоши.
Кўксув оқар кўмкўк кокилин ёйиб,
Ёнбошида Оқсув унга дугона.
Шу шаффоф чашмага юзини чайиб
Дилбар тонгга боқар дилбар Фарғона.

2.

Тонг кўринар атлас либосин кийиб,
Уфқда ҳилпирар алвон рўмоли.
Субҳидамнинг илиқ нафасин туйиб,
Уйноқлаб қолади водий шамоли.
Тоққа гуррос — гуррос ёйилади эл,
Ширин ҳаяжонга тўла сийналар.
Бари шоир сари тонгдан олмиш йўл,
Қуёшгача етган мрамор зиналар...
Зина ёнбошида саф тортган арча,
Кўзни қамаштирар яшил ёлқини.
Шоир шеърларини шивирлаганча
Кўрсатиб туради юксак чўққини.

3.

Юксак чўққи узра шоир қўймиш бош,
Устига ёпинган беқасам чопон.
Уйқу оғушига олганди ювош,
Сиеҳи қуримай турар сиеҳдон,
Тиғи қайрилмаган, найзадек қалам,
Қилдай пардалари бузилмаган тор,
Шоир бир нафасга олмоқда ором,
Ҳали қилинажак кўп ишлари бор!

4.

Шоир сари ҳамон оқиб келар халқ,
Қўшиқ ташналари келади ҳамон.
Қўшиқ ташналиги юзда этар ярқ!
Уйғон! Қани шеър айт, суюк ғазалхон!
Ташна кўнгилларни қондир, эй Ҳамза!
Мағрур овозингга хумормиз кўпдан.
Шеъринг дарёсидан бир қатра томса
Ташна юракларни қондирар ўбдон.
Ҳузурингга элинг, оиланг келди,
Мана кўр, ўзлигин намоён қилиб
Аламлардан озод Жамиланг келди,
Қани, шоир, ўзинг қарши ол кулиб!
Дилбар куйларингнинг шайдоларига
Ҳассос қалбинг билан чалиб бергин соз.
Жанговар қўшигинг садоларига
Оқим-оқим элинг бўлсин жўровоз!

5.

Шундай амр этади соғинган қалблар,
Юрак хитоб этар: куйчини уйғот!
Аммо қимир этмас жуфтлашган лаблар,
Шоир оромини бузмоқ на ҳожат!

Балки саҳаргача уйқудан кечиб
Ижод заҳмати-ла битгандир ғазал.
Ва балки қоядан қояга кўчиб
Ваҳимали ғордан ўтган — у жадал.
Узоқ доволардан ошиб у ёлғиз
Шариат пешвосин уйига борган:
Қафасдан қутилган шунда деҳқон қиз!

.....
Балки шоир шунда салгина ҳорган...

6.

Балки шоир ўзи тузган артелда,
Билакни шимариб ариқлар қазган.
Ё кўприк солишган пойгеша қўлда,
Ё эса йўлларга кўчат ўтқазган.
Балки қурилажак мактаб учун у
Усталар-ла бирга цемент, лой қорган.
Ишлар билан бўлиб кеч ҳам киргану —
Ухлаган... ухласин, балки сал ҳорган...

7.

Балки тонгга қадар чўзилиб мажлис
Сўнгги тўралар-ла олишган тикка. ..
Қўллаганда уни бутун эл, улус
Мағрур боши шунда етган-у кўкка,
— Паранжи ташлансин, ёқилсин! — деган,
Танни сўриб ётган бою эшонлар
Орамиздан тамом йўқолсин! — деган, —
Шўрога шарафлар! Шўрога шонлар!
Халқнинг меҳри тўла оташ сўз билан
Чирик унсурларнинг ўтини ёрган.
Саҳарда қайтгану уйғоқ кўз билан
Ухлаган, ухласин, балки сал ҳорган...

Шу андиша билан сукунатда эл...
 Шунда шоир бирдан сал очгандай кўз,
 Туриб узатгандай дуторига қўл,
 Лаблари қимирлаб айтмоқчидай сўз,
 Туриб келмоқчидай эл ҳузурига,
 Таъзим этмоқчидай азиз бош билан...
 Шундай ҳис оқаркан эл шуурига,
 Халқ қутлар шоирни саксон ёш билан!
 Янграб кетар шунда-қарсак, гулдирос,
 Тоғлар силсиласи ларзага келар.
 Сойлар ҳам гулдирар куйга жўровоз,
 Шоир қўшиғига осмон тўлар.
 Гўё шунда кўзин очар-у шоир
 Устидан беқасам тўнини олиб,
 Ўзига, сўзига мангу мунтазир —
 Элин қучоғига отилар ғолиб!

КОММУНИСТ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Йигирманчи йиллар.
 Кремлда бир хона.
 Мажлис борар. Коммунистлар йиғини.
 Янги,
 Бақувват,
 Лекин оғир замона,
 Чамаламоқ лозим юртнинг чўғини.
 Бугунча ярим оч,
 Ярим яланғоч,
 Урушларда тўши яллиғланган юрт,
 Эртага ёзмоғи керак кенг қулоч,
 Ҳисобда
 Ҳар дона қалпоқдор гугурт.
 Мунозаралар кўп...

Музокаралар...
Мия томирлари гармон тортгандай
Керилиб тортилар,
Тортиб керилар,
Саволлар кўндаланг: «Қандай ва
Қандай?..»
Шунда бир коммунист
Бошин «шилқ» этиб
Орқага ташлади, ҳушидан кетди.
Ҳамкасблар ёприлди гапни тўхтатиб,
Ва кимдир навшадил топиб искатди.
Врач чақиришгач бўлдики аён,
Ўртоқ Цюрупанинг хасталиги йўқ:
Фақат оч экан у, қуришти дармон,
Ким берди очликка шунчалик ҳуқуқ?
Ким ҳуқуқ берарди
Шу ўртоқ ўзи
Таъминот бўйича юртда Комиссар!
Наҳотки, ўзининг қурқшаса оғзи,
Наҳот
Бошқалардан ўзи кам еса?
Йўқ!
Кулмасин бундан
Ҳозир кадрлар,
Сидқи содиқ бўлган оталар шундоқ.
Цюрупани эслаб қўйсин
Бир қадар
Ҳар ким
раҳбарликка
ўтаётган чоқ.

КУЗ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Томскдаги педагогика институти студенткаси Ро-
за Шафигулина Америка турмасида кўриш қобилияти-

ни йўқотган, тинчлик учун толмас курашчи, коммунист
Генри Уинстонга хат ёзиб, ўз кўзини унга бермоқчи
эканлигини айтди.

(«Правда»дан)

«Пичоқ ўтмагандай кун шуъласига,
Топтаб бўлмагандай чароғ зинсин,
Халқ эрки-чун кураш алангасига
Бир хасдай тоб бермас зулм дунёси!

Демакки жанговар ўртоқ Уинстон,
Нурли кўзингизга чўкмагай зулмат!
Ўз кўзимни Сизга этай армуғон»,—
Жингала соч бир қиз ёзмиш шундай хат.

Зояни фашистлар дорга осганда,
Бешигида муштин туккан шу гўдак,
Зоядай бўй етиб бугун Ватанда
Шу авлод шарафин сақлар пок-у пок.

Йигирма баҳорни кўрмишди Роза,
Мовийми, қорами ёр севган кўзлар,
Курашчига фидо бўлса у рози,
Биларки бу кўзлар зулматни кесар.

Уинстон ҳаяжон, ҳайрат ичида
Нотаниш шу қизга юборди мактуб:
«Миннатдорман сендан, қизгинам, жуда,
Кўзингмас, сўзинг ҳам қалбда ўт ёқди.

Ҳақиқат йўлида курашгум мудом,
Халқим бор, қалбим бор, кўз-ку шарт эмас,
Йўқ, йўқ, кўзларингни этмагил инъом,
Қўшалоқ қуёшдай порлаб турса бас!

Элинг сочган ёғду ўзи кифоя,
Кураш йўлларимни этур чароғон,

Оламни тўлдирур меҳру зиёга
Халқинг боқиб
Тўрт юз миллион ёруғ қароғдан!»

ҚАҲРАМОНЛИК БАЛЛАДАСИ

Олтмиш олтинчи йилнинг октябрида
Москвада кўришдим устозим билан.
Оқшомлари сайр этдик куз ёмғирида
Шелково ўрмонларин яшил бағрида,
Суҳбатимиз обод шеър, назм билан.

Гоҳ тўсатдан тутарди мия санчиғи,
Суялганча қоларди домла қайинга.
Жон деганнинг қасдида шум ажал тиғи,
«Тузукмисиз домлажон?» устоз дард чоғи
«Ўзларидан сўрасак» деярди менга.

Бир қўлида таблетка, бир қўлда қалам,
Кейин оппоқ тонггача ёзар эди шеър.
Ёноқлари оқарар оқ қоғоздан ҳам,
Аммо дардни енгарди раҳмсиз илҳом,
Тирик сичқондан афзал ўлик арслон, шер.

Касалхонадан чиққач домла Шайхзода,
Тўғри келди Кузнецк кўприғи томон.
— Шомансур ўғиллари,— деди,— дунёда
Тўқсон жилдлик луғат бор ноёб, зиёда.
Мутоала этмоқлик дилдаги армон...»

Китобхонага кирсак ўша луғатга
Харидорларни ёзарди нозанин бир қиз.
Домла дер «Лутфан қўшинг мени навбатга,
Ва лутфан йўлланг уни тезроқ Тошкентга,
Етмиш етти йил шундоқ турсин ҳуснингиз».

Аммо афсус, минг афсус, донишманд устоз
Сифмади кўп бизларнинг пешонамизга.
Тошкентда зумрад баҳор киймасдан либос,
Кўзин юмди Шайхзода қўлида қогоз,
Аза очдик бел боғлаб остонамизда.

Москвалик қизнинг-чи, қулогида бор
Домланинг илиқ сўзи оталарга хос.
Эрта-индин Тошкентга луғат юборар,
Қабул этинг жон билан, қайтарманг зинҳор,
О, Сокина кеннойи, Сиздан илтимос.

Ўлим олдида шоир қўшиқ айтса шод,
Тўқсон жилдлик китобга кетса талпиниб,
Бўғзида жон талашса ажал ва ижод,—
Жангмасми бу? Оловга, ўққа не ҳожат,
Аталмасми бу ҳаёт қаҳрамонлик деб?

ХАТ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Фарғоналик уста хат олди
Бугун Ленин хонадонидан.
Мўйлабини бураб шодланди,
Ерилгудай ҳаяжонидан.
Езмиш Ленин синглиси шундай:
«Сизга Ильич номидан раҳмат.
Нақшин стол — кўрса кўргудай,
Бу совғангиз ажиб бир санъат.
Ҳозир бетоб, тузалгач,

тезда

Хат ёзади Ильичнинг ўзи».
Оромини йўқотди уста,
Шимол сари қадалди кўзи.
Аммо, афсус
Лениндан мактуб

Ололмади бу муштоқ одам.
Оҳ, орадан икки кун ўтиб
Ильич кўзин юмди дунёдан.
Титраб кетди қалби устанинг,
Томир-томирлари бўшалди.
Аммо
Бедор кутди эртани.
Эрта билан почтага шошди.
— Мактуб борми?
«Йўқ» деган жавоб
Чиқармади умидин пучга,
Ўз-ўзига уқтирди бир гап:
«Ўлим — етим, ётдир Ильичга.
Келиб қолар ҳа демай хати»...
Шундай қилиб уста кўп йиллар
Почтальоннинг йўлини пойлади.
Обод бўлди
Бўзрайган чўллар
Ва шаҳарлар тиклаб қаддини
Кундан-кунга қулоч ёяди.
Коммунизмнинг бир авлодини
Етказади Ватан вояга.
Уста яшил канал ёқалаб
Сайр этади ҳар субҳи саҳар,
Ва Ильични ўзича йўқлаб
Яна шимол тарафга боқар,
Боққан сари яйрайди кўзи,
Шовуллайди боғлар шамолда,
— Ильич,— дейди,—
мактубинг, сўзинг
Қоғоздамас
экан
амалда!

Болаларга

ИЛМ УРУҒИ

Ажаб,
Бир хил илм — фаннинг уруғлари.
Иўқ жимити,
Қаттакони, улуғлари.
Иўқ юмалоқ семизлари, ориғлари,
Иўқ қораси,
Қизилу оқ, сариғлари.
Илму фаннинг уруғлари
Доим бирдай,
Қўлга тутқич бермас
Худди шуъла, нурдай.
Илм уруғи етишади ақлларда,
Бошингга сув қуймоқ шартмас
Пақирларда.
Қерак эмас унга азот,
Суперфосфат,
Илм уруғи учун калланг бўлсин
Фақат.
Илм уруғи жой танламас
Бошдан ўзга:
Майли гўзал боғларда бўл,
Майли бўзда,
Фарқсиз
Сибирь совуғида кезар бўлсанг,
Ё Қизилқум дўзахида
Усар бўлсанг,—

Илм уруғи
Миянг ичра ниш чиқарар,
Ватамингга фойдали бир
Иш чиқарар.
Қизиқ,
Билим уруғчаси қайда бўлар,
Қандай қилиб
Миямизда пайдо бўлар?
Не бор асли
Чақалоқнинг калласида.
Ё сир борми
Оналарнинг алласида?
Балли,
Она алласи ҳам бежиз эмас,
Алла тинглаб ўсган бола ожиз эмас.
Алла билан
Очилганда қулоқчаси
Қимирлайди қўлчасию оёқчаси.
Сўз уруғи қулоғига кирди демак,
Ҳаракатда,
Ҳаракатда ўсар гўдак.
Чўғни ушлар,
Темирни ҳам тишлаб кўрар,
Ҳар ҳаракат сабаб бўлиб
Ақли кирар.
Фикр пайдо бўлар унинг
Қалласида:
Илм уруғи ниш уради аста-аста.
Илм уруғи — муаллимнинг сўроғида.
Илм уруғи — дарсликларнинг варағида.
Оталарнинг мақолидан тўкилади,
Териб олур кимки сағал эгилади.
Илм уруғи дон уруғдай асли содда,
Осмондамас,
Бу уруғ ҳам шу ҳаётда.
Бош — командир,

Икки қулоқ — икки соқчи,
Иккита кўз — қўша топқир,
Қўш сўроқчи.
Борар бўлсанг йўлда тўғри
Йўриқ топиб,
Бахтиёрсан
Илму фандан уруғ топиб.
Ҳаракатда
Ҳикмат катта.

БАРАБАН

Дадасига дер Равшан:
— Олиб беринг барабан.
Дадаси дер:— Ўғлим, хўп,
Олиб берай, лекин сен
Шеър ёзгани қўймайсан
Чалавериб уни кўп.
— Йўғ-е,— дейди
Равшанжон,—
Мен ақлли боламан!
Барабанни сиз қачон
Ухласангиз чаламан!

ТЎР ДЎППИ

Опам тўқир бир дўппи,
Қордай оппоқ, тўр дўппи.
Тўқиб бўлгач кий дея
Менга қилди ҳадя.
Кийдим, маза тўр дўппи,
Бўлмаса ҳам зар дўппи.
Лекин ҳайрон бўламан,
Ўз-ўзимча куламан:
«Тўр дўппи хўп яхши-ю,
Ичиб бўлмас унда сув!..»

ҚҰЗИВОЙ

Полизга кириб Қўзи
Тарвузга тушди кўзи.
У тарвузни олди-да,
Қулоғининг олдида.
Сиқиб туриб сўради:
— Исминг нима?
— Қўзивой..
— Ие, адаш эканмиз,
Шириндирсан ўзимдай.
Қўзивойни Қўзивой
Кетди қўйиб елкага.
Тотин кўргач полизга —
Келар яна эртага.

НИШОНА

Бултур эккан олхўрим
Нишона қилди.
Мана, сиз ҳам еб кўринг,
Уч дона қилди.

Айтганча, еб қўювдим
Нишонасини.
Данагини кўрсатсам
Ишонасизми?

ГИЛОС

Қип-қизил икки гилос
Бир-бирига ўртоқ.
Дўст бўлишиб бутун ёз
Ўсишибди қўшалоқ.

Нафиса дер:— Буниси,
Укам экан, бу ўзим,
Иккаламиз биттадан
Еймиз бандидан узиб.

Иштаҳасин уйғотди
Гилоснинг ширин мси.
Укаси келмасданоқ —
Келиб қолди егиси...

Қараса, қўш гилоснинг
Ажралмайди ўртаси.
Биттасини ей деса,
Хафа бўлар биттаси!
Икковини ей деса,
Хафа бўлар укаси...

У кутишга берди сўз,
Ҳа, Нафиса яхши қиз!

ҚУЛУПНАЙ

Келганида кулиб май,
Шигил пишди қулупнай,
Тортинмасдан, ўртоқлар,
Келаверинг, марҳамат!
Қулупнайдан саралаб
Терингиз сават-сават.
Қип-қизилин теринг-у,
Олмангиз нимпуштисин.
Улар ҳам пишиб қолар
Айлангунча пуштасин.
Қулупмай еб мириқиб,
Шакар билан қайнатиш
Қолмасин эсдан чиқиб!

Ана шунда ёзу қиш,
Нонуштада доимо
Ейсиз ширин мураббо!

ДУМ

Қаттакон олапарнинг
Думидан тортар Турғун.
— Қўйвор!— дейди
ойиси,—
Тишлаб олмасин тағни,

Турғуннинг жаҳли қистар:
— Тушунмаган ёмон-да!
Қандай тишлайди ахир,
Оғзи нарёқ томонда!

КАТТА БУЛГАЧ

Тўсатдан йиғлаб қолди
Беланчакда чақалоқ.
Атрофин ўраб олди
Тўртта жажжи қизалоқ.
— Сени ким урди, айтгин,
Маҳмудми, Адибамми?
Уни роса саваймиз,
Берамиз адабини!
Бу саволга чақалоқ
Йиғлайди жавоб бермай.
Дейди Зебо қақилдоқ:
— Овутинг қараб турмай!
Чақалоқ қандай сўзлар
Тилчаси калта бўлгач?

Уни ким урганини
Сўрармиз катта бўлгач!

БОБОЛАР

Кўкраккача оқ соқол,
Кўчада ўлтириб чол —
Еш боладай йиғларди,
Одамларни йиғарди.

Етиб келдик ҳаммамиз:
— Бобо, нега хафасиз?
Олгандай «икки» баҳо,
Инглайверманг, жон бобо!

Иўқолдимми ҳассангиз?
Топамиз-ку, айтсангиз.
Бобо афти буришди.
Деди:— Дадам уришди...

— Дадангиз борми ҳали,
Ростми, бобо, сўзингиз?
Невара-чеварали
Бобосиз-ку ўзингиз?

Қани юринг, бўлмаса
Дадангизни кўрайлик,
Сизни нега уришди,
Сабабини сўрайлик!

Шундай дея бобонинг
Ушлаб олдик қўлидан.
Судраларди чопони,
Суяб олдик белидан.

Бобомизнинг уйига
Етиб келиб бир маҳал,
Ултиргандик қўйида,
Чиқиб қолди кекса чол:

Соқоллари булутдай,
Қарашлари бургутдай.

— Салом!— дедик баравар,—
Соғмисиз, бардаммисиз?
Мана бу бобомизга
Чиндан ҳам дадамисиз?

Бошин ирғаб қўйди чол:
— Уғлим ҳали ёш,— деди,—
Энди етмишга кирди,
Ҳали ёш, бебош,— деди.—

Кўрмайсизми, шу тобда
Неваралар мактабда.

Уғлим ўжарлик қилиб
Утин ёр десам, ёрмас.
Етмиш нима, ёш ҳали,
Сувга бор, десам, бормас.

Берай деб таъзирини
Роса койидим уни.
Шунда сўзлади Рамз:
— Сизни яраштирамиз!

АКРОМ ВА МАҚРОН

Ошда кўрса мақарон
Аразлаб қолар Ақром.
Косани суриб қўяр,
Лабини буриб қўяр.

— Емайман,— дейди,—
бор-бор!

Макарон ош — илон ош...
Кўзларига олар ёш,
Қовоғидан ёғиб қор.

Ўғли овқат емаса
Онажони қайғурар.
— Йўқ,— емайман, бемаза,—
Дея Акром бақирар.

— Кел,— деди бир кун она
Қовурдоқ пиширамиз.
Тенг ишлаб, тенг пишириб,
Тенг еймиз, туширамиз.

Акромжон рози бўлиб,
Ердамга ҳозир бўлиб,
Енгларини шимарди,
Сув ташиб, ўтин ёрди.

Картошка артди ўзи,
Ўзи тўгради пиёз,
Ачиса ҳамки кўзи
Урганиб олди оз-оз.

Жаз-буз қилиб қозонда,
Қовурдоқ пишиб қолгач,
Оқ халатли пазанда —
Акромжон шошиб қолгач,

Она деди:— Бўл, қани,
Тайёрла тез вилкани!
Акром дастурхон ёзар,
Она қовурдоқ сузар.

Иштаҳани қитиқлар
Буғ таратиб қовурдоқ.
Аччиқ-чучук, қатиқлар,
Мурч ҳам сепишар қувноқ.

Она кулиб бир замон
Қарайди ўғли томон:

Акромнинг томоғидан
Макарон ўтиб кетар.
Илик каби сўлқиллаб,
Мазаси татиб кетар.

Она дер:— Еб туширсанг,
Ҳақнинг бор, ўғлим Акром.
Агар ўзинг пиширсанг,
Ширин бўлар макарон!

Жовонда қолган шеърлар

БЕШ ЙИЛЛИҚЛАР БАШОРАТИ

Съезддан — съездгача беш йиллик муддат,
Ҳар бир лаҳзасида шиддат
Ва шиддат!
Йигирманчи аср қудратининг
Ростғўй кўзгуси
Коммунистик беш йилликдир,
Беш йиллик.
Тинчлик омон турди — инсоният орзуси,
Завол кўргани йўқ
Халқлар аро бирлик, якдиллик.
Урал ишчисининг тафаккурли меҳнати
Шундоқ ҳаловатни сақлаб турган бир омил,
Боку нефтчисининг шод, сурурли заҳмати
Собит фаровонлик учун бир кафил.
Ўзбек пахтакорин
Нуқралардан тиклаган тоғи
Садоқатнинг, фидоликнинг битта сабоғи.
Техниканинг
Ақл бовар қилмас журъати бугун
Керак бўлса, бир зумдаёқ
Қилиб ташлар тоғларни кукун.
Аммо, чигитдан тоғ ўстирмақ эса,
(Пешона теридан тикламоқ хирмон!)
Бу энди айрича шарафли,]
Муқаддас нарса,

Мамлакатга шундоқ улуш қўшолган
Халқим беармон!
Съезддан-съездгача беш йиллик муддат,
Ҳар бир лаҳзасида шиддат
Ва шиддат!
Бешларнинг ҳикмати рамзий ва реал:
Беш панжа сеҳридан
Қўлдаги меҳнатга омихтадир бошдаги хаёл.
Беш панжа — беш қирра юлдуз каби маънолик;
Яъни,
Ҳар бир қиррасидан ҳаёт баракалик, зиёлик!
Беш йилликлар мамлакатнинг
Қудратли бир панжаси —
Келажакка узатилган олийжаноб қўл,
Ильич қўли
Ва Ильичнинг режаси
Ҳар орзунинг рўёбига очиб берди йўл.
Беш панжада аён экан беш бармоқ,
Зеро, беш йилликнинг дарёсига
Неъмат қўшар тиним билмас беш ирмоқ,
Ҳар беш йилда
Ешаргувчи, мангуликка ёш ирмоқ!
Ва бешларнинг яна шундай хосияти:
Бузилгудай бўлса агар
Ер юзида бирор кимнинг нияти
Бешта бармоқ битта улуғ мушт тугар,
Токи такрор
Сақлаб қолингуси башарият ҳаёти!!!
Аслида-ку беш йилликлар
Тотув меҳнатнинг
Панжасига панжа урар,
Яратар, қураар,
Қувар бахт ишқида вақтни, муҳлатни.
Янги беш йилликнинг бошида чамбар
Энг ками,
Аср иншоати саналмиш **БАМлар!**

Хулласки, бешларнинг яхлит якуни,
Яъни,
Жаҳоншумул мазмуни:
Инсон қўлидаги беш бармоқ қадар
Беш қитъа бирлашгай, токи
Туққан сайёранинг хонумонида.
Коммунистик беш йилликлар шунчалик боқий
Бир ҳаёт яратар
Янги аер зафарларин қаҳқашонида.

ЮРАГИМ ГЕОГРАФИЯСИ

Юрагим — бир мамлакат.
Унда ўзига хос пойтахту муҳр.
Мамлакатларга хос унда бойлик, урф-одат,
Яхшига — муҳаббат,
ёмонга — қаҳр.
Майдони: Тошкентдан Сахалингача,
Самарқанддан токи Сибирга қадар.
Бир томири бориб етар
Чукотканинг соҳилигача,
Бир томири қозоқ чўлларини
илитиб ўтар.
Дарвоқе,
Юрак ўзи ярим палла сапчадай...
Наҳот
Шунча кенглик унга жобажо бўлур?
Биламизки, харитада муҳайё бўлур —
Тўрт энлик шакл билан бутун-бутун мамлакат,
Шундоқ экан
Шу энгирча юрагим шаксиз
Кенг мамлакат майдонининг тимсоли — ҳажми;

Қалбим қирғоқларига калла урар бир неча денгиз,
Ва унда юзлаб — юзлаб тоғларнинг бор
Вулқони — азми!

Аҳолиси: икки юз эллик миллион чамаси.
Қалбим ҳўжайрасига сиғиб турар ҳаммаси.
Ҳаммасига берилгандир битта унвон олий:
Граждан!

Демак, ҳеч ким эмасдир ҳоли —
Курашдан!

Курашки, ҳар лаҳзада яхшилик учун,
Дилда софлик, чўлда яшиллик учун!
Аҳолининг минг хилдадир миллати:

Бири бошга папоқ илади,
Бири яйрар узун чопонда,
Бири овқат ейди сополда,
Бири тайгаларда кесади ёғоч,
Бири...

Бири...
Бари келтирар Ривож!

Аммо, аҳолининг ҳамма миллати
Бирдай йиғлаб, бирдай кулади.
Жугрофиядаги ўша кенглик билан,
Инқилоб келтирган тенг-тенглик билан
Юрагимга жодир жамики миллат,
Ва шеъримда қофиядир рамзий, беминнат;
Рус —

яъни

тенглик билан

ўс!

Украин —

баланд бўлсин кўкрагинг!

Белорус —

яна ўс!

Армани — ўринласин одам армони!

Латиш

дўст бўл ва чатиш!

Молдован —

ҳеч гап эмас йўл, довои!

Ўзбек —

яна бир ўзак!

Қазилма бойликлари мўл..

Қалбим қатида

Тилла тоғларга ҳам бермагулик газна бор:

Ун беш иттифоқдош — ягона юрт муҳаббатида

Инсон орзу қила-қила

Мангуликка топган бир хазина барқарор.

Инсон бўлиптики ёқалик — энглик,

Излади: Тенглик!

Дунё яралгандан бери кенг,

Шиори: кенглик.

Аммо инсон яшади мунглик,

Чунки, йўқ эди Тенглик.

Кенглик — Тенгликка,

Тенглик — Кенгликка

Боғлиқ экан аслида.

Иккаласи бир-бирини қўллай олур фақат

Инсон ақлида.

Бусиз олам кенлиги ва тенлиги

Ёрилган пуффак қадар бефайз, бехислат.

Тенглик сабаб очилди

Юрагимнинг кенлиги,

Юзага чиқди жами инсоний фазилатим.

Юрагимнинг бойлиги — юраклиги, тенлиги,

Тенг қалбимни Ер узра машъалдай бозиллатдим!

Жами бойлик: олтин, кўмир, нефть

Беролмасдан қолди тафт!

Сарфлаганим сари ортади бу фазилат,

Ҳа, шундоқ,

Тугалмасдир Тенглик очган хазина:

Ҳа, бизда ҳар бир юрак —

кенг бир Мамлакат,

Пойтахти — Қардошлик.

Хокими-чи — Адолат,
Қўлни берсин, ким агар биз билан
Қилмоқ бўлса Заминдошлик, Ердошлик!

АМЕРИКА КОСМОНАВТИГА ОЧИҚ ХАТ

Ибтидоий дунё сингари фазо,
Ҳозирча синфдан, давлатдан ҳоли.
Илмнинг амрғни этароқ бажо
Очилмоқда энди кўкнинг жамоли.
Юртим ўғлонлари кетидан дадил
Қанотингғни ёздинг сен ҳам, офарин.
Фазогирлар дили ҳозир битта дил,
Очмоқ шарт эмасдек синф дафтарин.
Фожиалар билан, қурбонлар билан
Қўлга кирмоқдадир осмон зафари.
Космонавт ўлганда жаҳондир кафан,
Баравар титрайди замин меҳвари.
Ирқу айирмалар, синфлар фарқи
Бир дам фарқ бўлғуси бир томчи ёшда.
Ўғлидан ажралди жаҳоннинг халқи
Умумий, ягона, синфсиз курашда.
Шундай муқаддасдир бу самовий жанг,
Фазогир халқларнинг тенг ўғли, бахти.
Мурожаат этдим, шу сабаб, билсанг,
Келди деб ўйлайман сўзлашмоқ вақти.
Мен билмоқ истайман: осмон сафари
Қанчалик бахш этди сенга ифтихор?
Қандоқ кўриндийкин сенга ер шари,
Американинг кўкдан қандай турқи бор?
Мабодо, Вьетнамнинг вайроналари
Осмондан аниқроқ кўринмадими?
Ё ердан узоқлаб кетганинг сари
Бўлдингмикин фақат бўшлиқ ходими?
Сонгми қурбонларин сўнгги ингроғи

Фазо сукутида эшитилдими?
Йўқ, йўқ, киноямас шоир сўроғи,
Йўқдир киноянинг бунда қултуми.
Мен билмоқ истайман, мабодо кўкда
Бир кун топиб қолсак ҳаётдан асар,
Нелар юз бергуси айтгил, у чоқда,
Наҳотки элитсак бомба ва хатар?
Наҳот Хиросима, Нагасакини
Такрорлаб ўтирса Американгиз?
Халқ бўлса, халқларнинг сўкиб чокини
Сен қора, сен — сариқ, сен — оқ десангиз?
Сени билмадиму агар мен бўлсам
Шундай кайфиятда соҳиби осмон,
Ойда ҳам, Марсда ҳам кезардим мулзам,
Ерга ҳам қайтмасдим осондан осон!

СОФ ВИЖДОННИНГ ТИМСОЛИ

(Партбилет ҳақида)

Шаксиз, аммо эзгу нарсалар кўп ҳаётда,
Масалан, гул атрин қандоқ тушунтирасан?
Ё қандай қиёфа бор ўлмас «Муножот»да,
Ёки эътиқодни сен қай чизиқда кўрасан?

Билки, партбилет виждон, асл виждон нусхаси,
Қоғоз қоғозликдан чиқар шу ўринда аввало.
Унда муҳрлангандир ота Маркс нафаси, —
Ильичнинг юрак зарби унда тирик, жобажо.

Партбилетдир виждоннинг асл, тўғри нусхаси,
Ҳақиқатнинг содда, гўзал, ўлмас шакли намоён.
Эрк учун бўлган жанглар, курашлар дағдағаси,
Ва шаҳарлар армони унинг мағзида пипҳон.

Партбилетдир виждоннинг асл, тўғри нусхаси,
Етмиш йиллик коммунист боболарнинг табаррук,—
Фидойи умри шунда, демак, гапнинг қисқаси,
Кўкрак ичра жон қадар тарих қадами тирик!

Партбилетдир виждоннинг асл, тўғри нусхаси,
Энди қаторга кирган энг ёш коммунист учун
Шу мандат келажакнинг синоқли бир қопқаси,
Юракка у эслатар оддий, юраклик бурчин!...

Партбилетдир виждоннинг асл, тўғри нусхаси,
Демак, унинг жонида бахт ҳам, дард ҳам жаҳоний.
Ҳар коммунист бағрини ўяр Чили ғуссаси,
Сафларни зичлаштирар Қорваланнинг фиғони.

Партбилетдир виждоннинг асл, тўғри нусхаси,
Меҳнат, ижод, ҳалоллик енгиб борур тобора.
Партбилет — яхшиликнинг ўқ ўтмас бир сийнаси,
Ишонгум: ажалга ҳам коммунист топур чора!

МАСОФА

Ҳал этувчи омиллар кўп ҳаётда,
Масофадир биттаси.
Масофани одамзод қувиб келар пиёда, отда,
Поездда, самолётда муттасил.
Масофани қувмоқликнинг тагида
Ётар эди ракета.
Бугун энди найзалар, ракеталар
Сомовотда ғужғонки,
Ойнинг, Марснинг қулоғи кар —
Саҳролари уйғонди.
Аммо

масофа

масаласи

Ҳал бўлдимни мутлақо?
Масофа — фақат йўлмас чамаси,
Масофа — фалсафаки,— ҳар нуқтаси муаммо.
У шундайин маънавий бир оралиқ:
На бақироқ арслон, на мўминтой бир балиқ
Ута олур бемалол:
Йўлда кўндаланг шаксиз «қайга» деган бир савол.
Ҳозир мана ўтирибман ўз уйимда — ҳовлида,
Хаёлларим Чилида.
Қани энди пайдо бўлсам шу онда
Зах босган ўша узоқ — океан орти зиндонда.
Кўкрагини ўқ тешган коммунист маслакдошимни
Қучоқласам,
Бошларига қўйсам бошимни.
Хўш, йўлимда қандай тўсиқ, қандай ғов?
Уртада: боғлар, ўрмонлар,
Уртада: тоғлар, уммонлар,
Вулқонларки — ёғдирар олов.
Хуллас, битта касофат:
Масофа!!!
Масофами? Эҳа, масофа ҳеч гап,
Қитъадан қитъаларга йўл-ку ҳозир бир қадам.
Инсон билан инсон феъли аро тушган йўл кўп мураккаб,
Баъзида
Дил билан дил ораси,
Қўл билан қўл ораси —
Шундай мушкул масофаки,—
Ожиз қолур энг учқур ракеталар ҳам!..
Ҳал этувчи омиллар кўп ҳаётда,
Масофадир биттаси..

БУЮК ПАЙВАНДЛИК

Йигирманчи аср
бормоқдадир

Поёнилаб,
Бугун чорак бўлаги
Кафтимизда турипти яллиғланган чўғ мисол.
Утган ва келажак асрларга шу аср
Бўла олур Қалб,
Зеро, инсоният тилаги
Тилакдан воқеликка кўчиб турипти яққол.
Эртак билан ҳақиқатнинг
Кўз етмас оралиги
Туташиб кетди бугун пайваста қошдай.
«Союз» билан «Апполон» бирлашганида
Ўрнига тушди балки
Икки буюк қитъанинг иккита қорачиги,
Балки, қари кинотнинг ҳам
Кўзи очилди мошдай.
Фазогир, астронавт
Бир-бирин қучоқлаб
Улиб қўйганда аста БМТнинг байроғин,
Ерга хос ҳар қандай иллатларни
Мажақ-мажақлаб
Қардошликка йўғдирдилар
Самовотнинг ҳавойи ва ёввойи
Тупроғин.
Самовотда

на миллат,

на синф,

ва на чегара...

Ирқинг қайси,

Дининг қайси, —

деган гаплар гум, гумдон.

Жамики эътиқодлар

Қолиб кетди чеккада, —

Қардошлик ва ҳамкорлик

Бўлгач якка ҳукмрон.

Мусофир бўлмагунча...

Деган ўзбек нақлида

Инсон — инсонга нафасдош-у, қувончдош,
Қайғудош-у азадош.
Шундоқ экан,
Самовотнинг чўлида
Учганлар-чи — фазодош!
Йигирманчи аср
бормоқдадир

Поёнлаб,
Бугун чорак бўлаги
Қафтимизда турипти яллиғланган чўғ мисол.
Бугун, ҳар қалай
Осойишта жаҳоний асаб,
Ажабмас,
Одамзоднинг фазога хос маслаги
Қардошликдан бир ягона туг ясаб
Янги аср бағрига кириб борса
Безавол!

ОҚ ҚОҒОЗНИНГ ИМКОНИ

Оқ қоғознинг имкони
Шу қадар тараққий эттиролди дунёни.
Ақлларнинг мағзини
Асрларча тўймас чақалоқ каби
Шиммасайди шу ютоқи оқ қоғоз.
Одамзоднинг миллион йиллик асаби:
Шодлангани, ғазаби
Чертилган гугурт мисол «Пов!» этарди,
«Пов!» холос!...
Чекланган деб оқ қоғознинг имкони
Айта олар ким, қани?
У ёқда
Сукротлар, Арастулар...
Бу ёқда

Ракеталар, дароз ТУлар...
Уртадаги минг йиллик чўзилган палос
Оқ қоғоз!
Илм
Яратганда Ибн Синони
Кимдир деган эҳтимол:
Оқ қоғознинг имкони
Битди энди,
Энди дунё баркамол!
Йўқ, йўқ, ҳамон оқ қоғоз
Бўзрайиб тураверди: «Қани!— деб парвоз!»
Парвоз учун дарвоқи,—
Қулай майдон бормикин оқ қоғоз қадар?
Заминнинг гардишига аранг сиғар тоғу ўрмон, дарёси,
Аранг сиғар шу бугунги қувонч, ғам — қадар.
Оқ қоғоз-чи, минг асрлик тарихни
Жимит юрагига этганича жо,
Кутар ҳамон янги ривож, йўриқни.
Ер-ку майли, бағрига
Сигиб турар бемалол юлдуз тўла кенг само.

Йигирманчи аср, Тошкент.
Хотин кетар бозорга
Кўтарганча сумкани.
Ўйда эри қолар,
Қолар оқ қоғознинг имкони.
Бу гал
Нима сўзлагайдир, жим, қани,
Оқ қоғознинг имкони?
Ҳайҳот!
Кашф этилди телевизор экрани!
Бир парча оқ қоғоз
Зина бўлди
афсонадан —
ҳақиқатга!
Хотин эса хуноб қайтар колбасаю икрани

Олдим дея қимматга.
Шундоқ, тараққиёт, машаққат, кураш
Аралаш.
Оддий оқ қоғознинг бағридан
Инсон топди ҳеч тугалмас кешликни.
Қоғоз оқ бўлса агар
Омон чиқди ҳар қандайин ислоҳотнинг қаҳридан.
У ҳамиша инкор этди ёвуз донишмандликни,
Нафсиз жўнликни!
Шоир, шундоқ экан, қани оқ ич,
Кўтар, қани, рюмкани.
Шеър ёзган чоғингда қарғамасин ҳеч
Шу табаррук оқ қоғознинг имкони!

ЮРАҚДАГИ НУСХА

Санъаткор яратганда
Қаҳрамон ҳайкалини,
Гўзалларнинг ҳусну жамолини чизганда мафтун,
Мафтун этар гоҳо бутун жаҳон аҳлини,
Мангуликка кириб борар номи
Енгиб

замона

забтин.

Қуёш нури денгиз тўлқинида чил-чил сингани
Шундоқ жозибали тушмиш қоғозга,
Кўз ўнгинга келар рассомнинг қай оташда ёнгани,
Сукут сақлаб қоласан,
Ҳожат йўқдай бу дунёда гап-сўзгаю овозга.
Ё мусиқа тинглаганда
Томирларинг ичра эриб оқар шундоқ беозор бир чўғ,
Бастакорин
Даст кўтаринг келар, мўъжизадир сен учун
Фақат шул қўшиқ.

Еки оқшом чоғи
Мук тушасан сатрларга кўз тикиб,
Вужудингни жимирлатар нақ жаннат қўнғироғи,
Шеър ўқийсан илк висолга ошиққан ошиқ каби

Энтикиб —

Энтикиб...

Хаёлингни шундоқ ардоқлаган жойида
Эгилмоққа шайсан шоирга.

Аммо, биласанми,

Уша Шоир, ўша Рассом, ўша Бастакор
Қониқмайди ўзининг шоҳ асаридан ҳам.

Пушкиннинг ҳам

Моцартнинг ҳам сиймосига боқ такрор:
Кўзларида бир ўт ёнар: «Оҳ! Нимадир кам!»

«Юракдаги нусха тушгандайди қоғозга!»

Деган армон

Буюкликка кўтармиш кўн буюк зотларни.

Юракдаги нусха

Шайлангандан бери парвозга

Яхлит,

Буюк бир ғазалнинг мисраларидай

Бирлаштирди қанча — қанча миллатларни,

Элатларни,

Юртларни!

Ҳамон юракдаги нусха юракда армон,

Ҳамон тушмай келар қоғозга тўлиқ.

Демакки, нафосат замонма-замон

Утиб бораверар ўлмас ва тугалмас

Бир Армон бўлиб!..

* * *

Дарвоқе, ўзим ҳам тамомладим сўзни..

Тамом бўлди шеър,

Аммо тушмади-ку, юракдаги тўлиқ нусха, тўлиқ қўр.

Гарчи буюкликка даъво қилмайман пича,

Бироқ юрак қолар экан юраклигича..

ИСИРИҚ

Мен қип-қизил пионер эдим,
Сочим тикка бўларди, агар
Исиригин тутатса бувим,
Бақирардим бекордан — бекор.
Эскиликнинг якка-ягона
Душманийдим гўё шу йўсин.
Гўё уч-тўрт исириқ дона
Бомба уруғ эди мей учун,
Лахча чўғда ёнаркан чарс-чуре
Исириқнинг қуруқ чўплари,
Бувим дерди: «дуруст, ҳа дуруст»,
Тани қизиб кўк чой хўпларди.
Лой сувоқли уйда ўрмалар
Аччиққина исириқ ҳиди.
Ғўнғиллардим алланималар,
Бувим юзи буришар эди.
Энди... кўпдан бувим йўқ, бувим...
Нам тупроқда ором олар у.
Мозорига исириқ экдим,
Чит рўмолдай гуллади сулув.
Хокандозга уйиб хонамда
Тутатаман гоҳо исириқ.
Уйим яшнаб кетар шу онда
Бувим дуо қилгандай илиқ.
Гоҳо миям чарчоқдан санчса —
Исириқнинг тўртта уруғин
Ютаману яйрайман анча,
Унутаман бошнинг оғригин.
Мозоротга бораман секин,
Тиз чўкаман бувим қошида.
Юмшатаман исириқ тупин,
Вужудимга инар нашида.
Бувим қўли, кўнглидай юмшоқ,
Саховатли азиз тупроғим,

Кечир, ўтди болангдан гуноҳ,
Исиригинг — шифо гиёҳинг —
Бўлиб қолди умримда сабоқ!
Ҳар нарсадан қийиқ изламай,
Фазилатин кўргум қидириб:
Кўз ўнгимда турар тилладай
Буви мерос — бир боғ исриқ...

АЛФАВИТ ҚОНУНИ

Алфавит қонуни энг қатъий қонун,
«А» ўрнига «Б» ни ёзолмайсан ҳеч.
Алмаштириб
Бирор ҳарфнинг ўрнин,
Рақиб — пақибингдан
Ололмайсан ўч.

Сўнги ўриндаги «Ҳ»нинг ҳуқуқи
Заррача кам эмас биринчилардан.
Уртада йўқ ахир —
Жарлик
Е чўққи,
Ёзув уйи тикдир бир хил синчлардан.

Интилмайди ҳеч ҳарф мансаб,
Амалга,
Алфавит қонуни энг қатъий қонун.
Бирини етказару бирин камолга,
Пеш қилмайди
Бирини
Бирининг номин.

Шундай бирлик билан,
Адолат билан

Яшаса хатолик бўларди
Кимда?
Мақтана олмайман камолот билан
Алфавит қонунин бузган
Чогимда.

КЕЧА ВА ҚУНДУЗ

Дунё тарозусининг
Бир палласи — Кун,
Бир палласи — Тун.
Иилда бир мартаба
бир дақиқа
Икки шайн тумшуқ тираб қолур тенг.
Сўнг яна
Кун узун-у, Тун қисқа,
Тун узун-у, Кун қисқа,—
давом этар кураш
бир-бирининг пешонасин этгунча қашқа.
Ва оқибат етиб келар яна Баробарлик:
собит қолса керак энди биродарлик?!
Йўқ, қаёқда?
Дунё мудраб қолур шу вақтда.
Балки дунё шоир ё булбул?
Йўқса, ғунчасини энди очганида гул —
Яъни, ушалганда орзуси,
Яъни, Кеча ва Қундуз
Тенглашганда оғизма-оғиз,
думба-дум,
Наҳотки, интиқ дунё мудраб қолгуси?
Билолмадим. Билмадим.

Дунёнинг бир қўли — Қундуз,
Бир қўли — Кеча.
Бир қўли билан бизни ишга ҳайдар тез.

Иморатлар қуриб, дон экиб, темир тоблаб
бўлгач

Қайнатамиз мастава, гўжа.

Бир қўли билан эса пешонамизни
бир силар-у, ухлатар.

Ишимизни, ишхонамизни
тўхтатар.

Биз — дунёнинг фарзандлари ўргандик шунга.

Бўйсуниб келмоқдамиз Қундузга, Тунга.

Яъни, темир станог-у, пар ёстиқ,

Пар ёстиғ-у, темир станок,—

тириклигимизни этгуси тасдиқ,

басдир ерда дарахт

ва дарахтда ўсса нок.

Шундай айланади замин гардиши

Қундузма-кундуз,

Кечама-кеча,

Ўтиб бораверар дунё ташвиши

умрма-умр, авлодма-авлод,

яъни: чолма-чол-у, жўжама- жўжа.

Пайқамай ҳам қоламиз Қун ва Туннинг тумшуғи

теппа-тенг келган азиз онни биз.

Сабаби: ё Қулги-ю ё Йиғи,

ёки тўйиб кетган бўлар, ёки

Очқаб қолган бўлар қорнимиз.

Хайрият.

Курашмоқ бахтидан эмасмиз маҳрум.

Ажабмаски, бир вақт келиб идоралардаги

Юмалоқ муҳр янглиф

Қуёшга ой муҳрин,

Ойга Қуёшнинг муҳрин

Босиб қўйсак шартта ва десак: қуллуқ!

Қун ва Тунни мангуликка

Шафтолидай бўлиб қўйсак тенг,

ўшанда

Биз — одамлар бўлар эдик тенгликда якка,

ва ҳар қандай чигални ҳам
ечар эдик жўн!

МЕЪЁР ҲАҚИДА

Жимжимасиз,
Ҳашаматли гапларсиз
Ғазал битиб бўлмас, чамамда,
Товуслардан минг чиройли минг товус
Чўмилади
Ҳали менинг шеърий чашмамда.
Ва офтоб ёйиб етмиш рангли патларин
Қуритганда бу товуслар — ғазаллар,
Шеъриятда минг йил мақталган латофатларин
Яширмоққа тушмасайди
Гўзаллар.
Аммо,
Қурган чоғи гўзалликнинг иморатини
Янглишмайди фақат бир меъмор:
Меъёр!
Меъёр борки, ҳамма балодан
Сақлаб қолдик олам нафосатини.
Наҳот,
Чиқиб кетсам меъёрдан ўзим,
Наҳот,
Қипригимдан илинганча қофиянинг латофатига,—
Қапалакнинг ҳарир қанотига ботиб келса умрбод кўзим,
Наҳот,
Тафаккурим қолиб кетса чатилганча
Зар дўппининг қатига.
Йўқ,
Япроқларнинг яшиллигида
Илдизларнинг тошни тешган нигоҳини кўрмасам,
Ғунчаларнинг тоза қондай қизиллигида

Юртимнинг бўз тупроғини кўрмасам,—
Шеърим бекор,
Достоним бекор,
Яъни,
Ҳамма ёзганим бекор!
Қанча жимжимадор ташбеҳлар излай-излай
Шеърятнинг муболаға, лофига
Томоғимдан ботиб кетсам-да, ҳай-ҳай,—
Оқибатда энгур фақат битта қофия:
Юсуф — файласуф!

ФАРЗАНД БИЛАН

Умринг боқий, жигаргўша, фарзанд билан,
Яшагайсан узилмас бир пайванд билан.

Сўрамаслар, қанча дунё орттирдинг деб,
Боланг нечта?— дерлар аста писанд билан.

Ўғил-қизинг қад кўтарса тенгсан демак,
Ҳар қандайин бахт-иқболи баланд билан.

Фарзанд меҳри тенгсиз меҳр олам ичра,
Солиштира ўзга қиёс, монанд билан.

Бадавлатсан сен ҳам Юсуф, токи боғлиқ —
Жонгинангга боланг жони, банд-банд билан.

ЯНГЛИШАРКАН ДОНО ҲАМ,..

Янглишаркан доно ҳам, дономан, деса,
Ўзин ягона санаб, танҳоман, деса.

Жамолингни мақтадим ғазалларимда,
Ва ишондим ул, кўркам, расоман, деса.

Хуснда-мас ақлда устун экансан,
Ақлинг ҳақ: теранликда дарёман деса.

Фақат-фақат чиройинг мафтунни бўлгач
Арзийди ҳар сўзимки, хатоман, деса.

Шоирлигим бекордир, оқилагинам,
Ширин тилларинг ҳақдир, бурроман, деса.

Доногинам, Юсуфнинг гуноҳин кечир,—
Аммо ишон, ишқингда фидоман, деса.

ТУҒИЛГАН ЮРТИМ

Қаҳрамон, илғор туғилган юртим,
Ўзинг мададкор, туғилган юртим.

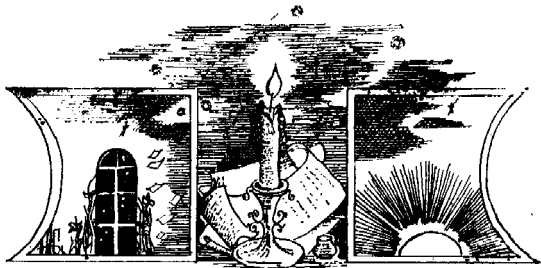
Боғингда яйраб; кездим водийлар,
Қучоғинг баҳор, туғилган юртим.

Ешликдан меҳринг дилимга жодур,
Умринг минг чинор, туғилган юртим.

Ардоқладинг сен жигарпорам деб,
Мен ҳам фидокор, туғилган юртим.

Сенга бахшида меҳнат-у, ижод,—
Токи жоним бор, туғилган юртим.

Янграсин балад Юсуфнинг сози,
Сен-ла бахтиёр, туғилган юртим.

Таржималар

УИЛЬЯМ ШЕКСПИР

СОНЕТЛАР

Ростгўйликда якка — ягонаман деб
Сен менга оит ичсанг — ишонгум ҳамон,
Гарчи мени думбул ўсмирдай қилиб
Лақиллатганингни билсам ҳам аён.

Маҳлиёлик билан ҳақиқатга зид
Ўзимни навқирон кўрсатмоқдаман.
Ўз-ўзимни алдаб, яшаб шу тақлид
Ростликдан сен каби кўп йироқдаман.

Алданганингни сен айтмайсан тағин,
Ёшим қайтганини мен қилмам ошкор.
Сохта ишонч билан обод ишқ боғи,
Кексаликда севиб йил ағдармоқ ор.

Мен алдайман, сен ҳам бўш келмайсан, ёр,
Иккаламиз шундоқ мамнун, миннатдор.

* * *

Гўзаллик барқ урсин, сўлмасин, дея
Алло новдалардан кутамиз ҳосил.
Қариган гул баргин тўкса майлига,
Кетидан ғунчалар ёзажакдир гул.

Сен-чи, ўз ҳуснингга ўзинг маҳлиё,
Ноёб хислатингни этияпсан қурбон.
Тўқисликдан нураб бўляпсан гадо,
Сен ўзинг ўзингга ёвсан беомон.

Баҳорнинг ўткинчи элчиси мисол
Безатиб турасан бугунни фақат.
Барг ёзмай жувонмарг сенда истиқбол,
Исроф ва зиқналик сенда ялакат.

Сўлдирма, дунёга шафқат қил, қизғон,
Етилажак ҳосил бўлмасин хазон!

* * *

Умрдан қирқ қишнинг машъум аёзи
Манглайингга ажин солиб ўтганда,
Қим эслар шоҳона гўзаллик ёзин?
Ғариб кўринарди, ахир, у жанда.

«Бир вақтги ҳуснингни жилоси қайда?»
Қаршингга кўндаланг қўйилса сўроқ,
Сўниқ кўзларингда изтироб пайдо,
Жавобинг ҳам мазах кўринур у чоқ.

Лойиқ жарангларми шул сўз, дарвоқе:
«Фарзандларимга боқ, шуларгадир жо,
Бир вақтги навқирон қиёфам боқий,
Кексаликда шулар таскин, тасалло».

Пиллар ўтган сари совир экан қон,
Наслинг томирида ул урар тугён.

* * *

Кўзгуда намоён ажиб тимсолинг,
Шу кўркни қайтадан этмасанг пайдо,
Бузасан табиат берган камолин,
Аёлни ҳимматдин этасан жудо.

Маъсум вужудини бағишлаб сенга
Қай дилбар қувонмас, топмас тасалло?
Мангуликни писанд қилмайсан нега,
Ўзингга шунчалар қўйдингми бино?

Оналар кўзида ҳусну жамолинг
Ўтиб кетган апрель кунлари мисол.
Сенинг ҳам қаригач шу бўлар ҳолинг:
Юпанурсан боқиб зурёдингга лол.

Зеро, ўтсанг умр қўшмай умрга,
Сен билан чирийди ҳуснинг ҳам гўрда.

* * *

Фурсат сездирмасдан нозик дид ила
Жозибадор чирой яратар нафис.
Аммо қайтишида шошиб, зуд ила
Ҳаммасини юлиб кетади, афсус.

Кунлар, соатларнинг тошқин оқими
Езни қиш қаърига тортиб физиллар.
Ер ҳам ухлар оппоқ либос ёпиниб,
Яланғоч дарахтлар бадани музлаб.

Фақат шиша ичра тутқун атиргул —
Хуш бўйи таралар, гарчи қиш, аёз.
Эслатиб туради ҳид уфуриб ул,
Қачонлардир ерда яшнаганин ёз.

Гуллар йўқотса ҳам жнлосин тамом,
Гўзаллик руҳини сақлашур омон.

* * *

Ҳушёр бўл, дафъатан панжасин уриб
Боққа киргунича совуқ қаҳратон,—
Чечаклар тер, баҳор шавқин тўлдириб
Биллур қадаҳларга қуйгил беармон.

Мавжудотга қўшган ноёб улишинг —
Уз-ўзингга қайтиб келгач дилинг шод,
Тамом табиийдир мамнун бўлишинг,
Умринг мулки ортур ўн ҳисса зиёд.

Ўн бор яшагайсан ёруғ оламда,
Наслинг такрорлайди умрингни ўн бор.
Улимдан зўр келиб энг сўнгги дамда
Ҳаққинг бор қарасанг, сен тантанавор.

Тақдир сийламишки саховат ила,
Дунёдан ўтасан камолот ила.

БАЙРОН

СТАНСЛАР

Ҳар қандай гўзал тимсол
Қаршида лол, маҳлиё,

Денгиздаги куй мисол
Овозинг бөр дилрабо.
Куйингга бўлиб мафтун
Денгизда тинар шовқим.
Сув жимирлар осуда,
Ҳатто шамол уйқуда.

II

Денгиз соҳили чексиз,
Сувда титрар тўлин ой.
Нафас олади денгиз
Уйқудаги келиндай.
Қаршингда туриб шайдо
Дилда шул ҳолат пайдо:
Юрак сокни-у, аммо
Унда ётади пинҳон
Денгиз мавжи, ғалаён!

РАБИНДРАНАТ ТАГОР

(Ҳиндистон)

ЭШИКНИ ОЧ

Эшикни оч,
Мовий осмон гумбази
Яққол кўринсин-у, қалб топсин ҳузур.
Хонамга таралсин боғлар нафаси,
Кўкрак қафасига тўлсин ёруғ нур.
Ҳаёт эканимни сен этгил тасдиқ,
Шамол ва самодан яралган дунё.
Кўз ўнгимда турар ўрмонлар қуюқ,
Алмон сари ўраб олгандай гўё.
Қачонлардир бошдан кечган ишқ дарди

Қалбимда қайтадан қилмоқда туғён.
Тўлқиндай тўлқинли сумбул сочларда,
Далаларда мени у чорлар пинҳон.
Асир бўлдим ёшлик, қувонч ҳиссига,
Бошимда фикрлар қилади ғулув.
Шафақ жилоланар, осмон кўксига
Тонг тақиб қўйгандай бир шода инжу.

ФАИЗ АҲМАД ФАИЗ

(Покистон)

МЕНИНГ ВАТАНИМ

Битта чақиринг, битта сўзингга,
Ҳа, битта сўзингга, менинг Ватаним,—
Келдик, ҳузурингга, келдик измингга,
О, менинг Ватаним, менинг Ватаним!
Нима туҳфа қилай? Юпунман ўзим,
Фақат ғурурим бор, бор мағрур сўзим.
Фақат ҳаётим бор, бахтдан бегона,
Жулдур ичра таним бор, фақирона.
Шундай аҳволдамиз, дўстлар ҳам, мен ҳам.
Аммо боримизни эй Ватан, онам,
Сенга бағишлаймиз гар қилсанг фармон,
Ҳа, битта сўзингга жонимиз қурбон.
Бировлар бор, тунда типирлашади,
Евлар билан пинҳон пичирлашади,
Сени молдай сотмоқ бўлишар улар,
Оҳ, қадрингни қайдан билишар улар?
Биз тирик эканмиз, сотолмаслар, йўқ,
Қабиҳ савдогарлар тополмас ҳуқуқ.
Сенинг битта имо-иншораиנגга биз
Ширин жонимизни доим тикканмиз.
О, Ватан, дунёда сен деб яшаймиз,
Сени қўриқлашга гаров бошимиз!

КОНСТАНТИН СИМОНОВ

ДУСТЛАР УИИ

Дўстлар уйига мудом ташриф буюр бемалол,
Эзгулик кунларда ҳам, ғам чоғи ҳам қўноқ бўл.
Доим очиқ юз билан кутиб олишар хушхол,
Топган-тутганларини дастурхонга тўкиб мўл.
Қўлларингни юракдан сиқиб қўйишар маҳкам,
Келтирган совғаларинг бир четда қолиб кетар.
Борига барака, деб топганин кўрар баҳам,
Дўстлар уйи гоҳо бўш, гоҳ гавжум бўлиб кетар.
Омадинг келмагани тutilмайди назарда,
Ютуғингга қараб ҳам қўйилмайди бунда тош,
Ўзгаришмас ҳеч қачон, ўзгармасанг агарда,
Салга киноя билан чимиришмас бунда қош.
Ўзинг сўзлаб бермасанг қилишмайди ҳеч тергов,
Хукмларин сўрасанг — найза тигидай гўё,
Қўполлик афв этилар, қўрқоқликка йўқ аёв,
Кибру ҳаволарингга тоқат қилишмас асло.
Ҳаётингда неча бор қаҳратон-у, аёзда
Бахш этгандир шу даргоҳ юрагингга ҳарорат,
Турмушда зафар сари қанот ёзган парвозда
Дўстлар уйи бахш этмиш дилга қувват, ҳаловат.
Дўстлар уйин тугалмас саховатлари учун
Хотиротим, меҳримнинг барини бағишлайми?
Дўстлар уйи олдида оқлай дея, ўз бурчим,
Ўз уйимни ўзим ҳам дўстлар уйи қилайми?
Номи тилим учида турган бир оилага
Бағишламоқ бўлгандим ушбу шеъримни, аёи,
Афсуски хушлари йўқ мақтову мадҳияга,
Ўзларини шундоқ ҳам таниб олишар осон.

ЛАҲЗА

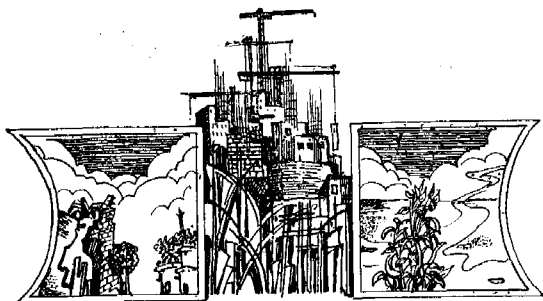
Бир лаҳзалик дунё, кўз учи
билан
Тутиб қолмоқликка эмасмиз қодир.
Дилбар дақиқани қўл кучи билан
Тўхтатмоқлик маҳол, у бебаҳодир.
Айтиб қол сўзингни!
Утар-ку, умр,
Юзлаб саволингга қайтармай жавоб
Ҳеч ким шоирчалик сўз айтиб ахир
Дунёни этолмас ёруғ, файзиёб.
Лаҳзаларни қувиб яша шу боис,
Дақиқаларга орт асрлар юкин
Неки юрагингга сололмаса из,
Фақат ундангина ранжишинг
мумкин.

ЕВГЕНИЙ ЕВТУШЕНКО

* * *

Болаларга
ёлгон
сўзламанг зинҳор,
Ноҳақликка ишонч
қилмангиз пайдо.
Уқтирмангки,
ҳаёт ҳам беозор,
Ҳузур-ҳаловатдан
иборат
дунё.
Улар тушунишар,
улар ҳам инсон,

Неки машаққат бор —
айтинг бемалол.
Нелар бўлажагин
билишар осон,
Нелар бўлаётир —
кўрсатинг ҳалол.
Уларга дуч келар
йўлда
говлар ҳам,
Баъзан бошга тушар
офату бало.
Ҳа, —
бахтнинг қадрига
етмаган одам
Ҳеч қачон
бахтиёр
бўлолмас,
асло!
Хатолик сезсангиз
кечирманг сира,
Кейин минг мартталаб
бўлмасин такрор.
Кечирсак,
келгуси авлодлар
сўнгра
Бизнинг хатомизни
кечирмас зинҳор!

Достонлар

РАЙЧАРОН

ДЕБОЧА

Чўнг асримнинг қурч мағзида пинҳон лаҳзалар,
Ҳар бир лаҳза ҳаётимнинг чўғдай бўлаги.
Авлодларим юз йил кейин менга боқсалар,
Ҳар онимнинг тансиқ бўлур нақли, эртаги:
Такрорланмас, буюк ишлар шоҳиди бўлдим,
Мирзачўлнинг чўлида ҳам боғида бўлдим.

Чеваралар эса киноленташи титиб,
Чўл нелигин билла олмай, бўлур овора.
Чўл дўзахи зарра-зарра қонимдан ўтиб,
Юрак нусха япроқ бўлиб унди тобора...
Ва... атомнинг заҳарини Хиросимада
Шахсан тотиб кўрдим пора-пора сийнада...

Ҳаммаси ҳам, майли, тақдир, майли, наснба,
Гагариннинг табассумдор ёногин ўпдим.
Одам тери қўлқоп кийиб, одам шаклида

Юрганларнинг турқига мен тупуриб ўтдим.
Ва асримнинг сўнгигача яшарман ҳали,
Машаққатвор шонли бахтдан бўлмасдан ҳоли.

Уч мишгинчи узоқ йилнинг бағридан биров
Сокингина ҳаётини узатса «ол!» деб,
Мўъжизалар ёнса кўзим ўнгида лов-лов,
Хаёлга ҳам сиғмас сеҳр чорласа: «кел!» деб,—
Қўлларимни кўкрагимга босиб деҳқондай:
«Раҳмат, раҳмат...— дердим,— ҳожат йўқ-ку ҳеч
қандай!»

Аммо чорак аср ортга қайтиб дафъатан
Йигирманчи йиллар йигит ёшда бўлсайдим...
Азиз Ильич олиб турган қутлуғ ҳаводан
Бир сипқориб... майли... кейин жангда ўлсайдим...
Ҳар вақтгидай азиз эди у вақт ҳақиқат,
Буюк Ленин қалби уриб турган дақиқа!

Минг йил ўтиб кетганда ҳам тирик аслида,
Лекин, унинг жамолини бир кўрмоқ бахти
Армон бўлиб қолаверар одам наслида!
Ҳақиқатнинг илдиз отар экан дарахти,
Усганида ҳар бир бўғин, замин лопиллар,
«Ильич!..»— деган нидо Шимол сари талпинар.

Мунис шеърим, қани, менинг орзиққан шеърим,
Қароматинг бўлса, қани, кўрсат Ленинни.
Қаҳрамоним борар ана... Ильичга меҳрин
Қадам-қадам очиб берай, ёрай дилини.
Сузгун-сузгун кўзларида Шимол армони,
Кипригига қисиб олар гоҳо дунёни.

БИРИНЧИ ҚАДАМ

Қизиқ, ётар ҳинд фарзанди бунда қамоқда,
Қизил аскар Ғафур билан ҳамнафас, ҳамдарад.

Гуноҳсиз бир бечоранинг жони қийноқда,
Ҳиндистоннинг чиноридан узилган бир барг
Аламганинг ўртасига тушди буралиб...
Бор эди на дилда ўчи, қўлда қуроли...

Боғладилар қўлларини орқага шартта,
Қафтин жуфтлаб таъзим бажо этмоқчийди у,
Босмачини қайдан билар меҳмони содда,
Ўз йўлидан секин ўтиб кетмоқчийди у.
Икки кунки шу катакда ётар зах ютиб,
Чадорига ўралганча гоҳ ухлар қотиб.

Ғафур эса шу чоқ чўчиб уйғонди бирдан,
Керишмоқчи бўлди, аммо кишанламанган қўл
Чўян бўлиб ётар эди занжир-панжири билан,
Сирқирайди ханжар санчиб қўйган каби бел.
Бироқ руҳи шамол очган чўғ каби тирик,
Райчаронга яқин келди ўрнидан туриб.

Пайпаслади ҳамроҳининг пенюнасини,
Хайриятки, пасайибди иссиғи хиёл,
Занжир сасин ё дўстининг ўт нафасини
Сезди чоғи, боқди ҳинди, сўради: «фуфал?»
— Фуфал?— дея кулди Ғафур,— оҳ, бечора Рай,
Тушунмадинг, майли фуфал чайнасам — чайнай...

Енбошлаган ҳолда фуфал чайнар иккиси,
Хушбўй сақич — ҳинд сақичи уларга эрмак...
Кўзларида ҳамдарликнинг ёниқ белгиси,
Ташқарига Ғафур гоҳо кўз ташлар сергак.
Райчарон-чи, ердан нигоҳ узмайди сира,
Гоҳ соқолин тутамлайди, излайди чора.

Ғафур эса ўз-ўзидан сўрар дам-бадам:
«Нима деркин бу ишимга Еленин оға?»

Асир тушмай қочмоқ осон эди ҳаммадан,
Командирим қилмасмикин зуғум, дағдаға?
Ахир, менсиз бу ҳиндуни еб ташлар эди,
Босмачининг ириллаган ҳар битта ити.

Ўзим аранг едирыпман ярим бурда нон,
Эйтиқоди шундай ўжар: ичмас ёвғонни...
Гўё шу пайт она сигир кўтарар сурон —
Бузворгудай назарида рўйи жаҳонни.
Икки кунда шундай чўкди, шундай озди ҳинд,
Бигиз эди, игна бўлиб қолаёзди ҳинд...»

Иккисининг шунда бирдан бузилди тинчи,
Нағал билан қарс тепилди тўсатдан эшик.
«Тур ўрниингдан!» — на эркакча ва на хотинча
Бир чинқириқ ўтди қулоқ пардасин тешиб.
Ипак салла ўраган бир босмачи — миршаб
Серрайганча турар эди маузер ушлаб.

Қўрбошининг шундоққина рўпарасига
Келтирилди икки тутқун, қўллар ечилди.
Мой ишқаркан амриконий силлиқ маҳсига,
Золим оғир калласини чайқаб ачинди:
— Қора кўзлар... мусулмоннинг жигари... пушти...
Ё раббано... наҳот... наҳот... шу ҳолга тушди?!

Гоҳ худони, гоҳ қуръонни қўйиб ўртага
Кўп мулойим сўзлар эди вазмин қўрбоши.
Тунд кўзлари иккита-мас, ўшар тўрттага.
Кўз устида кўздай тиниқ ва силлиқ қоши.
Сўздан аста ундирарди у меҳригиё,
Белидаги тўппонча ҳам хўрозқанд гўё.

Сўз худодан, адолатдан бориб тақалди
Елениннинг қизил аскар қўшинигача.
У сўради ўқ-доридан, ҳатто тўхталди

Чори чўпон чаладиган қўшнаиғача.
Замбаракдан, тўпдан токи тугмага қадар
Усмоқчилар... бандиларнинг кўксини титар...

Бандилар-чи, ҳамон турар хода ютгандай,
Қўрбошининг чақчайди ёвуз кўзлари.
Жумдор қўли тўппончани энди тутганда
«Тўхтаган, жаноб!» дея Ғафур бирдан сўзлади.
Кўкрагини яланғочлаб турарди ўғлон,
Токи ҳинди дағдагадан сақлаб қолсин жон.

Қўрбоши ҳам келаверди унга яқинлаб,
Тўппончанинг тепкиси ҳам, Ғафурнинг кўзи
Киприк қоқмас, бир-биридан тап тортмас, ё раб,
Тўқнашганди ҳаёт билан ажалнинг оғзи.
Тўппончани зол қўрбоши айлантирди-да,
Сопин йигит кўкрагига «тақ-тақ» урди.— Ҳа...

Райчароннинг тирноқлари музлади ҳатто,
Эси оғиб, тили қотиб турарди ҳайрон.
Фуфал юқи қизил тишлар такиллар аста,
Чиқар жойин қидиргудай типирчилар жон.
Оҳ, наҳотки, ўлиб кетса йўлнинг ярмида,
Оҳ, наҳотки Ҳақ, Ҳақиқат аждар қорнида?

Пахса девор қулагандай гурс этиб шу чоқ
Қўрбошининг тепкисидан йиқилди Ғафур.
Хушдан кетди, чангаллади бир сиқим тупроқ,
Етар эди нафас олиб у оғир-оғир.
Кўкрагига шундай тепки келиб тушмоғин
Кутар Рай ҳам, билмай қолган савоб, гуноҳни.

Аммо, бирдан рўй бердими мўъжиза? Қизиқ,
Қўрбошининг важоҳати ўзгарди бирдан.
Ясовуллар, баковуллар ҳар ёққа тўзиб

Сирли-сирли шивирлашди бир-бири билан.
Ёқасини, салласини шошқин тўғрилаб,
Қўрбоши тез йўрғалади эшикка қараб.

«Мистер, миетер» деган юмшоқ ипилтириқдай
Хушомадлар овозидан лолдир Райчарон.
Гафур эса тўкилмаган экан тариқдай,
Бош кўтарди: «Ташвиш тортма,— дегандай,— меҳмон».
Аввалгидай яна ётиб олди чалқанча,
Воқеани англамас Рай ўйлаб ҳар қанча...

Шунда бирдан кўзи тушди меҳмон мистерга,
Мистер Хексон!— Қичқиради Райчарон:— «Рам-рам!»
Пенссейини кўзларига қинғир қистирган
Жаноб келар ишшайганча сўзлаб дам-бадам.
Райчароннинг овозидан чўчиди:— Тавба,
Туркистонда ҳинди тутқун, бу қандай говға?

Хексон келиб Райчароннинг белидан қучди,
«Ватандошим!» дея кўзга ёш олди ҳатто.
Қўрбошининг ранги рўйи шунда қув ўчди,
Йигитлар кўз йирганича қолди ҳайратда.
— Фақат юртдош эмас, азиз дўстим эдинг, Рай, —
Деди мистер,— келиб қолдинг бу ёққа қандай?!

Фил қанчалик ювош бўлса, шунча қудратли,
Фил қутурса ҳамма арслон қочар инига.
Райчароннинг фил мисоли сабри, журъати
Тарс ёрилиб ҳозир сифмай қолди танига.
Чадори ҳам сал сирғалиб тушди эгнидан,
Яқин борди мистер сари яланг тўш билан:

— Хўш, қачондан менга юртдош бўлиб қолдингиз,
Хўш, қачондан Ҳиндистоннинг дўстисиз содиқ?
Икки юз йил ҳар дақиқа талон солдингиз,

Қимирласак бошимизга қоқдингиз қоziқ!
Шахсан сиз-чи, мистер Хексон, эслайсизми ҳеч,
Энг сўнгги бор биз қаерда келган эдик дуч?

Эслайсизми, очлик авжга чиққан йил эди,
Оғзимизга уя солай дерди ўргимчак.
Фирмангизнинг ишчилари аввал фил эдик,
Бўлиб қолдик фил кўзига теккан қурумдак.
Тўпландик-да ҳолдан тойган қўли қадоқлар
Сиздан мадад сўраб бордик:— Мистер қайдалар?

Эл номидан мени қабул этдингиз, раҳмат.
Ҳатто иссиқ қаҳва билан сийладингиз боз.
Сўнг дедингиз: Тоқат! Тоқат! Ва яна Тоқат!
Ҳиндистоннинг тоқатидан кўп айтдингиз ваъз.
Сўзладингиз қўлингизни чўнтакка тиқиб:
— Улмайсизлар... айт гапимни ташқари чиқиб.

Эслайсизми, мен лақмани, хоки пойингиз
Упдим. Учдим. Дўстларимни қучдим бирма-бир.
Гўё инъом этадиган мўл буғдойингиз
Дармон бўлиб югурарди томирма-томир.
Эртасига эшитдикки, мистер Хексон, сиз,
Фарамларга ўт қўйибсиз, бориб шахсан сиз!

Дебсиз кулиб:— Чувриндилар ўрганмасин ҳеч
Хўжайиннинг тугиб қўйган чучварасига.
Шундан сўнг бош олиб кетдим, юрагимда ўч,
Қўшилдим тез қўзғолонлар фавворасига.
Дедим, қайта учраб қолса келгинди Хексон,
Қоқ суякли муштум билан этаман яқсом!

Шу дард билан юртни кезиб чиқдим дарбадар,
Ҳиндикушдан ошиб келдим шу дард қалбимда.
Тавба, яна рўпарамда ўша оч аждар,
Ишшайганча мистер турар яна олдимда.

Хўш, хўш, қани, айтингиз-чи, ўзингиз мистер,
Туркистонда иштаҳангиз нимани истар?

Сўзланг, мистер, етмадими Ҳиндистон бағрим
Оч бўридай икки аср мужиганингиз?

Туркистоннинг илигидан қоқсангиз ёғин,
Тўярмисиз? Шу бўларми тинчиганингиз?
Нечук тутқун этдилар деб, эдим кўп ҳайрон,
Қадамингиз етган экан, ҳаммаси аён!..

Хексон титраб, илжайишдан тўхтамай аммо
Райчароннинг кесиб қўймоқ бўлди сўзини.
Рай дер:— Бирнас гапларимни тингласин ҳамма,
Кейин майли, узиб ташлай қолинг бўғзимни.
— Биродарлар, ҳайданг бунн, мистерни ҳайданг,
Йўқса ҳинддай чиқолмайсиз балчиқдан — лойдан!

Чидолмади, Фафур турди ўрнидан тикка:
— Меҳмон, ҳамон билмаяпсан, булар, ахир, ким?
Биродарлар эмас, Хексон отган суякка
Дум силкитиб бўлмоқчилар ўлкага ҳоким.
Инқилобнинг йўли шулар тўсмоқчи бўлди,
Юртимиздан чиқиб шулар босмачи бўлди!

Ғижирлатар босмачилар шу он тишини,
Тўппончага ёпишади қўллари титроқ.
Хексон:— Бас,— дер,— тинчланингиз,— дейди ғижиниб,
Чаккасида томирлари ўйнаб чиққан, боқ!
Райчаронга яқинлашар:— Муддао нима?..
Ҳиндистонга қайтавергил, ҳозироқ жўна!

— Мишнатдорман!— дейди-да, Рай жуфтлайди қўлини,
Сўнг бўйнида туморини еча бошлайди.
— Мана!— дейди,— мана азиз маҳатма Ленин!
Хексон лабда сигаретин эзиб тишлайди,

Қўрбошининг кўз косаси ўйнар золдирдай,
Тииглашади Райчаронни сўздан қолдирмай.

— Ҳиндистонда бўлса ҳамки минг-минглаб худо,
Миллион йиллаб йўл кўрсатса ҳамки ведалар,
Меҳнаткашнинг ўз қўлини ўзига ато —
Этмоқликни айтинг қани, ким ҳам уддалар?
Подшоҳ келиб, мистер келиб миллиончи бўлди,
Ҳинднинг ўзи оқибатда тиланчи бўлди!

Ленин чиқди! Одамзодга аввал қўлингни —
Мушт қилмоқни ўрган, деди, бахтинг қўлингда.
Шунинг учун кўрмоқчиман азиз Ленинни,
Кўрган кўзим чироқ бўлур мазлум элимда.
Кўрмоқчиман, қанақайкин ўша халоскор,
Хок-пойидан тугиб келай бўйнимга тумор.

Аммо, ҳозир тутқундаман, Лениннинг оти,
Кўраяпман, танингизни тилмоқда тигдай.
Мистер Хексон! Босмачилар! Юрагим ўти
Буюқдирки, қаршингизда турибман тоғдай.
Мени отиб ташласангиз бир ўқлик ҳолим,
Лекин менга бари бир бахт — бу ғолиб ўлим!

Оҳ, билмаган экан Ғафур ўз ҳамроҳини,
Райчаронни олмоқ бўлар ҳозир қучоқлаб.
Рай оҳиста текислагач расм тахми
Туморига жойлаштирди ўпиб, ардоқлаб.
Чидолмади, тутаққанча кўрбоши келиб.
Туморчани олди унинг қўлидан юлиб.

Шунда Хексон бош чайқади:— Қўявер,— деди,—
Сигинмоқчи экан майли, кўрсин сигиниб.
Ахир, уни Кремлда Ленин кутади,
Бошиқа ниши йўқ-да, ахир, кутар соғиниб.

Чувринди Рай чадорини боргунча судраб
Суратига қарасин-да, йўлларда мудраб...

ИККИНЧИ ҚАДАМ

Каталакка иккисини тикдилар тағни,
Иккиси ҳам енгил тортди: кўзларда нашъа.
Ғафур деди:— Эй, жафокаш, мунис ўртоғим,
Инглизни мажақладинг, омон бўл, яша.
Энди сенга бир илтижо қилмоқчиман Рай:
Туморингнинг орқасига қоғоз яширай...

Туморин ҳинд ечиб берди унинг қўлига,
Ҳаяжондан титраб Ғафур букларкан қоғоз,
Дўсти сўрар:— Бу нимадир, керакдир нега?
Дўсти сўзлар:— Сўрамай тур, сал ўзингни бос.
Туморчани аввалгидай беркитгач Ғафур,
Кулиб деди:— Ильич ўзи паноҳинг бўлур!

Шум қўрбоши мени тепиб қулатганида
Шу қоғозни чангалладим тупроқ аралаш.
Салласидан учиб тушган эди ёнимга,
Бахтни қара, бу ҳужжат деб арзир берсанг бош.
Қанча қурол-яроғ, қанча аскар, аслаҳа...
Қай тарафдан қай вақтда!.. Шулки маслаҳат —

Еленинга шу қоғозни етказгин дарров...
Аминманки, сени бугун қилишур озод.
Сенга Хексон бўлса ҳамки ашаддиян ёв,
Ўзга элда тутқун этмоқ — шаънига иснод.
Ғафур сўзи тугамасдан икки босмачи —
Қириб келди қарс-қурс этиб темир пошнаси.

Ғинг демасдан каталакни тиштув қилишди,
Чирик бўйра чуваб кетди ажинасочдай.
Сўнг Ғафурнинг уст-бошини шарт-шурт шилишди,

Ҳар чокини титкилашди сира сўз очмай,
Сўнгра Чиноқ чийиллади:— Қани қоғоз? Топ!
— Тушумадим?— елка қисди Ғафур,— нима гап?
Иккинчиси — қизил бурун, япасқи махлуқ
Райчароннинг чадорини йиртди пичоқда.
— Қани қоғоз?— дея Чиноқ ҳиндга қилди дўқ,
Бўйнидаги туморини отди бурчакка.
— Қани қоғоз! Рай сўради:— босмачи бапу,
Қоғоз деган тиллами у? Қанақа гап у?

Излай-излай босқинчилар кетди мадордан,
Қўрбошининг буйруги-ла бўлганин озод
Райчаронга айтдилар сўнг, сўкдилар:— Нодон,
Йўқол! Раҳмат дегин мистер Хексонга, раҳмат.
Тураверди уйганича ҳинд қоғогини,
— Кетавер ҳей, шиқиллатгин тез тўёгингни!

Райчарон-чи, кафтин кафтга босди-да, майин
Деди:— Олай туморимни бўйнимга тақиб!
Бурчак томон оғир-оғир юрди атайин.
Туморчани олиб тақди хотиржам боқиб.
Ҳинд жўнагач, шеригини сиқадилар боз:
— Қоғоз!!!

УЧИНЧИ ҚАДАМ

Куз. Қирғияк шаббодаси дарахт баргида,
Чўл кўкатин танасида жонланиб қолди.
Тонг жунжикар чет қишлоқда — сўлим Қаркида,
Термиз олтин япроқ билан товланиб қолди.
Чегаранинг нарёғида ён қўшни — афғон,
Элас-элас кўрпиади омоч ва деҳқон.

Ҳибсхона туймугидан ўтгай шуъла ҳам
Олиб кирар табиатнинг сўлгин тусини.

Аммо Гафур ярасига ягона малҳам
Рай қўлида кетган мактуб, ўйларди шуни:
«Топдимикин Елсинни қурғур Райчарон,
Е кезарми кўча-кўйда дайдиб сарғардон!»

Хаёлини қоқ белидан тешиб ўтди ўқ,
Ва газабшок замбарак ҳам отилди гум-гум.
Қуруқ хашак ғарамига тушган каби чўғ
Назарида дунё бирдан ёришди шу зум.
Сўнгра мурда кўзи каби туйнук беркилди,
Ташқаридан босган тўзон балки, зўр келди.

От туёғи қулоқ йиртиб таталар: тақ-тақ!
Ўқ овози янграб қолар дафъатан кўкда.
Ҳибсхона эшигини тепиб шақ-шарақ,
Ташқарига отилади Гафур ҳам тикка.
Кунга тутган ойна каби иккала кўзи
Тиниб қолар. Нафас олар ўпкасини чўзиб.

Қизил аскар тўдасига ўзин уради,
Кимдир қучар, манглайдан ўпади қайноқ.
«Райчаронни кўрдингизми?» дея сўради,
«Кўрдик» дерлар, «рахмат» дерлар, «бопладинг ўртоқ».
«Ўқ дорисиз силжий олмас эдик бир энлик,
Гиппа бўғиб, мана ҳозир душманни енгдик».

Тутқаздилар Гафурга ҳам ўлжа маузер,
Жанг тўзонини ичра ғойиб бўлди бирпасда.
Ўзиники каби жаҳон... яйради ҳозир.
Ярим ойки, димиққанди, ахир, қафасда.
Чакалакзор орасига шер бўлиб кирди,
Босмачини битта-битта қийратди, қирди.

Ва дафъатан Райчаронга тушади кўзи:
Рай дудама ханжарини ҳаволатди-да,

Чавақлади ўша Чиноқ соқчи ёвузни...
У тарафга Гафур ўзин ўқдай отди-да,
Етиб борди, аммо, энди иложи қанча:
У йиқилди биқинини чангаллаганча...

Наҳот ҳинди дайди ўқнинг бўлди қурбони!
Ҳозир ўзи бир ганимини парчаловди-ку?
Кафтларини ёстиқ қилиб суюган они
Кўз очди Рай. Шивирлади, балки сўрар сув?
Уч-тўрт жангчи дўстлари ҳам етиб келдилар,
Райчаронни тол замбилга аста олдилар..

...Олдидаги Комила-ку! Гафур безовта,
Индай олмас, борар ушлаб замбил дастасин.
Ҳамшира ҳам ўгирилиб қарамоқ бўлса,
Билар қийнаб қўяр ярадорин — хастасин.
Бир-бирини соғинишган икки ёр, эвоҳ,
Мана шундай учрашдилар бесўз, бенигоҳ.

Оғир қалпоқ босиб ётган соч толасини,
Қиз қаддини кўриб борар йигит, ҳар ҳолда.
Комиламас, Рай айтгандай, Камоласини
Тутқинда-ку, кўрар эди фақат хаёлда.
Қизлик нози билан бир вақт қайрилмаган ёр,
Ҳозир борар бир қарашга... бир қарашга зор.

ТУРТИНЧИ ҚАДАМ

Лазаретнинг ҳовлисида чумоли карвон —
Оқ уқанинг ўртасидан ўтган қора чок.
Баҳоргидай чопқир эмас, улар бедармон,
Эрта кузнинг изғирини анча ғазабнок.
Ярим газлик ер кифоя «аҳоли» учун.
Бир кафт тупроқ Ҳиндистондир чумоли учун.

Деразадан қарар экан шуни ўйлар Рай,
Югурганча ўтиб кетди шу пайт аллаким.
Бефаросат экан тавба, парво ҳам қилмай,
Эзиб ўтди юзлаб-юзлаб жонвор калласин.
Хексонлар ҳам Ҳиндистонда шунақа эркин,
Қачонгача халқимни мен шу ҳолда кўргум?

Оқ халатда икки одам ёнига киргач,
Хаёлларнинг тўлқинидан чиқди қирғоққа.
Деди Гафур унинг ҳолу аҳволин сўргач:
— Келдим дўстим, ўзгинангни бир бор кўрмоққа!
Икковининг этагига кафт суркаб, ҳинди —
Ўпди хоки пойларини. Еленин кулди.

«Нимангиздир ўхшар экан Ленинга» дея
Командирга кўз ташлади тортинмасдан Рай.
— Хижолатга қўйди мени бу фамилия,
Доҳиёна ном беришган, қаранг тап тортмай.
Гафур дейди:— Ҳечқиси йўқ, Ильич йўллаган
Халоскорсиз — бобонгиз хўп исм танлаган!

Кулишдилар. Елениннинг қошлари жиддий
Чимирилди:— Ҳар большевик, ҳар қизил аскар
Қалби билан Ленинга кўп ўхшайди,— деди,—
Эркпарварнинг ҳар бирига Ильич бир падар.
Мана, олинг Райчаронни, Ленин иши деб
Ўзга элда турди кўксин ўқларга тутиб.

Шунда Гафур қизишади, дейди қалтираб:
— Нима бўлар эди ўлиб кетса бу меҳмон?
Чарон ахир бораётир Ленинга қараб,
Нима бўлар эди унда муқаддас армон?
Оҳ, командир, нега уни қўйдингиз жангга,
Улмаса ҳам, шўрлик биз деб бўялди қонга?

Еленин-чи, кулимсирар:— Гафуржон,— дейди,
Революция учун жангга кираркан аскар,
Уни ҳеч ким ва ҳеч қачон қайтаролмайди,
Командирмас, ҳатто худо бўлса ҳам агар.
Ҳали Ильич жамолни кўрмасдан Чарон
Уз эрки-ла, Ленин иши, дея тикди жон!

Қўлин жуфтлаб ёноғига босиб турар Рай:
— Орангизда, азиз дўстлар, бахт топдим илк бор.
Аммо, осон бўлмади бу, нечук яширай,
Қон тўқдиму мен ўзимни сездим гуноҳкор:
Танимдаги ҳар тола мўй дўзахда ёнди:
Кечалари бошим узра оҳ тортди Ганди.

Ахир, у зот шундай оқил, олижанобки,
Душманингни ҳатто чертма дейди, тўкма қон.
Иўқотмоқ-чун, Ҳиндистондан минг хил мазҳабни
Кураш дейди, аммо қўлга олма тош, соиқон.
Инглизни — келгиндини ҳайда, дейди-ю,
Милтиқларнинг оғзин тўсар:— Иўқ, сўз билан қув!

Учрашганман Ганди билан бир сафар, эсда,
У зот оппоқ рўмолчасин қўлига олди.
Деди:— Энди англатайин сўзимни қисқа,
Унутма сен топ-тоза бу ҳарир рўмолни.
Қимни кўрсам кўзида ёш — озор тортаман,
Шу рўмолда баб-баравар барин артаман!

— И-е,— дедим,— қўлингизга тикан кирса ҳам,
Уни бошқа тикан билан чиқарасиз-ку!
Токай, ахир, меҳнаткашга жаҳон жаҳаннам,
Золимлардан инсоф сўраб оворасиз-ку!
Ганди деди:— Нима фойда хуруж қилишдан?
Қилич тутган ҳалок бўлур бир кун қиличдан.

Душанбадан кейин бордим ҳузурига боз,
Душанбада унииг сукут кунидир машҳур.

Бу кун ўйлар, фақат ўйлар, бирор сўз айтмас,
Ўз-ўзини у чийриқдан ўтказар бир-бир.
— Ўша гапми?— дедим,— қилич тутган қилнчдан...
— Ҳа, ўша гап!— деди Ганди ёниб ич-ичдан.

Шарт кўчага отилдиму кетдим саргардон,
«Нажот Ганди бўлса, нажот бўлса аҳимса¹,
Ҳали минг йил эзиларкан», дедим Ҳиндистон.
Ўлим! Ўлим келаверди нуқул ақлимга.
Аммо қаранг, кириб қолиб митингга бирдан,
Қон тепчиди ғам сарғайтган бетимга бирдан.

Эшитдимки, Ленин деган камтарин инсон
Россияда қўпорибди зулм тоғини.
Сўрадимки, айтинг дўстлар, оқиптими қон?
Дедилар:— Ҳа! Бу Гандининг овунчоғими —
Инқилоб бу, оғир жанг бу — қурбонлар аниқ,
Аммо озод бўлмиш ишчи, деҳқонлар аниқ!

Шундан кейин тавба, битта гуврансам филдай,
Ҳиндистоннинг кишанини синдиргудайман.
Оташ! Олов! Фақат олов ловиллар дилда,
Бир кўтариб, Ганг дарёсин симиргудайман.
Чой пули деб, рикша бўлиб ўтса-да куним,
Ҳайқираман: Хексонларнинг совурай кулин!

Тушларимга кирар Ленин, чақиради: «Рай,
Москвага бир келсангчи, боғлаб белингни».
Дедим, унинг сиймосини бориб бир кўрай,
Ҳиндистоннинг кўзи бўлиб кўрай Ленинни.
Меҳнат ҳоким бўлгаң юртда бир коса ҳаво
Симирайки, ўпкаларим топсин сал даво.

¹ Аҳимса — куч ишлатмаслик таълимоти, гандизм шунга асосланади.

Лекин бунда, қўлим қонга беланган чоғи,
Яширмайман, Гандини ҳам эслайвердим кўп.
У бошимда турди булут бўлиб қовоғи,
Миямга қон паровоздай урилди: гуп-гуп:
Менга шахсан босмачининг нима дахли бор,
Қурол тутдим ва қуролдан бўлдим ярадор!

Кейин Хексон тушганида эсимга бирдан:
— Йўқ, йўқ,— дедим,— мени тинч қўй, ювош Мохандис!
Босқинчини супурмоқлик савоб ҳар ердан.
Бу тупроққа томган қоним эса, муқаддас!
Ахир, Ленин ҳузурига боргум — имон пок,
Йўлида мен тайёр турдим бўлмоққа ҳалок!

Хаёл, ўйлар эговлади миям томирин;
Лекин осон битиб кетди ўқнинг яраси...
Кексалардай Фафур деди:— Дўстим, офарин,
Мушкул йўқки, топилмаса унинг чораси!
Одам ўзин руҳидаги қулликни енгса,
Ғалабага қодир бўлар ҳар қандай жангда!

Йўқса Чарон, битта ўзинг бир қўшинни қир,
Тоғни қулат майли, оёқ учига илиб,
Руҳингдаги қуллик ғолиб келур бари бир!
Сафимизда адолат деб шахсан жанг қилиб,—
Биласанми, ўзинг этдинг ўзингни озод!

— Шарқ ўғли-да, сўзидаги ҳикматни қара,—
Деб Еленин жилмаяди. Ҳиндга дейди:— Хўш,
Ўз-ўзингни шундай қилиб енгдингми, жўра?
Инқилобнинг зафарига қўшдинг зўр улуш!
Шу пайт бирдан қиз кулгуси келди жаранглаб,
Комила бу. Ёш бола ҳам кирди аланглаб.

Қиз ўхшайди сувга эмас, сутга суғориб,
Нақ чиннида ўстирилган оппоқ лолага,

У кулади қўлларига бир таёқ олиб,
— Райчарон!— дер — Қани, фуфал беринг болага!
Чадорини ковлаштириб беш-ўнта фуфал
Берар ҳинди. Бола чиқиб кетади жадал.

— Кўрдингизми?— дейди ҳамон кулиб Комила,—
Шу таёқдан Райчаронда ўттиз бешта бор.
Ҳаммасини бир боғ қилиб кўтарди, мана,
Қаравотнинг таги дейсиз гўё калтакзор.
Молбоқар шўх бола ҳар кун ўтаркан бундан,
Таёғини сотиб олар Райчарон ундан.

Шу билан у раҳм этар шўрлик сигирга,
— Тавба,— деб қиз оқ халатга суркар оқ қўлин.
Командир-чи, секин қараб қўяр Ғафурга,
Ғафур — ҳиндга, ҳинд эса дер:— Бапу Еленин,
Ўйламангки, ўйламангки сиз ҳам Қамола,—
Рай диндор деб... сигир худо эмас ҳар ҳолда.

Ҳиндуликни йиғиштириб қўйсам бир ёққа,
Шу бир нарса мўъжизадай бўлиб кўринар:
Ажриқни айлантитар сигир қаймоққа,
Илон эса, ажриқ еб чиқарар заҳар.
Ҳинддан четда туғилсам ҳам, айтайки сирни,
Оқ сут ҳаққи, калтакламас эдим сигирни!

БЕШИНЧИ ҚАДАМ

Биқинида ўқ яраси битди, соғайди,
Лазаретдан чиқди қирқта калтакни жамлаб.
Ҳар лаҳза Рай «энди йўлга тушайин» дейди,
Шимол сари талшинади бу орзиққан қалб.
Аммо дўстлар бир маслаҳат солдилар унга:
— Комила ва Ғафур тўйи ўтажак кунда —
Кузатайлик сени Чарон, бўлсин қўша тўй,

Жангимизга шерик бўлдинг, тўйимизни ҳам
Ҳинд фарзанди, ўз кўзинг-ла, бир бор кўриб қўй,
Ғалабанинг нашидаеи ўртада баҳам!

Рози бўлди — бир ҳафтага қолди Райчарон,
Тўёнанинг андишаси билан у ҳайрон.
Билмайдики, ташрифининг ўзи тўёна.
Чадорини, хаёлини титмоқ на ҳожат?
— Мусофирлик қурсин,— дейди,— бўлдим девопа,
Қамолага тақолмасман олтин ё зумрад..
Ҳинднинг тўйга борганидан қандай хотира,
Қандай нишон қолур? Ақлим тортмоқда хира...

Бирдан қувнаб кетар, «Топдим!» дейди Райчарон,
Чадорининг қавагидан олар қутича.
Ва югурар лазаретга давонма-давон,
Худди биров қувган каби... боқмас кетига.
Ўсма эзиб ўлтираркан хонасида қиз,
Ҳиндни кўриб ажабланар, сўрар: «Соғмисиз»...

Қутичадан сандал унин тўкиб, сув билан
Қориштирар неларнидир Райчарон узоқ.
Комилахон юрагида бир ғулув билан
Дейди:— Меҳмон, нимадир бу, гапиринг бундоқ?!
— О, Қамола кумари, сиз шошманг,— дейди Рай,—
Тўёнам бу, шошманг ҳозир, ҳозир тайёрлай...

Зум ўтмасдан Комиланинг пешонасига
Мошдек бир хол ёпиштириб қўйди Райчарон.
— Ҳинду бўлдим!— дейди боқиб қиз ойнасига...
...Қора қошлар бир жаҳону, хол ҳам бир жаҳон.
Аёл кўнглин топмоқ мушкул ёруғ оламда,
Топган эркак бахти эса сизмас қаламга.

Тожмаҳални Туркистонда тиклаб бергандай
Райчароннинг кўзларида ёнар нашида.

Ғафур келиб мўраларди тирқишдан:— ҳай-ҳай!
Тўйи қурғур ҳозир бўла қолса кошкйди...
Шарпасини қиз сезару дейди:— хаҳҳ... кирманг!
Бир кун қолди... унга қадар сиз мени... кўрманг!

Нозу адо шаробига маст бўлиб Ғафур,
Қайтиб кетди, гўлдиради: «Қисмат, оҳ, қисмат...»
Қисматиши қадрлаб ҳам қўймайди, қурғур,
Қимга насиб шундай ҳаёт? Шундай муҳаббат!
Эркакчилик — жиндай озор огир ботар гоҳ,
Севги деб у кўкрагида кўтарса ҳам тоғ...

Ҳиндни эса, саволларга кўмар Комила:
— Севганингиз борми сизнинг, айтинг-чи Чарон?
Манглайида холи бордир? Исми-чи, нима?
Тўйга бизни айтасизми, ўзи тўй қачон?
Йўқ-йўқ, аввал шуни айтинг, айб қилманг аммо,
Унинг холи чиройлими, мешикимн ё?

Райчароннинг шунда ранги қум-қум оқарди,
Қафтларига михлангандай эгик қолди бош.
Пушаймону ҳижолатда қиз ҳам боқарди,
Хол мавзуси бўлиб қолди худди совуқ ош.
Билмайди қиз секин чиқиб кетмоғини ҳам,
Воқеанинг тагига тез етмоғини ҳам...

Райчарон бош кўтарди:— Гап чиқди, айтай
Ҳиндистоннинг сизга битта фожиясини.
Эркак ўлса, мурда билан қўшиб, раҳм этмай —
Куйдиришган унинг тирик ожизасини.
Аёллар ҳам шу удумга кўпиккан, тавба,
Миқ этмасдан ўзларини отган оловга.
Гоҳо бева гулхан ёнгач, қилолмай тоқат,
Афзал кўрар тириклайин куйиб ўлмоқни.

Ҳинд қонига шундай сингиб кетганки сати¹,
Қутқармоққа гоҳ ҳеч кимнинг ётмас журъати...

Шундай экан, севиклигим Чанчал кумари,
Бағримда-мас, кўринади нуқул оловда.
Исёнқорман, шунинг учун ажал ханжари
Ялтиллайди бошим узра ҳар он безовта.
Уйлансам-чи, хотинимнинг нозик бадани
Мурдам билан ўтда ёнса майлими, қани?...

Йўқ, йўқ; тоқат қилолмайман, аёл ёноғи,
Аёл кўзи, аёл қоши ёнса тириклай,
Шунинг учун ичимдадир ишқнинг қийноғи,
Кумарига сўз очмайман худди ўликдай.
Уттиз йилдан ортиқ фурсат ўтса ҳам ҳамон
Онам қараб турган каби қаршимда нолон.

— Онангиз ҳам...— хушдан кетай дейди Қомила.

— Онажоним ўтда ёнган тириклай...

— Эвоҳ...

— Отам ўлган тирикчилик, қорин ғамида.

Норасида гўдак эдим у вақт бегуноҳ.

Улимнинг ҳам маънисига тушунмай яхши,

Дорига пул топай дея йиққанман бахшиш.

Эртасига йигилишди уруғ-аймоқлар,

Онам эса ясанганди ҳаддан ташқари,

Тақиб олган эди ҳар хил болдоқ-солдоқлар,

Шароб ич, деб қисташарди дугоналари.

Мени қайта-қайта босар эди бағрига,

Юзларимдан ўпиб ўрар эди сағрига...

Бармоғидан чиқарди-да, охир бир узук

Бармоқчамга кийгизди у: турди ҳалпиллаб.

— Раайй...— дер онам юзларида кўз ёши сузиб,

¹ Сати — бева қолган аёлни тириклай куйдириш маросими

Яхши бола бўлгин, бекор юрма лақиллаб.
Амакингга бола бўлдинг... Даданг ёнига
Кетяпман мен ҳам... Ие, йиғлайсан нега?

— Ойи... лойиқ келмаяпти берган узугинг...

— Ҳа, шунгами?—

Оғир-оғир уҳ тортди онам...

Келмас эди қўлларимни бўйнидан узгим,
Неларидир сезган каби сиқилар сийнам.
Қучоғидан мени тезда йириб олдилар,
Шўрлик онам кўзда ёши билан жавдирар.

Йироқдан кўрдим: аввал отамни ўтга
Ташладилар, ўқидилар қандайдир дуо,
Кейин тезда онам ётди бошқа тобутга,
Вужудимни тешиб ўтди:— «Раайй!..» деган нидо,
Кейин қора сочларининг аланга ичра
Лов этганин кўрдим, халос... шудир хотира...

Қутқаради энди онам дадажонимни —
Деб ишондим, милтиллади кўзимда булоқ.
Ўша вақтда чиқмай қолган дод-фигонимни
Йиғлаб адо қилолмайман ҳали ҳам, эвоҳ.
Сиртмоқ ичра тилла сиртмоқ баридан ёмон,
Узук — сиртмоқ, онам гўё жон берар ҳамон.

Шу узукка ўша гулхан жойлашган гўё,
«Рай» деган дод, «болам» деган чинқирғи ҳам
Ҳисларимни тилиб ўтар ҳамон жон аро
Ва онамнинг меҳр ҳиди урилар мудом.
Меҳр тафти бўлмаганда эди, албатта,
Ганг қаърига ирғитардим узукни шартта.

Қомила-чи, қўлга олиб узукни аста
Сийпалайди, қулоғига фарёд урилар.

Кўз ўнгида ёнар қора қошлар пайваста,
Қасир-қусур суяк ётар, гулхан гуриллар.
Рай сўзлайди:— Кемирай дер бу ғам тамомам.
Сизни кўриб жиндай таскин топдим, Камола.

Сизда кўрдим аёл бахти, эркинлигини,
Ҳуқуқ билан, тенглик билан аёл шу қадар
Тасдиқларкан бу дунёнинг кўркамлигини,
Минг йиллик ғам сирқироғин босар лаҳзалар.
Сизни эркдор кўриб, кўриб бахтнинг аскарини,
Мазлумалар олмоқдадир асрий қасдларини.

Мен Лениннинг ҳузурига етиб боргунча,
Уйламовдим, ушлайман деб қўлин аввалдан.
Сиз — Камола нафасидан очилган ғунча,
Туркистоннинг ўзи эса чиқиб заволдан,
Ильич қўлин елкасида қилаётир ҳис.
Хексон-пексон... босмачилар чўкмай кўрсин тиз!

ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

Етоғига қайтар экан, узилиб қолди
Офтобнинг этагидан ярим газ мато.
Бураб-бураб шамол уни ҳимариб олди,
Шафақ чўғи дастурхонга тўкилмиш гўё:
Қоқ ёрилган қизил анор доналари бу,
Кўкда тиқин юлдузлар ҳам чўғланар сулув.

Ёғоч «эшак» олмиш тўйнинг оғирлигини,
Гир айлана кўрпачалар тўшалмиш қуроқ.
Аскарларнинг ўзинимас, чарчоқ юкини —
Кўтаргандай яшиқларнинг бели сирқироқ.
Келин-куёв табуретка тахтада хурсанд,
Мис кружка қадаҳини Еленин баланд —

Кўтарди, дейди:— Тингланг, азиз меҳмонлар,
Мамлакатда гарчи ҳозир нотинч бир ҳолат.
Аммоки, биз бошлаб бердик тўю суронлар,
Келтирмасми бу ишимиз таъна, маломат?
Йўқ, ўртоқлар, тўй тўхтамас ҳар қандоқ жангда,
Уқ тегса ҳам бўса куйиб кетмагай қонда.

Айниқса шарқ томирида, тафтида севги,
Тўй тугёни жаннат-дўзах омихтасидир.
Душманига туркистонлик: «тўй кўрма», дейди,
Узи учун қиёмат ҳам тўй нуқтасидир.
«Тўй — тўхтамас!» Бундай мақол борми, билмайман,
— Тўйчивой! деб ҳар ўзбекка лақаб илгайман!..

Толга чумчуқ бўлиб қўнган болаларгача
Чуввос солиб қарсак урар: қишлоқ гумбурлар.
Еленин дер:— Қомилаю Ғафур бу кеча,
Уйланг, ахир, эскиликни гўрга кўмдилар.
Чиммат-пиммат эмас, ёруғ дунё тўйи бу.
Шу ўлтириш, қаранг ўзи — минг йиллик орзу.

Яна қаранг: бу икки ёш қўлида қурол,—
Муҳаббатин, бахтин топди шонли майдонда.
Шу тўй ўзи инқилобчи, қалдирғоч тимсол,
Шу тўй чўғи туташгуси ҳар хонадонга.
Ярим аср ўткач биллур қадаҳларда май,
Тўй қилурлар, балки бизнинг тўйни эсламай.

Аммо, бели синай деган шу ёғоч «эшак»,
Эски сопол товоқдаги мана шу палов,
Дастурхоннинг кўрки бўлган қўришқоқ туршак,
Дўстлар, сизни билмадиму мен учун синов,
Келгусида тўкин бўлсин дея базмлар,
Шу камбағал тўй олови ахир бозиллар.

Яна қаранг, Қомилаю Ғафурнинг бахтин,
Эрта-индин Бухорога солиб шонли йўл,

Шу меҳнаткаш қўлларида амирнинг тахтин
Ағдаришар, энг сўнги тахт синади чил-чил.
Демак, яна синов, яна ишқнинг лаззати
Инқилобнинг суронига йўғирилади.

Яна қаранг — мўъжазгина тўйнинг тўрида
Мамлакатнинг турли миллат фарзандлари бор:
Сигмовдимини Яшка ахир ўзин ерига,
Терешченко, ўйланг, нечук бунда ярадор?
Арман ўғли — чайир йигит, қорақош Акол,
Ўзбек деса нечук унинг жигари кабоб?

Чунки, бизлар битта қўлнинг бармоқларимиз,
Бармоқларки, ҳар бири ҳам меҳнатдан ғадир.
Қўлда бир хил қабариғу қадоқлармиз биз,
Бизга тенг эрк, тенг куч берган Ленин отадир.
Туркистонда ғамирлаган экаң каламуш,
Босмачига ёпирилдик тугиб гала мушт!

Яна, қаранг: озодликка ташна ҳинд ўғли
Ўлтирибди даврамизга бағишлаб ҳусн:
Демак, бунда қовушгандир қитъалар аҳли,
Кўрмоқ мумкин қардошликка асос келгусин!..
Қарсиллайди шунда қарсак чақмоғи чақиб,
Юлдузлар ҳам кўкдан боқар эслари оғиб.

Чўқишмоққа кўтарилар темир товоқлар,
Кружкага стаканлар тегар «чарс» этиб.
Келин-куёв бир-бирини енгил қучоқлар,
Ғафур боқар ёноғига ювошлик тепиб.
Қиз, аксинча, шўху жасур, ўйноқлаб турар,
Манглайда ҳиндуча хол, гўзал ялтирар.

Эскиб қолган чадорини ечиб, дхоти
Кийиб олган эди бугун Райчарон атай.

Кўзларига ҳозир олам шундоқ сиғади,
Еленининг қўлини қисиб дер:— бхай-бхай!
— Қўшиқ айтиб берсин меҳмон!— деган садолар
Райчароннинг юрагига зилзила солар.

— Хўп,— дейди Рай,— жоним билан, жуфт қўллар юзда,

Куйлаганим бўлсин қутлуғ шу тўйда, дўстлар.
Бироқ, рухсат этинг аввал бир оғиз сўзга,
Уйламангки, ҳаяжонни сўз билан босар.
Йўқ, аксинча, сўзлаганим сари ҳаяжон
Ғалаёнга қўшаверар тағини ғалаён.

Маъзур тутинг, лекин тераи гапимнинг тағи:
Ҳиндистону Россиянинг дўстлигида бор —
Илгаритдан ўзбекларнинг холис кўмағи.
Шоҳ бўлса-да, бу жиҳатдан Бобур сазовор
Ҳинд халқининг олқишига аср-асрлар:
Шу дўстликни ташиб келар насл-насллар.

Бобур фармон бергач, Хўжа Ҳусайн — ўзбек
Москвага элчи бўлиб борган илк бора.
Ҳиндистоннинг нафасини етказган ёздек,
Шимол билан савдо-сотик ўсган тобора.
Уша қутлуғ, тарихбоши элчи ҳам асли
Шу биз турган ерга оёқ босган эмасми?

Балки, ҳозир куёв-келин ўтирган ерда,
Хурмо арчиб еган бир вақт Хўжа Ҳусайн.
Ўзбек насли, ўзбек ери... ҳинд тақдирида
Деҳлавийнинг сатри каби омихта, қойим.
Бобокалон ҳинд шоири зуваласида
Кеш¹ тупроғини қўри бор-ку, ахир, аслида?

¹ Хисрав Деҳлавийнинг отаси асли кешлик (Шаҳрисабзлик) бўлган.

Бугун эса, машҳурликдан тамом йироқда —
Ҳинд рикшаси, содда, дўлвор, камина — Чарон
Сўзлаяпман қаршингизда, азиз тупроқда,
Малҳам топди ҳозир асрий, зирқироқ ярам.
Инқилобнинг жаҳоншумул шаббодасида
Мен турибман, илк тўйларнинг дабдабасида.

Ва Ленинга етказмоқлик менинг насибам
Туркистоннинг инқилобий овозин тирик.
Шарқ тўйининг ўзига хос тантанаси ҳам
Менинг билан Кремлга боргуси кириб.
Бахтиёрсан сен кумари, бахтлисан Гафур,
Тўй гулханинг инқилобдан олди чўғ, ҳовр!

Қарсақларнинг гулдиросин синдириб шунда
Кўшиғини бошлаб кетди бирдан Райчарон.
Бутун қишлоқ оқар эди куйда — тўлқинда,
Кўшиқ билан нафас олар яйраб ҳар меҳмон.
Ҳинд навоси назокатнинг найи ичра най,
Ҳатто тинглаб қотиб қолди осмондаги Ой...

«Даралардан ошиб ўтдим мисоли кийик,
Йўлбарслардан ҳайиқмадим, тхой-тхой¹, дўст!
Юрагимда орзуларим эдики буюк,
Кўрдим ўзбек қайлиқларин, тхой-тхой, дўст!
Туркистоннинг қайлиқлари шўх экан, тхой!
Иқбол топиб армонлари йўқ экан, тхой!

Бугун тўйнинг алангаси туташиб кетди,
Бўсаларнинг оловига, тхой-тхой, дўст!
Юлдузлар ҳам шуъласини улашиб кетди
Куёв-келин икковига, тхой-тхой, дўст!
Русу ўзбек, ҳамма миллат аҳилдир, тхой,

¹ Т х о й - т х о й — ҳиндча лапарнинг нақорати.

Дўстлик билан муродлари ҳосилдир, тхой!»

Инқилобчи икки аскар — икки қалб тўйин
Қўшиқлари билан шундай қизитди ҳинди.
Еленин ҳам сармаст бўлиб бошлади ўйин,
Этик ичра оёқ каби қалб нотинч қинди.
Янги ювган рўмол каби осмон пуштиранг,
Шу рўмолни юлқиб-юлқиб бош кўтарди тонг.

ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

Эргашади Райчаронга бола-бақралар,
Борар узун оқ чодари тушиб тўпиққа.
Қўлда анкуш таёғини ушлаб анқаяр,
Қафтин жуфтлаб таъзим этар йиғилган халққа.
У Лениннинг ҳузурига отланмиш бугун,
Ажинлари юздан тарқаб шодланмиш бугун.

Қўлда тугун, ҳаллослаган бир ҳолда келар
Лўп-лўп қалин тупроқ босган Самандар бобо.
Ҳамма салом берар, Рай ҳам аста эгилар,
«Бир арзимас совға,— дер у,— Ленинга совға,
Бериб қўйгин, бўтам. Дегин «Самандар чолдан»,
Ҳар анорки, шарбатлари қолишмас болдан.

Буюк Ленин анор сувин ичмаса бўлмас,
Жаҳон дарди билан чарчар ахир мияси.
Тайинлагин: ётар олддан бир ҳўпласа, бас,
Асаблари юмшар худди ипак толаси.
Узинг сиқиб бергин мана бундоқ кафтингда,
Қўлларимга қара, Райжон, боқма афтимга».

Ҳамма кулар, Самандар чол сўзлайди жиддий,
Райчарон ҳам ечар гўё жаҳоний жумбоқ.

Сал ўтмасдан бу ер сайлга айланиб кетди,
Гуррос-гуррос келаверди одамлар иноқ.
Бари келиб Райчаронга таъзим этади,
Ильичга деб тугун-тугун тухфа тутади.

Райчароннинг тухфа тоғи босган кўксини,
Ҳайратланиб Еленинга боқар:— На қилай?
Командир-чи, қўлга олар юмшоқ маҳсини,
Айлантириб кўрар. Кулар, сўнгра дейди:— Рай,—
Қара, Ленин киярмиди шул антиқани?..
Чой қуйгандан сўрамаймиз:— хўш, қанти қани?—

Совға-совға! Ҳар арзимас тухфа ҳам азиз,
Қошиқдай бир совғага жо денгиздай меҳр.
Аслида-ку, ҳар қандайин армуғон ожиз,
Ильич меҳрин ифодаси бормикин, ахир?
— Тўғри,— дейди Чарон,— аммо масала шулки,
Синдирмасми белгинамни совғанинг юки?

— Билаяпман,— дер Еленин,— халос этмасам,—
Фил бўлсанг ҳам йўлда чўкиб қолмоғинг аниқ.
Сўнгра халққа хитоб қилар:— Ҳаммангиз хотам,
Дилингизда Ленин ота чироғи ёниқ.
Совғанингизни Райдан қайтиб олингиз, аммо,
Бир Самандар ота бўлсин бундан мустасно.

Шунча юкни кўтаролмас шўрлик Райчарон,
Дўстлар, Ленин учун азиз ҳадямиз битта:
Босмачининг уясини этдик биз яксон,
Совға бўлмас Ғалабаю Зафардан катта!
Ғалабамиз хабарини Лениндай доҳий —
Эшитдими,— басдир — аён гапнинг бу ёғи!

Шу нафасда демак, ҳар бир ўзбек, ҳар бир дўст
Ўз кафтида Ленин кафтин сезмоққа ҳақли.

Жангимизда иштирокчи Райга ташлаб кўз
Ильич кўрар: қандай ботир Турқистон халқи.
Ва кўрарки: ҳалитданоқ ўзбек машъали
Бутун Шарқнинг хаёлини этар нашъали.

Шу сўз билан ҳозир гўё Еленин оға
Турганларнинг ҳар бирини Ленинга элтди.
Юзлаб жуфт кўз бир зумгина Шимолга оғар:
Ҳар ким салом бериб Ильич ёнидан ўтди!
Танлардаги такрорланмас бир жимираш, оҳ —
Қодир энди курашларда йиқмоқ учун тоғ!

Райчароннинг ғайратига қўшилар ғайрат,
Самандар чол хоки пойин юзига суртар.
Бу билан у йўқ, қилмас ҳиндча ибодат,
Чол тимсоли халққа меҳрин ифода этар.
Сўнг бўрондай қўзгалади олдинга қараб,
Қадам-қадам эмас, борар шарафма-шараф.

— Ҳей, болам-ей! — яна овоз тўхтатар Райни,
Оқ булутдай бошда дока — келарди кампир.
Ёнидаги, ҳаллослаган Ғафур оғайни,
Орқароқда Комилахон барака топкур,
Райчаронга патир тутиб, она дер: — Тишла,
Ҳинду елка қисиб ҳайрон бўлар бу ишга.

Ғафур қўлу кўзларининг ишораси-ла,
Тушунтирар аранг-аранг: тишла, деб нонни.
Яна қайтиб олиб келар сени насоба,
Ўзбек шундай қилар кезар бўлса жаҳонни,
Рай кулару тишлар нонни ёглиқ жойидан,
Сўнг у тупроқ олар она хоки пойидан.

Тишланган нон қолар кампир қўлида. Дуо,
Яхши тилак — эзгуликнинг ойдаи парчаси.

Райчарон-чи, узоқлардан қўл силкир гоҳо
Элас-элас кўринади қўлда халтаси.
Шимол сари ҳар қадами Оснё тафти
Бўлиб меҳмон борапти, ҳа, борапти!

Ҳар қадамда у Ильичнинг товшин баландроқ
Эшитгандай яйраб-ййраб кетар вужуди.
Рай кемага ҳали бориб етмасиданоқ
Ильич оёқ босиб турган заминнинг ҳиди —
Димоғига урилади — қалбдаги армон
Оламни фарқ этгудайин кўтарар тугён!

ХУЛОСА

Оталарнинг гулханида иснибгина
Яйрайдиган қалтироқ қўл авлод эмасман.
Курашларга мен ҳам тутиб яланғоч сийна,
Мазлумларни чиқармоғим керак қафасдан.
Ва Ильичнинг олижаноб табассумини
Этмоғим шарт коинотнинг якка ҳокими!

Ўзбекистон эса бугун Осидедаги
Жарчигина эмас, холис Сулҳларга марказ.
Коммунистик руҳи билан қитъа юраги,
Сўлгин юзлар оловланар — «Тошкент» десаиғ, бас!
Ҳиндистону Ўзбекистон қитъа шеърда
Қофиядош, қардошликнинг қон томирида.

Бир вақт Чарон орзусида бўлгани мисол
Ҳинд ўлкаси энди зобит пошнадан озод.
Чарон ташлаб кетган нонни эслайман хушҳол.
Ҳинди, ўзбек насибаси, дўстлиги обод,
Тупроғимга етган ахир Неру қадами,
Ўзбек улаб турган қитъа билан қитъани.

Кечагина жафокаш ҳинд — Баҳодир Шастри
Тошкентимда қўйган эди Сулҳ учун Имзо.

Ва оҳиста кипригига киприк бостириб
Шу тупроқда энг сўнгги бор дунёдан ризо —
Шивирлаган эди: «Она, она Ҳиндистон,
Оромингга боланг жони бўлди жон қалқон»...

Москвага — улуғ Ленин қароргоҳига
Райчароннинг наслари отланган соат,
Тавозиш-ла, қўниб ўтар гул тупроғимга,
Қонларига бағишлайди юртим ҳарорат.
Юртим — Ильич билан дўстлик учун пойдевор,
Қондан, жондан бўлган бундай кўприк қайда бор!

ҚОНСИЗ ФОЖИА

От эдим мен,
Мисли ювош от,
Беда чайнамасдим, ем ҳам емасдим.
На бир қул эдим мен,— шунчаки бир зот,
От бўлсам ҳам саман эмасдим.
Эгарим йўқ эди,
Эгам бор эди,
Бўйнимда кўринмас юган бор эди.
Томдан тарашадай бошланди сўзим,
Қалам не ёзганин сезмабман ўзим...
Кечиргил, саломсиз бошланди мактуб,
Қабул эт, йўллайман юракдан салом.
Ёзмадим хатимни оловда ёқ деб,
Ёзмадим асра деб, сақла деб мудом.
Фақат истайманки, ўқима лоқайд,
Битмадим номамни эсноқ, мудроқда.
Томирларинг ёнсин ўқиганинг пайт
Қумда қовурилган бодроқдай.
Ишдан қайтарингда тутқазсалар гар,
Хатим қулфлаб кетма ғаладонингга.
Конвертни йирт, қулоқ сол, дилбар,
Тўлқинланган дилим ғалаёнига.
Ё кийик суратли жажжи сумкангда
Атир-упаларга қоришмасин хат.
Уни қўлингга ол, сесканма,
Бир қиё боқмоққа, жоним, топ фуреат.

Букланган юракдай шу қўш варақни
Эҳтимол тутақиб сен очган чоғинг,
Утинамаи, кечир мендай бефарқни,
Бензин ҳиди билан тўлса димоғинг.
Ишдан қайтибману мойли қўл билан
Қалам тутганимни сезмабман зинҳор.
Бу ерларда
Ярим кечада зотан
«Ландиш» совунини изламоқ бекор.
«Ландиш» деганимда орзиқди юрак,
Эсингдами илк бор танишганимиз?
«Ландиш»и рақсига бўлиб чирпирак
Ичга сиғмаганди жонимиз.
Бўстонлиқ қирида, сабза баҳорда
Уша оқшом қилган эдик маёвка.
Шу баҳона, бирга кездик боғларда,
Балки ўхшагандик келин-куёвга.
Эсингдами, ариқ бўйида олма,
Қизил олма узиб менга отганинг?
Тушириб юбордим илолмай,
Эсингдами кула-кула қотганинг?
Иигирма ёшдайдим, билар эдим мен —
Қиз кулгиси бўлар қандай ёқимли.
Аmmo шу лаҳзада довдирадим мен,
О, қайдан олгансан шунча ёлқинни?
Қаршимда сеҳрли чамандай яшнаб,
Яшнаб боқар эдинг — юзинг лолагун.
Михланиб қолганман бир нигоҳ ташлаб,
Деганман бир умр кўзим олмагум.

2.

Дудуқланган тилу қалблар дукири.
Юздаги журъатсиз,
Ювош жилва-да,

Бари бир ўз ишин қилди охири:
Учраштириб қўйди бизни хилватда.
Эсимдаки, аста қўлингни тутдим,
Қалтирадинг...
Бош эгдинг қуйи...
Мен ҳам қалтирадим, ўзни унутдим,
Жим қолдим бошимни қўйиб...
Ҳали гард тегмаган ёноқларингга
Тиг кўрмаган сабза мўйловим ботди.
Бирдан сингиб кетдинг қучоқларимга
Ва бирдан ўзингни орқага тортдинг...

3.

Кейин учрашмадик, ўн кунча ҳоли,
Тонгда саломлашиб, хушлашдик оқшом.
Ишлардинг кечгача хаёлга толиб,
Кўзинг яширардинг қайрилиб боқсам.
Сўзлашга ботинмай азобда эдим,
Тунлар тушимда ҳам тузоқда эдим.
Кулги аримаган ёруғ чеҳрангга
Чўяндай зил хаёл қандай ўрнашди?
Ун кунки тарк этдинг рубоб чалганда
Приёмник қулогин баланд бурашни.
Охир бир кун хаёл хаёлда қолди,
Сурхон тоғларига жўнадинг якка.
Баттар жонсарақман, тинчим йўқолди,
Арзитмабсан ҳатто хайрлашмакка.
Идорада эса қотиб кулишди,
Гоҳ мийиғда, гоҳ қаттиқ кулишди.
Мени ўсмоқчилаб сўзлашди улар,
Умрим кесмоқчидай сўзлашди улар:
«Суйган қизинг чиқиб кетди турмушга,
Қарамади, қурғур «шайдолигингга,
Қарамади, қурғур ойдаилигингга,
Ўхшар экан, қурғур, бетоқат қушга».

Худойберди завхоз раҳм этди фақат,
 Бир четда шипшиди қулоқларимга:
 «Қабоб бўлма, бола, бу унга одат,
 Гоҳ кетар ўлканинг йироқларига.
 Саёҳатга эмас, иш билан кетди,
 Юрагида жўшган ишқ билан кетди.
 Чўчима ишқ десам, йигит ишқи-мас,
 Илм ишқи, илм ишқи уни этмиш маст.
 Бўзлама бўз бола, келиб қолади,
 Қўнглинг-мас, қучоғинг тўлиб қолади».

5

Ҳижрон деганини билмас эканман,
 Ханжар деса бўлар экан отини.
 Ҳар зуми қалбимни тилгани — тилган,
 Аммо орттираркан севги тотини.
 Дарпарданг четидан кўринар ваза,
 Соатлаб тикилиб қоламан баъзан.
 Унда менинг тухфам — чўғдай қўш гунча,
 Ҳар тун чиройига чирой қўшгунча
 Ҳатто киприк қоқмай термуламан гоҳ,
 Қўш гулдан айланиб — ўргуламан, гоҳ.
 Ишқимиз гувоҳи қўшалоқ гунча
 Қўшилиб, эшилиб очилмоқда, ёр,
 Сен мендан йироқлаб кетмасанг мунча,
 Наҳот ишққа олам
 Вазадан ҳам тор?

9

Қайтганингда эса девона бўлдим,
 Гўёки тамоман бегона бўлдим.
 Дорига ҳам бир сўз қолмай бошимда,

Чурқ этмасдан қотиб турдим қошингда.
Шу дақиқа гўё калласиз эдим,
«Сен» дейдиган одам бирдан «сиз» дедим.
Юзларинг бўғриққан, пўст ташлаган лаб,
Фақат олов кўзлар боқарди порлаб.
Шилиниб кетганди момиқ билагинг,
Сўрашга дов бермас эди юрагим...
Ўзинг сўзлаб кетдинг таассуротингни,
Музейга кирганлар бердилар қулоқ.
Келтирган буюминг ва суратингни
Қўлма-қўл ўтказиб кўрдилар узоқ.
Босмачилар юртни талаган йиллар
Комсомолга кирган жиккак бу бола
Қизиллар сафида бўлган бир аскар,
Ёвлар юрагига солган ғулғула.
Қўлга тушганида тиши тишида,
Гапирмаган экан ярим калима.
Кўзин ўйишганда кетган ҳушидан,
Аmmo инграмаган душман қўлида.
Ахири оғзига ваҳший қўрбоши
Ўзи қуйган экан дарҳол қўрғошин.
Қаҳрамон изидан изма-из юриб,
Гўёки у билан юзма-юз юриб,
Келтиргандинг ўлмас, жанговар тарих,
Йиллар тўлқинини кемадай ёриб
Қаршимизга келди ўша комсомол,
Даврамизда бўлди ўша комсомол..

7

Одамлар тарқалгач иккимиз қолдик,
Юзинг маъюсланди, сақладинг сукут.
Анҳор ёқасида қўққайган толдек
Турардим бир оғиз сўзингни кутиб.
Узилган япроқдай бир нарса шунда
Қўлларингдан тушди.

Кўтардим дарҳол.
Баҳона топилгач, журъат қилдим-да,
Сўрадим:— Бу нима?
— Узинг кўра қол..
Очиб кўрдим:
Баргдай сарғайган сурат.
Фақат жуфт кўзгина боқарди ёрқин.
Билмоқчийдим сендан
Қимлигин сўраб,
Узинг айтиб бердинг
Бор гапни ҳорғин:
«Севсанг,
Қизил сўз деб айблама мени,
Шу пилта соч қизга келар ҳавасим.
Бу бояги комсомолнинг суйгани,
Бирга шимирганлар кураш ҳавосин.
Бирга адашганлар тоғу тошларда,
Ғафлат уйқусида қолмаслик учун
Тош қўйиб ётганлар бошларга.
Сенинг-чи? Жонинг тинч,
Нонинг ҳам бутун..
Қачон уйғонасан, ўйлаб кўргин-да...»
Қўнғироқ чалинди тўсатдан шунда:
Уч жаранг!— Уч деган ишора эди,
Демак уйга кетар экан хўжайин.
Бирдан қамчи еган жийрондай худди
Типирчилаб қолдим, боқдим сўлжайиб.
Аҳволимга қараб хўрсиндинг оғир..
Хўжайиним чиқиб тутгунча жилов,
Яёв жўнаб қолдим эс-ҳушим оғиб.
Номус мени ўтда ёқарди лов-лов...

8

Уша суҳбатдан сўнг бошланди бу гап,
Гарчи шундан кейин сендан айрилдим.

Лекин шу баҳона, шу бўлиб сабаб
Утган бўш йўлимга бир бор қайрилдим.
Бир бор қайрилдим у фожна кўрдим,
Фожнаки беқон, беқурбон, бенз.
Гумроқ уйқу ичра ётганимда жим,
Туялди ногаҳон санчгандай бигиз.
«Жонинг тинч! Жонинг тинч!»— қалбни эзганча
Шу бир сўз портлади миям шарида.
Бўронга йўлиққан пардай тўзганча
Хаёл етаклади нари-нарига.
Ҳатто «хайр» демоқлик келгандай малол
«Чурқ» этмасдан кетдим сендан йироқлаб,
«Жонинг тинчми?»
Дегандай қаршимдаги тол,
Симёғочлар турган каби сўроқлаб.
Автобусга чиқсам қирқ одам бирдан
«Жонинг тинчми?»
Дегандай қўлин тиг қилиб.
Кўтаролмай қолдим бошимни ердан,
Ерда пойафзаллар ярқирар кулиб.
Ҳаммаси қилгандай мени масхара,
Мойланган туфлилар, янги ботинка.
«Жонинг тинчми?»
Бош эгиб ҳатто маст қарар,
Одамлар ичида қурир бот тинкам.

9

Шу кун палов қолиб кетди лаганда,
Хаёл гирдобиди бўлдим у сўзон,
Ухламадим ҳатто ой ухлаганда,
«Жонинг тинчми?»
Суд қилар ҳар лаҳза виждон.
Хўш, хўш, ўзим кимман? Қандай бурчим бор?

Кимнинг фарзандиман, кимга ўғилман?
Ким мендан қарздору кимдан мен қарздор?
Арзийдими виждон қийнаб бўғилсам?
Бир оддий шоферман, лочиндай йиғит,
Ишлайман давлатнинг идорасида.
Хўш, нимага бўлмоқ керак шунча хит,
Обруйим бор беш-ўн дўст орасида.
О! Тасалли! Мудҳиш тасалли!
Ялқовларга ёгдай ёқиб тушасан.
Газак олдирасан танда касални,
Ёвуз ёв экансан энди тушунсам.
Лочин шофер бўлиб,
Бўлиб граждандан,
Хўш, қани, нимани қилолдим қойил?
Машинамни тонгда олиб гараждан
Директор уйига учгум худди ел,
Елдай учиб келиб хўжайинимни
Ел каби элтаман зумда музейга.
Шунда жиндак олов босар танимни,
Кейин кечга қадар таним музлайди.
Қаршимда осиглиқ савлатли соат,
Соврилган умримни ўлчайди фақат.
Ҳар замонда эса «донг...» деб қўяди,
Одамликдан гўё «тон!» деб қўяди.
Полни фирчиллатмай одим ташлайман,
Эшик тирқишидан сени кўрсайдим.
Бекор ўтираман қотиб — тошдай ман,
Сенинг бош қашишга бўлмас фурсатинг.
Қадим қўлёмалар,
Не-не обида 16.5
Ҳузурингда тирик каби сўзлайди.
Ўтган курашларнинг ҳарби-зарбида
Ўзинг қатнашгандай ўт бор қалбингда.
Ташқарида менинг таним музлайди...
Қадим тошча қадрим йўқдир музейда...
О, қанчайкин мендек тирик товоғлар,

Йўқ, қанчайкин кўкси ёлли полвонлар!
Орденли, орденсиз қаҳрамонлар кўп,
Довруқли, доврүқсиз паҳлавонлар кўп,
Мендай лапашанглар
Бир қоп гуручда
Бир ҳовуч курмакдай бўламиз.
Биз йўқмиз тоғ йиқиш,
Тепа суришда...
Берсанг еймиз, урсанг ўламиз;
Бир кафт курмак дедим,
Борди-ю, шулар
Одамликка қайтса, қийнаса виждон,
Ушаларди яна қанча орзулар,
Бугун сувсаб ётган чўлу биёбон
Балки ўн йил аввал бўларди бўстон.
Ҳалол бинокорлар сафига кирса
Яна ўн минг, юз минг азамат,
Миллион жуфт қўл кран тутса,
Лой, цемент қорса,
Ҳеч жойда қолмасди чала иморат.
Райсовет раиси кўчама-кўча
«Уй олинг!» деб ўзи жар солар эди,
Ё ортиқ экилса миллион туп кўчат
Ҳар қадамда «Боғи эрам» юксалар эди...
Уша «полвонлар»нинг бири мен бўлсам,
Буни ўйламабман, бўлмабман мулзам.
Кечга қадар эснаб пашша қўрийман,
Хўжайин тушда ҳам чиқмас ҳеч ерга.
Ярим кун меҳнатда ботгандай терга,
Овқатланмоқ учун жавоб сўрайман.
Хўжайин тушликка чиқмасди сира,
Хасисмиди?
Пулдан танқис эдим,
Уйдан тугиб келар у қовоқ сомса,
Қовоқ сомса шунча тансиқ эдим —
Билмасдим. Сен эса қўярдинг кулиб.

Тушда элтиб бергач, кабинетга чой
Яна плитани кетардим илиб:
«Тагин чой деб қолар бувам ҳоймаҳой!»
Қовоқ сомса каби юмшоқлигидан
Хўжайинни «бува» дердик кесатиб.
Шикоят қиларкан чўлоқлигидан
Худойберди завхоз келар сўз отиб.
Мени коймоққа тушар тутақиб:
«Буванг ўлгур мунча бўлмаса чойхўр.
Давлатнинг токини аямай ёқиб,
Бели оғримаганнинг нон ейшини кўр!»
Кеч кирар...
Хўжайин уйи ва гараж!
Шу билан тугайди бир кунлик умрим.
Йўқ, йўқ! Мумкин эмас бунга ҳеч чидаш,
Тўхтаб қолай депти томирим!

10

От эдим, от эдим тухумдай силлиқ,
Тўрвам йўқ эди-ю, тўрам бор эди.
Тўра бўлганда ҳам хушсўз, хушқилиқ.
«Ювош бўл, ювош бўл!»— шу шиор эди.
Сўзлаб берган эди раҳматлик отам:
Утмишда бўларкан бойлар, тўралар.
Савлатига монанд остида от ҳам,
Минганда гижинглаб ўйнар, буралар.
Ипакдан ёпинчиқ, тилла узанги...
Эгарлари эса экан ёқут кўз.
Эгалари эса шундай хурсандки,
Тўйларда ҳеч кимга бермас экан сўз.
Қайтарида яна минаркан отга,
Қантарилган жонивор учаркан эркин.
Бундай тўраларнинг замони ўтган,
«Бувам»ни ҳам

«Тўра» десам қандай бўларкин?
Ишдан сўнг хўжайин борса базмга,
Қантариқда ўтди оҳ, қанча умрим!
Энди савол қилгум ўзим-ўзимга:
Қандай чидадийкин асабим, сабрим?
Тили бўлса айтсин маникюрхона,
Қанча умрим ўтди остонасида!
Сочини жинжила қилиш баҳона
Хўжайин хотини қанча вақт ахир
Темир чамбар кийди пешонасига.
Билмасдим, сув эмас, ўтарди умр!..
Машина ҳайдашни ўрганса «бувам»
Чиқармиди, дейман, қўлига чечак.
Бундай «тўра»ларга, тўғриси айтсам,
От-арава ўзи нимага керак?!

11

Сахархез хўрозлар бошлади қўшиқ,
Миямни хаёллар ҳамон пармалар.
Шунда ўйларимни арқондай эшиб
Бир-бир ўтар гина, орзу-армонлар,
Фикримни чалғитмоқ бўлдим у ахир
Сен берган «Вафодор» китобин олдим.
Бир саҳифа ўқиб хўрсиндим оғир,
Яна ўша хаёл ичра йўқолдим.
Мен дунёга келиб беланчагимда
Оймомага қараб талтайган чоғлар,
Эмаклаб тупроққа беланганимда
Юртим осмонида изғиган зоғлар.
Ушанда йигирма ёшли, бардошли,
Қора қошли йигит бўлган Валижон.
«Вафодор» китобин ёзиш, ёзмаслик
Утган эмас ҳатто ўй, хаёлидан.
Гўдаклар бемалол эмакласин деб,
Қайғу букмасин деб чоллар қаддини

Жанг қилди Валижон қон, олов кечиб,
Кўзга сурди она тупроқ гардини.
Шу-чун бу кўзларга чўкмади зулмат,
Оловда оқса ҳам қорачиғлари.
Ҳамон кўз ўнгида япроқлар зумрад,
Чашмалар, чаманлар ўйин чулғади.
Ер кўзига тўйиб боқмаган кўзлар
Еринг севгисига бўлмишди фидо.
Бўй етган йигитлар,
Бўй етган қизлар
Эсласин ёрига боққанда қиё.
Йигирма ёшида кўзидан ажраб
Жангу жадаллардан қайтди Валижон.
Аммо юрар кўксин кўкларга тираб:
Аждарҳони этиб келган чала жон.
Арзир умр бўйи қилса кайф-сафо,
Еган нои умр бўйи беминнат.
Ешлигини элга қилди у фидо,
Ешлик эса жондан, жаҳондан қиммат.

12

Аммо

Юрагига қулоқ солди Валижон:
«Дук-дук ураяпсан, бор бўл, мунисим!
Юрак бўлсанг туғён қил, туғён!
Сен борки лозимдир ёнишим!»
Қўлга игна олди ёзмоқ-чун, китоб,
Балки қудуқ қазса бўларди осон.
Жигар қони билан у қилди хитоб:
Ешлик! Ешлик!
Могор босиб ётма ҳеч қачон!
Йигирманчи йиллар уфқидан қараб
Олға ундар уни
Оға Қорчагин:
«Кўзсиз ҳам курашга қолармиз яраб,

Умр қадрин
Кураш билан ўлчагин!»
Не аҳволга тушдим? Билсайдинг, жоним,
Бир ёнда Гафуров, бир ёнда Павел.
Уртада ўликдай турар эдим жим,
Аммо очиқ эди кўзларим савил.
Қаҳ-қаҳ этиб кулди иккала ботир:
«Деразангни беркит, шамоллаб қолма!»
Шунда кириб келди жиқ терга ботиб,
Нозиккина бир қиз — юзлари олма:
— Мудраб ўтказяпасан ёшликни, афеус,
Хазондай сарғайиб, хазондай нафсиз.
Ўрнингни бер менга, оташ ёшликни
Тирилтириб шундай қайта бошлайки,
Қошевойлар руҳи биздан шод бўлар.
Бульдозер сурарман, қуярман пўлат.
Онажоним Ватан буюрса агар,
Юлдузларга қараб ёзарман қанот.
Халқим чақирса ҳам,
Чақирмаса ҳам
Кураш, 16,5
Кураш сари қадам қўяман.
Тирик ўлик бўлсанг
Ётгил хотиржам,
Мен-чи?
Жангда ўлган
Тирик Зояман!»

13

Жонсиз, жонсиз, жонсиз эдим мен тамом,
Тош қотдим зил хаёл исканжасида.
Тонггача ўтирдим қирмасдан томоқ,
Вужудим виждоннинг дастпанжасида.
Чошгоҳда радио янграгач баланд
Утирган еримдан қўзғалдим чўчиб.

Ахир кўзгалганди шу лаҳза олам,
Яна кўкда одам
Юрарди учиб.
Она қорнидаги шўх чақалоқдай
Фазода талпанглар навқирон йигит.
Мудраган кўзларим ёниб чақмоқдай
Самога тикилдим эсимни йиғиб.
Оҳ, қайси кўз билан қарадим кўкка
Ва қайси юз билан бош кўтардим тик?
Ўрганган эканман қуруқ қарсакка,
Ўзим эса йўлда қўққайган бир юк.
Гагарин учганда урганман қарсак,
Зафарларга тайёр турган қарсагим.
Ешларга не дейман элликка борсам!
Бу гал чапак чалмай ўйлаб қарадим!
Валерий кетидан учганда бир қиз
«Зоями?» дедиму тош қотдим тагин,
Тундагидай ўзни йўқотдим тагин,
Томир-томиримга югургандай муз.
Тунда хаёлимда тирилган Зоя
Ёнгинамдан учиб кетгандай гўё.
У айтгандай тириктон бўлибман,
Ўлибман,
Ўлибман,
Гўё ўлибман...

14

Иўқ! Иўқ!
Қўлга олдим ўзимни зумда.
Манглайимга қараб урдим тарсак.
Йироқларга кетдим бир ўзим тунда,
Мени қаршилади еллар қарсаги.
Димиққан музейдан даштларга чиқиб,
Шу яйдоқ оламдай кенгайди ўпкам.

Тогдай грузовойни ҳайдайман ниқиб,
Сочимни дев довул
Упгани — ўпган.
Ҳадемай куз келди
Баҳорги селдай
Улкамизда тошди оппоқ океан.
Пахта.
Пахта оқар адирда, чўлда,
Уфқларга қадар пахта тўкилган.
Қараганинг сари қамашади кўз,
Кўз оқидай азиз ҳар тола пахта.
Болдай томгач,
«Ҳашар! Ҳашар!» деган сўз,
Шаҳар-шаҳар одам
Пайдо қишлоқда.
Теримдай тўкин тўй бўлмайди сира,
Тўй боши ҳар битта эслик гражддан.
Илгари қолардим музейим ичра,
«Бувам» қоғоз олиб берар эди врачдан,
Қани шоир бўлсам Машраб, Маршакдай,
Ўзим кабиларнинг берсам додини.
Ахир йигит-қизлар тонгда туз тортмай
Хирмон уяр, ҳайдаб пўлат отини.
Хайрият, бу сафар белим боғланган,
Ҳатто машинамининг оғзи ёғланган.
Чак-чак бензин томар,
Гулдурайди у,
Бензиндай тер оқиб, чаккаларим сув.
Меҳнат терларининг шўр таъми роҳат,
Бошимдан қуйса ҳам товонимгача.
Раҳмат, дейман, ҳалол меҳнатга раҳмат,
Ғафлатларим ювар кундуз ва кеча.
Булутлар баравар «оқ олтин» ортиб
Темир кўприкларнинг эгиб белини,
Ишлайман номус деб, ишлайман ор деб,
Тошини эритиб, ютиб селини!

Бир куни йўлимга чиқди бир аёл
 Саргузаштмас,
 Сўзлай аччиқ ҳикоя.
 Кабинамга кириб ўтирди дарҳол,
 Ясан-тусанига йўқ ҳеч ниҳоя.
 Юзлари танишдай, кўргандайман кўп,
 Аммо кимлигини эслай олмадим.
 Ўзи сўз бошлади қошини кериб:
 — Мунча валло!
 Мени таний қолмадинг!
 Исмин айтди босган каби лахча чўғ,
 Бир вақт донғи кетган қаҳрамон эди.
 Номи тилдан тушмас,
 Номи куй, қўшиқ,
 Жами ҳурматлардан баҳраманд эди.
 Эсингдами, жоним, номин билмасак
 Комсомолга қилмас эдилар қабул.
 Газета, гузарда, ҳар ерда бирдак
 Сўзлашарди номин улуғлаб нуқул.
 Энди эса юрар парвойи палак,
 Қаҳрамонлик, обрў! Энди бир пақир.
 Бадавлат бир уйга бўлган келинчак,
 Қаҳрамонлик, обрў! Энди бир пақир.
 Аввал топганини кемирар энди,
 Кўйлакка сизмасдан семирар энди.
 Ангорига ҳайрат билан боқурман:
 Бу ҳам бир фожиа, беқон, беқурбон.

16

Қуридимми дерсан сўзлагани сўз,
 Севги ва соғинчдан воз кечдингми ё?
 Шошма! Йўлим тўсди мана таниш қиз,
 Шу қиз тўррисида сўйлай аввало.

Моторни ўчирдим, яқинлашди у.
Қабинадан аста чиқаргандим бош,
Нақ жағимга қараб бир мушт урди-ю,
Қичқирди:

— Юрагинг юракми ё тош?

Шундай дея йиғлаб юборди тўлиб.
Қабинадан тушдим, овутмоқ бўлиб
Сочларини силаб турдим бир нафас.
Мушт ва йиғи билан айтилган бу ишқ
Жозибадор эди,
Эди хўп нафис!
Қалай?

Қилмадингми, жонгинам, сен рашк?
Атласхон дейдилар бу қиз номини,
Бўлганида бу ер ҳали янтоқзор,
Бўрон элаганда саҳро қумини,
Лаб очиб сўлганда не-не гулбаҳор,
Қарчиғайдай кириб келган Атласхон,
Тер тўкиб, қўр тўкиб қўриқлар очган,
Тангадай ерни ҳам қўриқлаб очган.
Ёнса ҳам қайтмаган мақсад, матлабдан.
Энди пахта деса Атласхон эсда,
Хирмони баланддир қат-қат тоғлардан.
О, одам эканман, шундайин қизда
Муҳаббат қўзғабман, қалбин доғлабман!

17

Баъзи китобларда севги бир эрмак,
Жуфтланади фақат илғорга илғор!
Шундай ношуд адиб қўлига тушсак
Сендан айрилардим аллақачон, ёр.
Сени бир илғорга топширар эди,
Ишқни менга худо кўп кўрар эди.
Хайрият, севгининг ўз қонуни бор,
Ҳаётда қовушса фақат

Илғорга илғор,
Қанча одам қолар жуфти ҳалолсиз!
Йўқ, йўқ!
Севги бўлмас ғамсиз, малолсиз!
Сўз битта деганмиз умр борича,
Файзи бўлмас ишқсиз бу Ер куррасин.
Азоб бермай десанг агар ёрингга,
Илтимосим, хатни биров кўрмасин.
Зотан, яшириқча ҳеч нарса ҳам йўқ,
Аммо биров кўрса антиқа бўлур.
Чўлга келдим деса ёрга ёр, аниқ,
Бундай гаплар бугум кўп сийқа бўлур.

18.

Йигирманчи аср ва йигирма ёш!
Лозимми ўзга бир бахтни қўмсамоқ.
Ҳар лаҳзанинг ўзи асрлик кураш,
Чиниқмоқда ёшлик, комсомол;
Машинам бузилса,
Тўхтаб қолса гоҳ
Парво ҳам қилмайман, чалқанча ётиб,
Мазутга беланиб ишлайман узоқ,
Куракларим ерга кетади ботиб.
Бошимни кўтарсам тепамда осмон,
Атиргулга ўшар пуштиранг булут.
Кўзимдан ёш чиқар:— Кечир, эй замон,
Бир винтинг бурадим мен одам бўлиб.
Биламан, дунёда тенгдошларим кўп,
Соқол қўяр бири йигирма ёшда.
Қафтида дахлсиз чайқалар Қариб.
Ё Ватан,
Ё ўлим, дейди курашда.
Биламан,
Битгаси вулқондай қалқиб
Куқун қилиб ташлар асрий кишанни.

У ҳам йигирмада, аммоки халқи
 Йигирманчи асрни унга ишонди.
 Ҳайқиради:— Токай негр қисмати
 Учган гугурт чўпнинг бошидай қора?
 Қелгиндилар пеларни ёб, нелар қусмади,
 Бош кўтаринг, қуёшни тўсолмас тоғора.
 Бирини ватандошим,
 Йигирмада у,
 Толе излаб елиб-югурмади у.
 Бекободга борди, металл эритди,
 Қўллари қабарди, чўяндай бўлди,
 Дўстни яшартирди, ёвни қаритди...
 Мен-чи... шер ёнида қуёндай бўлдим...
 Энди юзим бир оз нисон башара;
 Ювганим йўқ ҳали эски доғларни,
 Энди кўзларимни босмайди шира,
 Орзум ҳар дақиқа қанот боғлайди.
 Эзгу нияти бор бирор тенгдошим
 «Сен ҳам сафимдасан» демагунча то,
 Розиман узилса тик тутган бошим,
 Еки одам бўлай, ё бўлай адо.
 Меҳнат қаҳрамони бўлмасман балки,
 Балки менга атаб тўқилмас қўшиқ;
 Оқшом ҳорғин дамлар шундай гўзалки,
 Мақтов, мадҳияга зарра ҳожат йўқ!
 Тер тўкаман оқлаб ёшлик бурчини,
 Газетада чиқмасин, майлига расмин.
 Бирор мухбир чархлаб қалам учини,
 Езмаса ёзмасин шишириб исмин.
 Фақат қувонаман, битди фожиа,
 Фожиаки беқон, беқурбон, ўлик.
 Оқ тушиб кетарди унда сочимга,
 Боғлоқдан чиқдиму топилди йўлим!
 Жавоб ёз хатимга, бир сўз айт, жоним,
 Бу на бир мақтаниш,
 На бир илтижо.

Саҳроларда ёндим, ишқингда ёндим,
Ёнмоқ, фақат ёнмоқ ишқи дилда жо!
«Хайр» билан тугамайди мактубим,
«Хайр» дейилмас бизда, хайрли чўлда.
Ишқинг учун раҳмат сенга Маҳбубам,
Хатингга кўз тикиб,
Севганинг Йўлдош.

ҚУШЮРАК

1

Анҳор бўйида ўсган танҳо қизил гул каби.
Тебранарди газчиноқ оддий ёғоч курсида.
Карл бирдан бетоқат тишлайди дўрдоқ лабин:
— Оҳ, оҳ, эсим қурсин-а, оҳ, эсгинам қурсин-а...
Пиёдамни юрмайман, қайтиб берақол, Ленхен,
Қурбонлар беравериб қолмади-ку, дармоним...
Елена-чи, «Мавр»нинг қўлин итарар секин:
— Юрдингизми, бўлди бас, қайтмагайсиз, арслоним...
Маркс сопол трубкасин олади чўнтагидан,
Қўзи узилмас ҳамон шахматнинг катагидан.

Хонадонда диктатор кўпдан Елена Демут,
Фарзандларни ўстирди чурвақа гўдагидан,
Оилада уни Мавр ягона бир ўқ демиш,
Ўйдагилар айланар шу ўқ теварагидан.
Ақли ишлайди унинг қўлларидай тез, чаққон,
Чаққон қўллари эса ҳамиша ҳам тадбиркор.
У бўлмаса буларни шилиб қўяр ҳар баққол,
Ҳар пенни пул қўлида содиқ қулу мардикор.
Шундай тебратар Ленхен бу каттакон рўзгорни,
Бундай ҳоқимиятни ким жойидан қўзгарди...
— Қани, Карл, юринг тез, хаёл сурмоқлик етар,—
Демут турар ўрнидан.— Еки таслим бўласиз?
Юмалоқ улкан бошин Мавр аста силкитар:
— Қойилман, сизга Ленхен, ҳа, энгдингиз, балосиз!

Шу чоқ бирдан жаранглар дарвозада қўлғироқ,
Кириб келар Энгельс, ёнида бир ҳамроҳи.

— Мавр деганини шахматда қийинмас эзиб қўймоқ,
Демут дейман, Марксни яна мот қилдинг чоғи?
Сўнг кулар йўлдошига мулойим назар солиб:
— Бу уйда, кўриб қўйинг, пролетариат ғолиб!

Бир оз нўпоқроқ эди Маркс шахмат тахтада,
Элеонора қизи ҳам қизартирар мот қилиб.
Аммо унга ҳеч кимса тенг келолмас шашкада,
«Бурнингни ерга ишқар» боладай қувноқ кулиб.
Меҳмонларни қаршилаб сўзлайди шу ҳақида:
— Шашкада-ку... Демутнинг бериб қўйгум таъзирин.
Тасдиқлаган нигоҳ-ла Энгельс шод боқди-да,
Сўзлади:— Бу йигитни таниб қўйинг, тақсирим!
Қимтиниброқ бошини эгди йигит:— Лопатин...
Маркс ҳис этди қалбан меҳмоннинг латофатин.

Мавр билан Лопатин тиллашиб кетди осон:
— Россияда кўп машҳур асарингиз «Капитал».
Агар маъқул этсангиз бўлмоқчиман таржимон,
Бу қийин ишга юрак дов бермаса ҳам тугал.
Жаноб Маркс, ўзингиз чўзсангиз ёрдам қўлин,
Сўзингизни ифода этай она тилимда.
Маркс дер:— О, бемалол, рус дўстлар жону дилим,
Улардан кўп қарздорман ишда, кураш йўлимда,
Эслайсанми ҳеч, Фред, «Капитал»га ялк тақриз
Россияда чиққанда, қувончим тошган чексиз...

Энгельс шартта туриб қисар Германнинг қўлин:
— Бошлайверинг тез ишни, мен ҳам кўмак бераман
Мавр билан иккимиз сал биламиз рус тилин...
Хўш, сўзланг энди, қандай қутулдингиз бўридан?
— Қандай бўри?— Маврнинг йирик-йирик кўзлари
Косасидан қўзғалар ва тикилар Германга.
Лопатин осойишта салмоқланиб сўзлайди:

— Сал бўлмаса, жаноблар, тушай дедим зиндонга.
Франция чегарасидан ўтар эдим хотиржам,
Ушлаб сўроқ қилдилар: Қай исёнчи «ботирсан?»

Хужжатларни ташладим атайин ғазаб билан,
Йўқ, бўлмади, баттарроқ олдилар исканжага.
Қутулиб бўлмас кўз ёш ва байту ғазал билан,
Столларига урдим кучни йиғиб панжага:

— Гумонингиз ягона имонингизми сизнинг?!

Бир вақт офицер келди қўлтиқлаб ўпкасини.
Рус тилида қичқирди:— Йўқ экан, ҳой, гуноҳинг,
Сен озодсан, кетавер, тутмаймиз гапга сени...
Мен-чи, парво қилмадим, туравердим бўлиб хит:
Фақат французчалаб сўрадим: Vousdites?!

Маркс кулди қўнғироқ сочларини силкитиб:
— Эҳе; роса боплабсиз, рус ўғлони, офарин.
Энгельс жим тингларди сўзнинг давомин кутиб,
Варақларди Лопатин ҳамон тақдир дафтарин.
— Шундай қилиб, десангиз, ҳалиги қув офицер
Хамирдай эшилди-ю, сўраб қолди кечирим.
Меҳмон қилди ҳаттоки, юзин босди совуқ тер,
Таъзим этди энг асл винолардан ичириб.
Мен эсам маст бўлгандай, шартта туриб ўрнимдан,
«Кечирмайман!» дедим-да, шундай бўғдим бўйнидан...

Шундай дея Лопатин Энгельс ёқасига
Титроқ қўлларин чўзиб бўға бошлади ногоҳ.
«Балли» деб Маркс шумда қоқади елкасига:
— Лекин бу офицермас, генерал! Бўлинг огоҳ!
Француз қўшинининг бўлишини тору мор
Саккиз кун аввал айтган бу донишманд Энгельс.
Генераллик лақаби бўйнида бўлди тумор.
Шундайин генералки, мушкул унга тенг келиш!
— Кечиринг,— дер Лопатин юзи рус лавлагиси,—
Гоҳ келади одамнинг шундай ловиллагиси...

¹ Бир нима дедингизми?! (Франц.)

Герман Александрович ўтирар ҳижолатда
Мавр билан Энгельс кулишар қотиб-қотиб:
— Революционер дегани олов бўлар албатта,
Қизиққонлик демаса, сиз тадбиркор бир ботир.
Элеонора келди-ю, суҳбат қизиди яна.
Отасин тайёр ўзи — қуюқ қош, ўткир кўзи.
Энгельс мақтаб кетди:— Оламдаги ягона
Гўзал Тусси жоним бу, Маркснинг кенжа қизи.
Президент Линкольн ундан олган маслаҳат...
— Наҳотки,— деб Лопатин савол ташлар бетоқат.

— Американинг машҳур президенти Линкольн
Негрларнинг ҳуқуқин қилар эди ҳимоя.
Ҳали гўдак Тусси-чи, бўлди унинг ўнг қўли,
Мактуб ёзди устма-уст қасам бериб имлога.
Линкольннинг қўшини қаердан қилсин ҳужум,
Ва қаерда дам олсин, қаерда есин банан —
Ҳаммасини ёзарди ўйин, шўхликдан кечиб,
Президентга у аниқ тузиб берарди план.
Хатни буклаб Маврга тайинларди қиз тушкур:
— Қани тезроқ қимирла, почтага тезроқ топшир!

Герман тинглаб бу гапни кулди тиззага уриб,
Хатни ҳозир ёзгандай қизарар Элеонора.
Мавр Энгельс билан ўтирар хаёл суриб,
Икки ёшнинг суҳбати қуюқлашди тобора.
Қиз дейди:— Россиянгиз мўъжизага ўхшайди,
Афеуски, ўз тилида тушунмайман Пушкинни.
Герман дер:— таржимасиз ўқий олсам кошкийди
Отелло изтиробин ва Гамлетнинг тушини.
Қиз севинар:— Менга сал ўргатсангиз рус тилин,
Ичираман сув қилиб сизга инглиз тилин.
Ярим кечага қадар қолиб кетди Лопатин,
Лондон тумани ичра мунғайиб боқар чироқ.
Ленхеннинг сахийлиги тутиб кетди дафъатан,
Дастурхонга уйилди қизил вино ва пишлоқ.

— Рус меҳмон шарофати! — кўтарилди илк қадаҳ.
Икки мўйсафид ичра Герман суюк ўғилдай.
Маркс унинг кўзига сўзлайди кўзин қадаб:
— Узр, гапиролмайман ғазабланмай, бўғилмай.
Шундай инсон ҳибсда ётибди-я, зах ютиб,
Сибирда қор кечаман гоҳо хаёлим кетиб.

Чернишевский билан фахрланса арзир рус,
Қанча иқтисодчилар жаврайди тўтисимон.
Чернишевский сингари буюк даҳолар танқис,
Ҳибсда-мас, кафтида тутсайди уни жаҳок.
Бизда нашр бўлмаган у жанобнинг асари,
Бу борада, Фридрих, эмасдирмиз бегуноҳ.
Энгельс дер:— Тўғри, Мавр, ожиз сўзу тасалли...
Удда қилсам уни мен қутқарардим бугуноҳ...
Чақмоқтошга урилган чақмоқтош каби шунда
Герман қалби ва ақли қолди оташ, тутунда...

Кўз ўнгида Россия, Петропавловск қалъаси,
Николай Гаврилович қўлидаги зил занжир —
Бўғар унинг бўйнидан, бирдан қурир силласи...
— Йўқ, йўқ! — дея ҳайқириб бирдан ўрнидан сапчир...
Сухбатдошлар ҳангу манг, ўзин босади Герман.
Айтмайди дил қарорин, пинҳон тутар вақтинча.
«Қутқармасам агарда шогирд эмас, нонкўрман»...
Деб ичида пичирлар, — «тирик бўлсин бахтимга».
Элеонора гап қўшар: — сал жаҳлдан тушингиз,
Табиатшуноссиз-ку, борми илмий ишингиз?
Лопатин жавоб учун жуфтламасдан оғзини,
Маркс боқди киноя ҳамда танбеҳ аралаш.
Унглаб айтолмади қиз юракдаги сўзини,
Ноқулай саволидан энди ўзин кўнгли ғаш.
Энгельс дудуқланиб сўзлаб қолар салмоқдор: —
— Герман Александрович эмас олим табиат.
Қалбида революция революция қилмоқда,
Кўкатларга термилиш ёқмас, дейман таъбига.

Уқиб берганман, Тусси, ўзинг тасаввур қил-да,
Илмий ходим бўларми ҳеч вақт Муромец Илья?

Шу битта ҳазил билан кўтарилди ўртадан
Бесўнақай тош каби қотиб қолган сукунат.
Бош чиқарар кўкда ой булутдан — пар кўрпадан,
Туманли тун қўйнида кашф этиб бир нафосат.
Чироқ ўчгандан сўнг ҳам ўчмади суҳбат чўғи,
Алламаҳалга қадар сўзлашдилар ўринда.
Туни билан Германга (чеҳрасидан нур ёғиб)
Озод Чернишевский қиёфаси кўринди.
Оёқ остида кишан ётарди парча-парча,
Уйқу ичра Лопатин жилмаяр болаларча...

2

Франция осмонида гурилади бир гулхан,
Асрларча тўкилган қизил қон алангаси.
Қулоғини динг қилди Африкадаги кул ҳам,
Подшолар қулоғида занжирлар жаранглади.
Мўмиёланган фиръавн Миср эҳромларида
Минг йиллар мобайнида шу куни бир чўчиди.
Ўйнашин қўзғатолмай совиган ҳарамларда
Шаҳват фаришталари шу кун юлди сочини.
Зулмат пардасин йиртиб ўша куни Парижда
Қонталаш Коммунанинг олов тонги ёришди.
Маркснинг Лондондаги хонадони ҳам гўё
Енгган пролетариатнинг битта кичик штаби.
Назарида бир қалқиб, силкиниб тушди дунё,
Силкиниш қудратини таҳлил этар шу тоб у.
Коммунарлар мактуби, газета варақлари
Эрк олган ишчи синфин юрак зарбидай янграр.
Марксга талаблари, Марксга сўроқлари,
Марксдан миннатдорлик, қонли, қиронли жанглар —
Бари, бари ёзилган, оқ тонггача ўқийди,
Тиғ каби тик киприклар кўздан ҳайдар уйқуни.

Туллак капиталистнинг биқинига санчилган
Коммунар қўлидаги ярқироқ бир қиличдай
Мавр дастпанжасида залворлидир патқалам,
Душман билан шу ерда қамти туриб уришгай.
Оқ нонга оғзи теккан қора ишчи боласи
Унинг кўзин ўнгида турар даҳани қочиб.
Говур-гувурга тўла ишчилар маҳалласи,
Озгина шароб ичар бели қийшайган косиб.
Революция силар эзилганлар бошини,
Эзилганлар-чи? Қандай қабул этарлар буни?

Гунгурт, қора булутлар айланар кўкни кезиб,
Ўқ еган ялмоғиздай чинқирар ёвуз шамол.
Ярақ этиб гоҳ чақмоқ ёритади ер юзин,
Табиатда, ҳаётда рўй бермоқда шундай ҳол.
Ҳилпирайди куррага тикилган ёлғиз байроқ,
Ишчи, қалбидан ранги шунчалик ол, қирмизи.
Миллион-миллион қўл билан кўтар уни баландроқ,
...Ўзининг қудратидан чўчир ишчининг ўзи.
Қуёшни илк бор кўрган ибтидоий одамдай
Қизил байроққа ишчи ҳайрон боқар шу дамда.

Энгельс кирар қўлда янги газета ушлаб,
Ранги бўздай оқарган, ғазабдан титрар тани.
Сўзламоқ бўлар, яна жим қолар лабин тишлаб,
Маркс унинг қўлидан олади газетани.
Коммуна бошлиқлари қилмиш қўпол бир хато,
Пруссия қўшинига кўрсатишиб марҳамат
Дебдилар: «Мамлакатдан чиқиб кетсин бехатар».
Аммо ўйламабдилар не бўлади оқибат!
Ахир қутурган итни ким бўшатар занжирдан,
Арслон мардлигини ким кутади қанжиқдан?

Маркснинг кўз ўнгига ишчи боласи келар,
Оқ нонни у оғзига олиб борганди энди,

Бир ёвуз манглайдан шарт отиб қонга белар,
Тошга тушган тухумдай орзулар пачақланди.
Афсуски, Коммунада раҳбарлар жуда нуноқ,
Бошлиқ деган серобу кўринмас етакчилар...
Иккала дўст қизишиб тортишадилар узоқ,
Варақалар ёзмоққа сўнг қарор этадилар.
Тайёргарлик кўрмоққа кетади Фридрих,
Маврнинг боши чатнар қоққан каби биров мих.

Оғир «уҳ» тортиб Маркс чўзилади диванга,
Женни хонага кирар:— «Чарчаб қолдингми, Чарли?
Битта ғалати мактуб ўқиб берайми сенга,
Тингламоққа, айт, ўзи жиндак ҳафсаланг борми?
Тўхта, аввал бошингни кўтариб тургин бирпас,
Естигингни бу ёққа ағдариб қўяй, жоним.
Тугмачалар бошингга ботиб кетар худди тош,
Бошингга босма сира тугмаси бор томонин».
Шу оддий ғамхўрликда қанча садоқат, ишқ бор,
Хотинини қучоқлаб дохий кулар бахтиёр.

Чиндан ғалати эди Женни келтирган мактуб,
«Капитал»ни ўқигач, ёзганди бир коммерсант:
«Сиз жанобга мурожаат қилишни лозим топдим,
Сизни унутмас эдим гар олтинга кўмилсам.
Ёрдам беринг, ишимни қандай олдирай ривож,
Фабрикант бўлганингиз кўриниб турар аён.
Баъзан бир тurtки зарур ёзмоқ учун кенг қулоч,
Тажрибангизни шахсан қилиб берсангиз баён».
Маркс кулар, кулгиси кўкламнинг гулдураги,
Женнининг эса бирдан қисилади юраги.

Хаёлидан бирма-бир ўтади оғир йиллар,
Қашшоқлик либосида қанча чапг солди ажал.
Гўдакларнинг «нон» дея қора кўзи йилтиллар,
Бош устида ялтиллар очлик отлиқ бир ханжар.

Мадори қуриб Женни силар гўдак бошини,
Тамшанган чақалоққа томчи сут йўқ сийнада.
Франциска қизчаси дунёдан ўтган куни
Топилмади тобут ҳам, тўрт кун ётди хонада.
Мурда ёнида ётди учта тирик боласи.
Маркслар не балонинг бўлмади мубталоси.

Жаҳоннинг капиталин ағдар-тўнтар қиларкан
Мавр чиқолмас уйдан — гаровдадир камзули.
Хуморин тарқатай деб у тамаки оларкан,
Бир қутича гугуртга етмай қоларди пули.
Бир оқшомги воқеа сира чиқмайди ёддан:
Елена хомуш келиб ўтирди харсанг тошга.
Идишда бир қошиқ ҳам қолмаган эди ёгдан,
Рўзғордаги бор озиқ — тўртта чўтир картошка.
Жавдирарди гўдаклар, Мавр боқар бедармон,
Шу кун Лаура қизи хархаша қилди ёмон.

Аммоки на қашшоқлик, на фарзандлар ўлими,
На дўстлар хиёнати, на душманнинг туҳмати
Тўсолмади Маркснинг матонатли йўлини,
Женни учун бу ҳаёт эди ҳаёт туҳфаси.
Уйласа, мўъжизадай, қаҳрамонликдай ҳар зум,
Чарлиси ер юзида чарақлаган офтобдай,
Қора булут босса ҳам чеҳрасида табассум,
У билан тортган азоб туюлмайди азобдай.
Чунки офтоб шуъласин кесиб бўлмас қилчда,
Оёқда топтаб бўлмас, тузлаб бўлмас идишда.

Қаҳрамонлар халқ учун бир марта ёнар ўтда,
Битта жонини улар бир марта қилар фидо,
Сўнг умрбод жимгина ухлашади тобутда.
Улардан мардлик қолар, қолар жарангли садо;
Маркс эса ҳаётнинг асабий курашида —
Тирик туриб жанг қилар дақиқама-дақиқа.

Оламнинг чигиллари исён қилар бошида,
Енгсин дейди дунёда оддий нарса: Ҳақиқат!
Бундай жангчига шартмас «қаҳрамон» деган таъриф,
«Волам» деб ардоқласанг, шу етар, она тарих!

Афсонавий бу ҳаёт бундай қарасанг содда,
Жаҳоннинг жиловини эрк сари бурган Маркс
Жилов ушлаб бемалол юра олмайди отда,
Буюклигин беркитмас инсоний бўлган ҳар ҳис.
Етти ёшлик болага етти йиллик ўртоқдай
Сўзлайди у соддадил, алмаштиради пичоқ.
Неварасин остида гижинглайди тойчоқдай,
Гарчи соқолман деган кўксида қалқар оппоқ.
Шундай содда инсонни тушунмайди баъзилар,
Шундай пайтда Женнининг юрак-бағри эзилар.

Ҳозир ҳам эзилмоқда юрак-бағри Женнининг,
Олифта коммерсантнинг бу бетамиз мактуби
Гўёки омбур бўлиб суғурмоқда жонини,
Марксни «фабрикант» деб атабди-я, атиги!
Шу лаҳзада Мавр ҳам мактубни олар қўлга;
Оғир хаёлга толар уни парча-парчалаб.
Коммуна учун жангда биров беланар қонга,
Биров эса парвосиз, зар йиғар қорин силаб.
Коммунар юрагига теккан битта ўқ мисол
Бу мактуб хонадонга келтирди гаму малол.

3

Елкасин чуқурига тарвуз солсанг сиққудай,
Узун бурнидан тортсанг йиқилгудай гўёки,
Ҳазин мўлтирар Робин, икки кўзи соққадай,
Демутга у паришон қараб-қараб қўяди.
Пишган бузоқ гўштини тўғрайди-да, Елена,
Меҳмонни илтифот-ла, таклиф этар таомга.
Кўм-кўк лаб билан Робин ўпар унинг қўлини,

Шошганидан тили тез айланмайди каломга.
Сўнгра бошин кўтармай оқатланади меҳмон,
Очликдан танасида музлаб қолай депти жон.

Сарсон-саргардошликда оч-наҳор кезди Робин,
Мағлуб бўлгач Парижда жон талашиб Коммуна,
Версаль қотилларининг титроқ босади танин
Хатто тушда эшитса коммунарлар помини.
Коммуна деб жанг қилган ўн саккиз ёш қизларнинг
Оппоқ сийналаридан дорга осди жаллодлар.
Гўдакларнинг ўйдилар жавдираган кўзларин,
Инқилоб қилмасин деб келажакда авлодлар.
Майдонда ер тишлади қанча-қанча коммунар,
Тупроқдан гиёҳ эмас, энди фақат қон унар.

Ёвузлар бир кечада қўрқув, талваса босиб
Найзадан ўтказдилар ишчилар маҳалласин.
«Коммуна» деб гувиллар бош узра шамол эсиб,
Қилч билан бўроннинг узолмаслар калласин.
«Коммуна!» деб ҳайқирар тоғларда шалолалар,
Тиндирилмас қонхўрлар бу нидони ўқ отиб.
«Коммуна» деб самода юлдузлар жилоланар,
Юлдузни ёқиб бўлмас, бўлмас кўкдан йўқотиб.
Шундан улар қутуриб жонларни суғуришар,
Ханжарларнинг дамани қон билан суғоришар.

Шундай аждаҳоларнинг домдан қочди Робин,
Марксларнинг уиндан топди папоҳ, ҳаловат.
Етмиш бир кун чарақлаб Коммунанинг офтоби
Берган эди қалбига бир умрлик ҳарорат.
Очлик ва изтиробдан томирида дармонсиз,
Ҳолсиз-ҳолсиз уринган жиндаккина несиқ қон
Хитоб қиларди ҳамон: «Қураш бўлмас қурбонсиз».
Тошга урилган тўлқин қайта қилмасми туғён?
Қийноқдан моматалоқ кўзларининг қаърида
Коммуна оловидан бир парча чўғ бор эди.

Оддий ишчи Робиннинг шу оддий қиёфаси
Маркснинг юрагини солади ҳаяжонга.
Бир тукини буколмас ваҳшийлар сиёсати,
Тириклайин кўмса ҳам, беласа ҳамки қонга.
Ишчи синфи жунбишга келаётган аср бу.
Электрни бунёдга келтирган одам ўгли
Қачонгача зулматда бўғилар ютиб огу,
Электр чўғида ҳам яллиғланар эрк чўғи.
Фандаги инқилобдир бундай буюк кашфиёт,
Пролетар, йўлингни ёритмагай бу наҳот?
Аммоки кўп мураккаб, титроқ, янроқ замон бу.
Кулгига қон аралаш, йиғига бахт омихта.
Шу аср тимсолидай Коммуна ўти ёнди,
Асрлик ғазаб жўшди пролетар қониди.
Жаҳоннинг чин эгаси шу робинлар синалди,
Ишчининг қудратига Коммуна бир имтиҳон.
Эгилса ҳам пўлатдай ишчи синфи синади,
Аммоки баъзиларга ширин бўлиб қолди жон.
Энг даҳшатли фожиа асрда шудир фақат,
Курашдан чиқди баъзи ишчилар қилмай тоқат.

Робин каби коммунист, садоқатли ишчилар
Ўт қўяр тушкунликка ўт қўйгандай зулмга.
Коммунизмнинг йўли шулар учун очилар,
Чин ишчи матонати насиб бўлмас ҳар кимга.
Шу қайишган қовурға, қадоқ қўл билан ишчи,
Зулмдай зил бир юкни кўтариб келдинг, етар!
Уммон ичра хас каби хасрат, тушкунлик кучи.
Сабр косаси тўлиб гувранса пролетар
Омонат капиталнинг соврилар кули кўкка...
Аммоки осонликча жон бермас чирик ўпка.
Токи пролетариат тугулса битта муштдай,
Токи коммунизмни демай фақат гўзал сўз,
Токи революциянинг осон пайига тушмай,
Токи мағлубиятда чекмасдан фақат афсус,—
Курашса у юракнинг эҳтироси-ла доим

Ақл-заковатини бир томирда пайвандлаб.
Гарчи «иқбол», «бахт» сўзи ширин тушдай мулойим,
Неча аждод чириди иқбол талаб, бахт талаб.
«У лозиму бу лозим» деган гаплар шамолдай...
«Лозим» демай, «лозим»ни бунёд этсанг амалда!

Шу ўй билан хонада қадам ташларди Маркс,
Юзидаги ажишни ёпар тўзиган оқ соч.
Шу иккита белгида кексалиги этар акс,
Оқартираркан бошни умр қўли силагач.
Бироқ кураш зарбига зарбин улаган юрак
Билмайди қаримоқни, мангу қолар навқирон.
Навжувон робинларга мўйсафид Маркс ўрناق,
Йигитлик шавқин топар Маркс кураш шавқидан.
Ишчи қалби-ла ҳамроз, Маркс қалбин туғёни,
Маркс кўзи-ла кўрди ишчи синфи дунёни...

Маркс билан Робиннинг сукут ичра суҳбати
Шундай бўлди эҳтимол, иккиси ҳам боқар жим.
Гоҳо қизгин суҳбатга сўзнинг бўлмас ҳожати,
Жим боқиб юлдузлар-ла сўзлашгандай мунажжим,
Узоқ истиқбол билан ишчи, ишчи доғийси
Бир юрак, бир кўз бўлиб баҳслашар эди қайноқ.
Темза дарёсин шундоқ эшитилар «шов-шув»и,
Кеч кириб, вазмин оқшом уя бошлайди қовоқ.
Дафъатан кўкрагидан Маркс соатин олар:
— Эҳе... кетдик, Робин ҳой, Энгельс кутиб қолар...

* * *

Мажлис қизгин, Маркснинг вазмин товуши жаранглар,
Бакунистлар терисин шилиб хитоб этади:
— Лозиммасмиш сиёсий, онгли кураш ва жанглар,
Эмишки, курашсиз ҳам иш юришиб кетади.

«Олма пиш, оғзимга туш!» — деган шарқда нақл бор,
Революция йўлида бўғовдир бакунистлар.
Улар Интернационалга зарар берса ҳам ошкор,
Чет-четдан тош отишиб, чет-четга бекинишар.
Коммуна тасдиқ этди қилиб бизни имтиҳон:
Ишчининг қудратига йўқдир поён, интиҳо!

Коммуна жангидан сўнг — «кураш», «ғалаба» сўзи
Фақатгина мурдани солмайди ҳаяжонга.
Уюшган партияни десак ишчининг кўзи,
Угина ҳушёр боқур, одил боқур жаҳонга.
Партия кўплик демак, лекин битта юракдай
Инқилоб томирларин улаб ҳаёт бағишлар.
Дафъатан ғовур-ғувур бошланади бурчакда,
Бакунистлар норози жаврашар, бўғилишар:
— Гражданин Маркс, сиз айтинг, курашдан мақсад
Озодликми? Озодлик! Уюшқоқлик на ҳожат?

Сиёсат-пиёсатдан холи туриб мутлақо,
Кириб бормоқ мумкин-ку, ҳурриятнинг боғига.
Инқилобдан илм ясаб ўрганмоқлик... ажабо,
Эркин боғламоқ нечун партия сиртмоғига?..
Энгельс сапчиб турар, гапирар қайнаб, тошиб:
— Ишчи партиясини инкор этиш деган сўз
Буржуазия билан оғиз-бурун ўпишиб,
Инқилоб илдизига болта урмоқдир, шаксиз.
Бакунистлар шиори: сиёсатдан холилик,
Бу ҳам айни сиёсат, айни ёвлик, золимлик!

Бир қанча мамлакатда ишчилар партияси
Ҳозирда ҳам мавжуд-ку! Қани ким этар инкор?
«Сиёсатдан холилик», «Курашсизлик» ғояси
Душман тегирмонига сув қуймоқликдир ошкор.
Улар тағин ўзини революционер атайди.
Коммунадан кейин... йўқ! Кетмас қилча лоқайдлик,
Революция — сиёсат! Лўттибозлик кетмайди,

Бакунизм ёмон ёв, дўстлар, ҳушёр боқайлик!
Фош бўлган анархистнинг биттаси тасир-тусур
Мажлисдан чиқиб кетар сўрамай ҳатто узра...

Кўпчиликка қарата уларнинг жириллаши
Филга ҳурган лайчанинг ҳолатини эслатар,
Маркс турди ва баланд кўтарди улкан бошини,
Делегатлар тишчланиб сўзига қулоқ тутар:
— Гражданин Энгельс тўғри айтди: ҳеч ким ҳам
Ишчи партиясига бўлолмайди тўсиқ, гов.
Бакунистлар гўёки бизга дўст, бизга ҳамдам,
Биз билан битта сафда тутмоқ бўлишар ялов.
Революция байроғини кўтарган чоғи баланд,
Қаранг, дастасини биров тутмасини ёт қўл билан!

Вазифамиз кўп масъул, курашимиз мураккаб,
Ишчилар партиясини ҳар ўлкада улгайса,
Бирлашса ва айланса ягона бир тиргакка,
Революцион гоё бор жаҳонни чулғайди.
Нутқ сўзламоқ қийинмас, лекин ундан кўра биз
Элимизга қайтган чоғ партиясининг нишига
Қалб билан, ақл билан ҳисса қўшайлик сўзсиз.
Шунда бизга очилар чин Ғалаба эшиги. —
Карлнинг сўзларидан қалбларда ўт ёқилди,
Шу оташ учқунидай олов қарсак ёғилди.

Шундай қилиб, тарихий Лондон конференциясини
Ишчи партиясининг тузиб берди асосини.
Хаёлот денгизига фарқдир Маркс миясини:
«Кетмас энди пуч хитоб: «Яшасини ва яшасин!»
Коммунага панд бериб мағлуб этган бир омил
Қуруқ дабдабалар-у, ҳашаматдир, эҳтимол.
Энди бўлак йўл очдик, кетмас эски таомил,
Партия камол топса, ишчи топгуси камол».
Дўстининг ўй-хаёлин бузмасдан, сукут сақлаб
Борар эди Фридрих Темза бўйини ёқалаб...

Қўлида чой Елена тўхтар эшик олдида,
 Мулоҳаза қилар у тўғри кириб бормоққа.
 Ешлик ҳисси жўшдими эру хотин қалбида,
 Аллақандай сирли сўз чалингандай қулоққа.
 Пилларнинг киши билмас ва аёвсиз чапгали
 Женнининг ёноғига солиб ўтса ҳам ажин
 Ҳамон оқ сочлар аро оралар Мавр қўли,
 Севги учун ёш нечун, баҳор нечун, қиш нечун?
 Демут пичирлар: булар қариб қуйилмаган-да,
 Йўқ-йўқ, булардек ҳеч ким суйиб, суйилмаган-да...

Аслида Еленанинг сўзлари бекор эди,
 Чолу кампир шунчаки ўтиришиб ёнма-ён,
 «Капитал»нинг Петербург нашрини кўрар эди,
 Совға этиб кун кеча юборибди Данильсон.
 — Негадир Лопатиннинг қўйилмабди имзоси,
 Таржимада услуби кўриниб турар аниқ.
 Маркс дер:— Дўстимизнинг кўпдан чиқмас садоси,
 Женни, уни соғиндим, суҳбатлашмадим қониб...
 — Хат ёзганман, жавоби келар,— дейди хотини,—
 Тинчимайман ҳеч, Чарли, тинчитмасам то сени...

Кейин секин узатар қўлёмани Маврга:
 — Манов сўзни кўриб бер, ўқий олмадим асло.
 Икки жуфт кўз қадалар шу муаммо сатрга,
 Қийшайган ҳарфлардан уқиб бўлмасди маъно.
 Ўз хатини ўзи ҳам ўқий олмагач баъзан
 Йиғлагудай бўларди дунё кўрган мўйсафид
 Элеонора қизчаси қиларди уни мулзам,
 Женни-чи, кўчирарди садоқатин кўрсатиб.
 Бу сафар эру хотин туртиниб қолди узоқ,
 Шунда Елена кирди кулганча шарақ-шарақ.
 — Қани, менга беринглар, ўқийман кўзим юмиб,

«Ишчи» сўзи ёзилган, қарайтлар, аниқ-аниқ.
Эру хотин қувонар, жиддий сўзлайди Демут:
— Жамоб Маркснинг аммо, ақлу юраги тиниқ!
Айбмас хати суйкалса, хунук бўлса қомати,
«Ишчи» сўзин дафтардан ўқисак ҳам бўлиб хит,
Лекин равшан акс этар ишчи қалби, қудрати,
Шу жумбоқ ҳарфлар, балки не-не жумбоққа калит.
— Мақтаворма!— дер Женни,— жонимда жон қолмади,
Маркс бўлса ўзига, қачон тузалар хати?

Учовлашиб кулдилар ёш боладай бегубор,
Энгельснинг келганин сезмай қолдилар ҳатто.
Маркс қаттиқ қичқирди:— Қайда қолдинг, биродар,
Хотинларнинг сиқиғи ёмон бўлар ҳаётда.
Хатинг хунук деб булар очирмайди кўзимни.
Пайғамбарсан Фридрих, келдинг айни вақтида.
Кутаяпман маслаҳат ҳам танқидий сўзингни,
«Капитал»им давоми ўша ерда тўхтади.
Женни билан Елена оҳиста чиқадилар,
Фикрлашиб икки дўст тамаки чекадилар.

Деразанинг ёнида туришарди ёнма-ён...
Баланд бўй Энгельснинг оппоқ, пахмоқ соқоли
Маркснинг боши узра эди гўё соябон...
Иккиси ўйга ботиб узоқ сукут сақларди.
Уюм-уюм китобдан чатнаб кетай дер стол.
Девордан ғамгин боқар Генрих Гейне сурати,
Қамалган аждарҳодай печкада олов ял-ял.
«Кўк дафтар»ни Энгельс бир-бир очиб кўради.
«Кўк дафтар»-у, «Кўк дафтар», қалин-қалин «Кўк
дафтар»,
Қизиқ мўъжиза булар, буларда бор кўп гаплар.

Заҳматкаш инспекторлар кечалари ухламай
«Кўк дафтар»га битганлар фабрика иқтисодин.
«Капитал»ни ёзмоққа далиллар олиб талай,

Маркс тасаввур этди рақамларнинг ҳаётин.
Ишчи кийган жомакор каби эски муқова
Маркс учун муқаддас юзта чала муллодан.
Сўраб қолар. Энгельс:— Мавр, бу ерин қара,
Сарғайибди тамоман, куйдирган қайси нодон?
Дўсти тушунтиради «Кўк дафтар»лар қисматин:
— Эшитмаганмисан ҳеч амалдорлар «ҳимматин?»

Парламент аъзолари тўппончанинг кучини
Синаб кўришар экан «Кўк дафтар»га ўқ отиб.
Муттаҳамлар севинган отган каби ишчини,
Ҳақиқатни ўқ билан бўлармишми йўқотиб!
Яраланган, қасоскор аскар каби ҳар рақам
Асаримда ғазаб-ла тиклаб турар қаддини.
Энгельс дер:— Қойилман, боплагансан жуда ҳам,
Қолдиргансан тарихда «Кўк дафтар»нинг отини.
Сўнг икки дўст ўтириб «Капитал»нинг давомин
Ўқишар биргалашиб, гоҳо фикр талашиб.
Маркс рад этар қатъий Энгельснинг даъвосин,
Дудуқланади Фред, фикр келар қалашиб,
Баён этмоққа шошар, тингла, Мавр, деб қаттиқ.
Қулоқ солади Маркс чуқур хаёлга ботиб.

Ярим тунгача шундай ишлашадди икки дўст,
Саккиз соатлик иш деб курашаркан ишчилар,
Уларнинг доҳийлари тинмайди кеча-кундуз,
Дунё бўйлаб гўзал тонг дарвозаси очилар.
Тортишувлар сўнгида Маркс айтар ташаккур
Ва ҳазил қилар жиндак:— Ўйлашимча, сен Фред,
Китоб титиб жонингга излайсан роҳат, ҳузур,
Тинмай турли фанларни ўрганасан кетма-кет.
Пролетариатга-чи, ёзилажак асаринг
Қанча тез битса, шунча кам тегарди зараринг.
Қатор фанни миридан-сирригача билишинг
Менга эса қўл келар, тегар тенгсиз ёрдаминг.
— Мумкин эмас,— дер Фред,— шуни инкор қилишинг,

Сенсан, Мавр, асрнинг доно, буюк одами!
— Нима дединг?— Маркснинг қайнаб кетади қони,
Креслони кўтарар икки қўлида тикка.
Қандай тилинг айланди «доно», «буюк» дегани,
Тавба қилмасанг агар чек қўямиз дўстликка!
— Тавба қилдим...— дер Фред,— ҳазилим бўлди кўпол,
Ичда ўйлар: «Буюклик, камтарликка Мавр тимсол».

Шунда ўзига келар Қарл жаҳлдан тушиб,
Жаҳл келса ақл кетар деганидек донишлар
«Дўстликка чек қўямиз» дебди-я, Мавр шошиб
Ўзин сўзидан ўзи энди сескана бошлар.
Ҳаётин Энгельсиз қилолмайди тасаввур,
Қўша ўсган чинордан кесиб олсангиз бирин
Иккинчиси сарғаяр, кўролмас беш кун умр.
Қўша дўстнинг, оҳ, қандай кесиб бўлар томирин!..
Йигитликдан бошланган мўъжизадир бу дўстлик,
Бир танда икки қўлу қўш юракда бир ҳисдек...

«Қайси хислати унинг азизроқдир мен учун,
Фабрикант этигини йигирма йил ечмасдан
Бизни таъмин этди у, эдик яланғоч, юпун.
Ўзи ҳазар қиларди дим хонадан, қафасдан.
Тишин тишига қўйди, коммерсант отасининг
Қош-қовоғига қараб осонмиди ишламоқ?
Ахир ўзи куйдирса капитал латтасини,
Осонми шу латтани шу қўл билан ушламоқ?
Аммо дўстлик туфайли чидаб келди Энгельс,
У борки мен ҳаётда билмадим ҳеч енгилиш.

Оёқ ўрнини босмас ҳар қандай қўлтиқтаёқ,
Не бўларди табиат бизни айри туширса?
Бир оёқда ҳақкалаб довон ошолмас сайёҳ,
Энгельсиз қайга борар ёрти билим, тушунчам?
Аммоки кам бўлмади дўстларим бу ҳаётда.

Улаётсанг гўёки ўлишворгудай бўлиб
Не-не содиқ дўстларим тайёр турди нажотга,
Шундай дўстликнинг ҳам гоҳ кетди чоки сўкилиб.
Дўстлик ўзи нимадир, ўйлаб кўрай дарвоқс,
Игна кўзли томчими, қулоч етмас дарёми?

Минг йилларки одамлар хато тушунар буни,
Бир инсонга бир инсон мадад берса ҳаётда,
Бир инсонга бир инсон бермоқ бўлса жонини,
Буни чин дўстлик дея улуғлашар албатта.
Бу дунёга кўз очиб, довлаб келганинг ҳаққи
Эзгулик қила қолсанг, қила қолсанг оқиллик,—
Бу демак дўстлик эмас, эй инсон, ўйлаб боққин,
Дўстлик бундан кўра ҳам жозибалик, ёлқинлик!
Ишқ нелигин айтолмас ҳар қандай ошиқ, шайдо,
Дўстлик ишқдан каммикин, камлиги ахир қайда?

Содда бир кашфиётда гоҳ акс этар дополик,
Икки темир бирлашса оддий қайчи ясалар.
Ўйлаб кўрсанг бу гап ҳам рамзлик ва маънолик,
Икки дўст — икки темир дунёга овоз солар:
Бирлашиб ёмонликнинг томирини қирқамиз!
Диққат қилиб қарасак қайчиларнинг белида
Иккисин бирлаштирган битта мурват кўрамиз,
Шусиз-чи, бир бирига айтар эди «алвидо!»
Ўртада бир мурувватсиз бирлашолмас темирлар,
Ахир темир эмас-ку, умрлар ва томирлар!

Дўстлик эса гўдакнинг киприк учида турган
Тонгги тушидай гўзал, орзусидай мусаффо.
Кўпаяди тобора кессанг, чопсанг тиғ билан,
Зулматга тушган сари у тобора пурзиё.
Муҳаббат ер юзига бағишласа фазилат,
Дўстлик эса ер юзин қучоқлар тўрт ёғидан,
Дўстликка тенглашолмас оламда ҳеч хазина.

Аммо дўстлик дўстларга кўп муҳтождир тағинам,
Дўстлик кутар дўстларни саҳродаги ташнадек,
Сув томизмоқ бўлади унга айёр ошнолик.

Энгельс менга улуғ, садоқатли дўст бўлди,
Унинг ёруғ дунёда тирик юргани бахтдир.
Усиз бутун оила қолардик аро йўлда,
Ғажиб ташларди бизни очлик — дағал бир тақдир.
Пули билан қутқарди бу камбағал Марксни,
Бу унинг дўстлигимас, оддий бир инсонлиги.
Чинакам Маркс қилди асли сағал Марксни,
Бу-чи, меҳрибонликмас, дўст учун қурбонлиги.
Шунда унинг дўстлиги, шунда Энгельслиги,
Мумкинмикин Маркснинг унга тенг келишлиги.

Салмоқланиб оҳиста юрар экан гиламда
Бирдан Мавр хаёли бўлинди-да, тўхтади.
Деди:— Эҳе, хаёлим кўп чўзилди чамамда,
Энгельс, сенинг узун соқолингга ўхшади.
Қаҳқаҳлашиб кулишди иккаласи баробар,
Сўнгра қучоқлашдилар, оёқларин излари
Гиламдан жаҳон сари тушган сўқмоққа ўхшар,
Шу йўлга туташгандай шафақ ёнар қизариб.
Не-не бўронли йўлда боши гангиган башар
Ҳали билмас, шу сўқмоқ уни иқболга бошлар.

5

Фақат ўлиб кўрмади, бошқасин кўрди Герман,
Оддий деҳқон кийимида Сибирда кезди қанча.
Эсхонаси ёрилди уни кўрганда ўрмон,
Зим-зиё ўрмондан у ўтди ҳуштак чалганча.
Айиқ ҳам ташлаб кетган ғорларда бўлди қўноқ,
Оёғин илитмади чирик, похол пайтава.
Чернишевский дарди қалбида ҳамон қайноқ,

Шу-чун қийналган сари кучга тўлди қайтага.
Аммоки чоризмнинг искович малайлари
Ярим йўлда Германиянинг йўлини қалайлади.
Чекка, Урта Осиё сари сургун қилинди,
Икки йил тутқунликда сирқиради суяги.
Примроз — хиллга қараб бугун солди йўлини,
Ихчам чамадон қўлда, зўрға қадам қўяди.
Кўчиб кетган ҳовлидай файзсиз эди кўчалар,
Ориқ мушук офтобга оғринади чиққани.
Фақат бақувват бунда пиво тўла бочкалар,
Эрмак қилиб оқизар Темза ўлик сичқонни.
Шундай бир файзсизлик қоплаганки Лондонни,
Шартмасдек айирмоқлик оқилни ва лодонни.
Неча ойки Ҳайгетда чирир Мавр жасади,
Етим қолган бу шаҳар инграр ҳамон садосиз,
Лопатиннинг йўл бўйи тани жимирлашади,
Кўйиб берса тизилар кўз ёшининг шодаси.
«Қўй, йиғлама, ўғлим...» деб, тўмтоқ калта қўл билан
Гўё Маркснинг ўзи силар унинг бошини.
Гоҳо тўхтар бир нафас, сўрар ўзи — ўзидан:
«Марксдек инсон наҳот яшаб бўлди ёшини?
Билсам ҳамки, мен унинг яшагани — ёнгани,
Мангу кўз юмушига ожизман ишонгани».
Энгельс уни сокин кутиб олди эшикда,
Титраб кетарди гоҳо соқолининг учлари.
Ориқлаган, томоғин таги чуқур қошиқдай,
Жимгина қўл олишиб тез кирдилар ичкари.
Маркснинг креслоси турар ойна ёнида...
Энгельс сўз бошлайди:— Дармони кетган Мавр
Шу юмшоқ креслода, ўз уйда, хонада
Беозор кўз юмди-ю дунёга қилди жабр.
Ерга кирди-ю унинг мўъжазгина жуссаси,
Тобора буюклашди одамзоднинг ғуссаси,
Маркссиз ишчи синфи кўп қоқи-лар эҳтимол,
Марксни Маркс қилган худо бўлса ҳам ўзи.
Маркс ўйлаганидай яратгуси истиқбол,

Гарчи тирик Марксдан жудо бўлса ҳам ўзи.
 Халққа сиғинган буюк одам бўлса агарда
 Халқ тақдирин тарихда белгилар экан гоҳо,
 Мавр ер юзидаги ҳар соф дилга жигардир,
 Танҳоликни янчишда курашчи эди танҳо.
 Маркснинг қаршисида, жуда бўлса ялтироқ,
 Оддий бир истеъдодмиз, у-чи,— қуёшдир порлоқ...
 Энгельснинг сўзини тинглар экан Лопатин,
 Бўш турган креслодан кўзин узмайди ҳамон.
 Назарида ҳозир Мавр икки дўстин юпатиб
 Эшикдан кириб келар, тўлиб кетар хонадон.
 Неча ойки Фридрих дўстининг креслосин
 Ёнбошига қўйганча шу тахлит кутар интиқ.
 Наздида ташқаридан эшитгандай овозин,
 Ҳозир кириб жойига ўтирар, сўзлар илиқ;
 — Хўш, Фред, қўлёзмамга кўмилиб ётибсанми?
 Афсус, тугатолмадим тамоман «Капитал»ни!
 Дарчадан кирган шамол варақларни учирар,
 Германнинг тиззасига учиб тушар патқалам.
 Маврнинг майда хати етимчадай мўлтирар,
 Аздор қоғозларнинг шивирда дард, алам.
 Лекин Энгельс тетик йиғади қоғозларни,
 Лопатинга дер вазмин:— Мавр қулдай ишлади,
 «Капитал»ни битказди, мен фақат пардозладим,
 Ажалнинг ҳам бошига у иш билан муштлади.
 Яна қолган жилдини тайёрлайман нашрга,
 Ишни битказ деб кўнглим шоширгани, шоширган...
 Революция қалбида бир имондир «Капитал»,
 «Ишчи синфин қомуси» дейдилар ғурур билан.
 Сизнинг таржимангизни ўқидим, жуда гўзал,
 Мавр раҳматлик шодлигин айтолмади-да, шахсан.
 Лопатин дер: —Ташаккур, аммо жаноб Энгельс,
 Арзимас меҳнатимга баҳо бердингиз баланд.
 Сибирь тайгаларида тинмай югуриш, елши
 Қўймади ишламоққа, дўстим Данильсон билан —
 Ҳамкорликда нашр этиб элда тарқатдик уни,

Таржимон деб кўрсатдик фақат дўстим номини.
Ўзингиздан гап қолмас, Чернишевский шогирдин
Подшонинг маъмурлари тайёр эди ғажишга.
Шул сабабдан исёнкор имзомни мен яширдим,
Мансабмас-ку, итларнинг тегавериш ғашига.
Қўйкўз инқилобчилар кечалари йиғилиб
«Капитал»ни ўқиркан ўрмонлар орасида,
Қалбимда ҳис қиламан революция чўғини.
Шу чўғ алангаланар, кўрасиз, Россияда.
Энгельс қайнаб кетар: — Нима деяпсиз ҳали,
Синфий курашнинг бугун Россиядир машъали!
Паҳлавондай гувраниб қўзғалмоқда Россия,
Шонли Франциянинг ўрнини босди бугун.
Петербург дунё халқин қаратмоқда ўзига,
Россияда ечилар не-не муаммо, тугун.
Рус қалбин ифодаси азамат, улкан Волга,
Разин қони аралаш тошаётир қирғоқдан.
Қўлда «Капитал» билан тиф санчиб капиталга
Россия ишчи синфи толмас ҳамла қилмоқдан.
Революция авлоди сизда кетган чатишиб,
Ҳар исёнкор —Рилеев, ҳар курашчи —Радишчев.
Асримиз охирида рус келмоқда жунбишга,
Йигирманчи асрда, ажабмаски, Россия
Устун бўлса коммунизм иморатин қуришда...
У чоғда, биласизми, коммунистик партия
Бўлар қандай қудратли, бўлар қандай етакчи?
Янги асрда ишчи бўлар ягона ҳоким,
Россияда исёнлар бундан одил даракчи,
Кечагидек эмас, йўқ, бугун халқлар гидроки...
Энгельсни тингларди Лопатин қалби жўшиб,
Шунда таниш бир шарпа қулоғига чалинди.
Ҳазин табассум билан кирди эшикни очиб
Элеонора, Германиянинг юрак-бағри тилинди.
Олиб кирганди қизи Маркснинг нафасини,
Энгельсни қучоқлар қучгандай отасини.
Сўнгра Лопатин билан ҳолу аҳвол сўрашар,

Рус тилида сўзларди, сўзлари бийрон-бийрон.
Ун йил аввалги ваъда дафъатан ёдга тушар,
Сўроқлашарди сўзсиз: Қайда қолди аҳд-паймон?
Рус тилини ўргатмоқ насиб бўлмай Германга
Элеонора олдида турар тирик ёлғончи.
Тил баҳона дилдаги илк севгига, армонга
Ўша вақтда икки ёш етишмоқчи бўлганди.
Илк муҳаббат ҳамиша покиза ва оташли,
Аммо тажрибасиз гоҳ, қўшолмас икки ёшни.
Шундай бўлди Герман ва Элеонора севгиси,
Ун йил ўн кундай ўтиб ўтиришар юзма-юз.
Муҳаббатнинг шириндир изҳори ва афсуси,
Афсуси насиб бўлиб иккиси боқар маъюс.
Элеонора келтирган қўлёмани варақлаб
Энгельс Мавр ила давом этар суҳбатда.
Гоҳ чехраси кулади гулхан каби чарақлаб,
Гоҳо инграр мўйсафид қалби куйиб кулфатда.
Кўрган сари Маврнинг дастхатини, қўлини.
Юрагини эзади жудолиги, ўлими.
«Нима бўларди Маркс туғилмаса дунёга,
Пролетариат онги уйғонмасди неча йил.
«Капитал» шу асрда келмай қолса бунёдга,
Капитализм кишани ётар эди ҳамон зил.
Ўлим талвасасида захрин сочмоқда энди,
Пролетариат гурзи муштини бир туширса,
Ҳоли қолмайди унинг оғзин очмоққа энди,
Арзийди Мавр номи ғалабада яшаса.
Шу сабаб қайғурмасдан Маркс ўлгани учун,
Шодланайлик дунёга унинг келгани учун».
Шу фикр учовининг хаёлидан ўтади,
Ғамни иргитиб бир оз сўзлашадилар хушнуд.
Кўрган-кечирганларин Герман сўзлаб кетади,
Тошкент таассуротлари банд этади эс-ҳушни.
Шунда Энгельс эслар:— Едингдами ҳой, Тусси,
Фирдавсий достонини ўқиганмиз бир вақтлар.
Элеонора дейди шод:— Ҳа, ҳа, ёдимга тушди,

Шарқнинг ажойиботларин хотирам ҳамон сақлар.
— «Ажойибот» деган гап чучмалроқдир шарқ учун! —
Лопатин қизишади сўз тополмай шарқ учун.
— Яхшиси, эшитинглар, баҳо беринглар кейин,
Эҳтимол янглишарман, рост сўзларман эҳтимол.
Туркистоннинг халқига юракдан меҳр қўйдим,
Сургун, тутқун бўлганим келмади ҳатто малол.
Ўз кўзим билан кўрдим шундай оқил бир халқни,
Битта лаган гирдида тўпланиб эл, хонадон
Ош еганда кўксимда бир ажиб фикр қалқди,
Шундай аҳил бўлсайди, қани энди, бор жаҳон.
Қадимий маданият, қадимий санъат эса
(Революция ҳақи, сўзлайман дилда борин)
Қам топилар ҳаттоки илғор Европамизда,
Тараққиёт бўлгану бўлмаган эътибори.
Улуғбек деган ўзбек Галилейдан илгари
Самовотга тикилган осмон ҳолин билгани.
Пушкин туғилмасидан роса уч юз йил аввал
Навоий деган шоир Пушкиндан кам ёзмаган.
Аммо жаноб Энгельс, шуни айтайки дангал,
Ҳеч қайси халқ ўзбекдай ўз-ўзини эзмаган.
Хокисорлик шунчалар расм бўлганки элда,
Дарёдан сув ичишга зўрға ботинар деҳқон.
Буюк халқнинг онаси — аёл зоти бир қулдай,
Тенгсиз жоҳиллик ҳоким: номи паранжи, сочвон.
Бир даҳрий куйиб айтган: — Сен ўзинг ҳам, эй мулло,
«Бисмилло» дема хумпар, деявер «Ибн Сино».
Устоз Маркс халқ учун динни афюн деганлар,
Афюн бўлса гўргайди, афюн ютиб бемалол
Ўлмоғи мумкин эди бечора мусулмонлар.
Ислом динидан ўлиб қутулолмас камбағал.
Истибдод бўлган жойда истеъдод ҳам бор бироқ,
Сочвон остида эса чарақлаган офтоб бор.
Ҳозирчалик орада бўлса ҳамки йўл йироқ,
Дилни яқин этувчи Мавр ёзган китоб бор.
Темир йўлчи ўзбекнинг елкасига қўл ташлаб

Сўзлашган рус ишчисин кўрганда кетдим яшнаб.
Партия манифестин шу заҳоти эсладим:
«Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!»
Деган хитобингиздай чақнаб кетди кўзларим,
Маркс билан иккинги дунёни нурлатдингиз.
Элеонора сўз қўшар: — Генераллик лақаби
Шу кунларда айниқса оқланар тўла-тўқис.
Фред отам кўксиди тепиб турар Мавр қалби,
Инқилоб қўшинига генералдир у шаксиз.
Эътироз учун оғиз жуфтлади-ю, Энгельс,
Эслаб қолди Мавр сўзин: «Сен бор, билмам енгилит!»
Генералми, доҳийми, буюк олимми ёки
Революция жангчиси, озодликнинг жарчиси,—
Қим бўлса ҳамки улар инсондир умри боқий,
Дунёдаги энг олий унвонларнинг барчаси
Оқибатда энг оддий битта сўзга тақалар:
«Яхши одам!» деган гап жаранглимас, маънилик,
«Яхши одам»нинг маъзи асрларки чақилар,
«Яхши одам!» бу гап соф Прометей қонидек.
Чўққидан, Прометей қалбидан оққан жилга
Шу чўққига инсонни бошлаб боргучи дарға!
Яхши одам бўлмоқлик осондек бир қарасанг,
Ўтинин ёриб берсанг яхшисан хотининга.
Боланг дастёрлик қилса уни яхши кўрасан,
Яхшилиқмас бу гаплар ўйлаб боқсанг тананга,
Яхши одам учун жанг нечун шунчалар қонлик,
Шу деб ўлиб кетдилар Жанна д'Арк, Пугачёв,
Шунчалик қиммат тушар инсон учун инсонлик,
Замонлар бошлангуси замонларни тугатиб,
Инқилоблар устига қилинади инқилоб,
«Яхши одам» учун жанг ҳамон беҳад, беҳисоб!
Доно Маркс, Энгельс жаҳон меҳнаткашига
«Бирлашингиз!» деб хитоб қилганида шиддаткор,
Авалло иккаласи бир-бирининг бошига
Бошин қўйиб бирлашган, бўлган битта пойдевор.
Шу икки пролетар бирлашганки, аввало

Шу икки «яхши одам», «яхши одам»лик учун
Жон кечиб инсонликка беролганки чин маъно,
Одамзод бирлашмоққа интилмоқда қон кечиб,
Оз бўлганмас оламда қаҳрамон ва донишманд,
Гап шунда: мурод нима ўлишдан ё ёнишдан?
Оғзида инқилобчи, «офарин»чини кўрса,
Титраб кетарди Маврнинг етмиш томири бирдан.
«Яхши одам» учун жанг шунчалик оғир бўлса,
Аввал қутулмоқ зарур «Офарин»дан, «сур-сур»дан,
«Бирлашингиз!» хитоби — нондир, нурдир, ҳаётдир.
Ўғлин жаллод қўлида кўрган она фарёди.
Сўзда революционерлик энг буюк хиёнатдир,
Қуруқ сўз-ла, ким ахир бўға олар дарёни?
Марксча — энгельсча дўстлик, садоқат демак,
Оғиздамас, амалда кураш, жасорат демак.
Шундай улуғ дўстларга бўлолдимми лойиқ дўст.
Яхши одам унвонин мен ҳам оқлай олдимми?»
Ўйларининг чекига етолмасдан очса кўз,
Қоплаб олди бир зиё Германнинг кўз олдини.
Гўё қилич теккандай жимирашди кўзлари,
Боши айланиб кетди, ўзини тутди аранг.
Қаршисида — ойнада бирдан офтоб қизарди,
Ва қизарди тобора, нури қонранг, лоларанг,
Офтоб сари энди тик, мағрур боқди Лопатин.
Қалбан сизди энди у таниш қалб латофатин.
Офтоб гардиши гўё Маркснинг улкан боши,
Тармоқ-тармоқ шуъласи — гўё қалин соқоли.
Шу зум қуёш ўрнида бўлиб жаҳон қуёши
Маркс қараб турарди қўл чўзганча юқори.
Оқ булут оқ чопондай эди Мавр эғнида,
Қуёш нусха соқолин тараб ўтар шаббода.
Таъзим қилиб дарахтлар қоматини эғди-да,
Яшил бошин қуёшга тутиб турди самода.
Темзанинг кўкрагига теккач офтоб шуъласи
Тўлқинлар тўй боладай бир-бирини қувлади.

Маҳлиё боқар Герман қуёш сари дам-бадам:
 Тавба, Маркснинг ўзи, сал кўзини қисганда,
 Бароқ, ўсиқ қошлари қуюқлашар яна ҳам,
 Кўнглида қуёш балқир кўкдан кўзин узганда.
 Қулочини оламга кенг ёзган улкан қуёш
 Ҳатто игна кўзидан ўтиб зулматни кесар.
 Чумоли ҳам инидан чиқаради аста бош,
 Ариқ бўйида майса музни ёриб тик ўсар.
 Лопатин кўзи тиниб, қўлин қилса соябон,
 Зич бармоқ орасидан офтоб чақнар чароғон.
 Герман ҳаяжонланиб ўрнидан турар тикка,
 Маркс гулдураб кулгач оқ аралаш сочлари —
 Дафъатан тўзиб кетиб ёйилган каби кўкка,
 Оғзин очса сўзлари шуъла бўлиб сачрарди.
 «Улмаган экан Мавр, бошимизда қуёшдай,
 Йўлимиз, дилимизни у этмоқда нурафшон»,
 Шундай ўйлар Лопатин: «Олам кириб шу ёшга
 Офтобга бу қадарлик ўхшамаган ҳеч инсон».
 Энди офтоб кўк узра қуриб олмиш чордона,
 Мавр яшил дўнгликда ўтиргандай мардона.
 Лопатин хаёлга ғарқ, ҳайрон турган чоғида
 Шу қуёшнинг бир нури ишчи пешонасида,
 Бир нури Волгадаги деҳқоннинг ўроғида,
 Бир нури Тошкентдаги косиб остонасида
 Сеҳрли бир қудрат-ла чарақлаб кетди, ажаб!
 Волга, Темза, Амуга дегандай: «Сирлашингиз!»
 Ҳақиқат бир бўлгандай ўртада битта офтоб,
 «Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!»
 Энгельс, Элеонора, Лопатиннинг ёнида,
 Тикилишар қуёшга, қуёш энди ойнада.
 Варақ-варақ қоғоздай қизил шафақ шилдирар,
 Осмон сиёҳдонига пат қаламин ботириб —
 Энгашиб Маркс ёзар, саҳифани тўлдирар,
 Гоҳо эса жим қолар ўйлаб, бошин қотириб,
 Шунда нурли киприклар ер узра қадалади,
 Қизил шафақ варағи ҳилпирайди байроқдай.

Учқовлон уйдан чиқди ва аста қадамлади,
Улар улуғ қуёшга қараб мағрур бормоқда...
Офтоб чорлар:— Қани, ҳей, довлардан ошингиз,
Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

1966

ҚАВАТЛАР ҚҰШИҒИ

Коинотда пайдо бўлди янгилик:
Туғилди навқирон, жонон бир шаҳар.
Асрим одамнинг тоза онгидек
Мовий деразаси оламга боқар.
Худди чақалоқдек туғилди шаҳрим,
Юртим қучоғида думбоқ палапон.
Тонгда шудринг ичра ухлар экан жим,
Нафас олишига қулоқ соламан...
(Айтмоқчи, дoston деб қилмайман даъво,
Навбатдаги битта оддий машқим бу.
Бийрон булбул эмас, бўлиб бир саъва,
Ёниб куйлагумдир, тўлиб — тошгумдир.
Эҳтимол шеърларим дағал ва хира,
Эслатади ёзда кийган пўстинни.
Балки менга қулоқ бергандан кўра,
Қайта ўқиганинг маъқул Пушкинни.
Майлига, юрайлик олдинга қараб,
Ортиқ чўзилмасин муқаддималар.
Сўзлай, недан чеҳрам кулар ярқираб
Ва нелар қалбимни ўртар, қиймалар)...
Ҳа, шаҳрим туғилди улғаймоқ учун,
Туғилди дунёга гул ёймоқ учун.
Диркиллаган эрка тўқлидир шаҳрим,
Асримизнинг кенжа ўғлидир шаҳрим.
Таржимаи ҳоли бир энлик бўлмас,
Тарихий аталган ҳеч нарсаси йўқ.

Ракета, замбарак пелигин билмас,
Қуёшни қиқирлаб қаршилайди шўх...

О, шаҳрим, о шаҳрим! Сен туғилгин деб
Ленинград ёнди олов ичида.
Қаддини букмади кўксидан ўқ еб,
Қон сачради оппоқ тунли сочига.
Она Москванинг бир кечадаёқ
Биласанми, сен деб сочи оқарди.
Ҳали сен тош эдинг, ҳали бўз тупроқ,
Ўт кечиб Москва сени сақларди.
Ботир Сталинград курашди сен деб,
Сенга меҳри эди Волгадай буюк,
О, шаҳрим, ўйлама туғилдим жўн деб,
Ватан ҳузурда бошинг эг, тиз чўки

«Люба, Люба! Жонгинам Люба!»
Шаҳрим, бу нидони эшитдингми ҳеч?
Мен-чи, қўйнингдаги бир уй олдида
Шу юмшоқ товушдан титрайман ҳар кеч.
Чўлоқ аравада келар бир одам,
Келару эшикка мўлтиллаб боқар.
«Люба! Люба!» Шу сўз портлар ичидан,
Кейин хўрсинару жим сукут сақлар.
Любаси кўчага чиқар отилиб,
Сийрак сочларини силар эрининг.
Сўнгра даст кўтарар уни ботиниб,
Чарчаб ҳаллослару артмас терини.
Шу ҳолда хонага киришар икков,
Ёнма-ён ўтириб ичишади чой.
Янги уйда янги келин ва куёв
Шуларчалик ором топмас, ҳойнаҳой.
Улар келин-куёв бўлган бир маҳал,

Тўйлари донг ёйган эди Уралда.
Аmmo шу кечаси кулмади саҳар,
Шум уруш хабари элда таралди.
Дарёга талпинган қўшалок жилга —
Иўлини машъум ғов тез тўса қолди.
Куёв-келин маъюс, сўз келмас тилга.
Тиллар бесўз, лаблар бебўса қолди.
Куёв либосини ечиб Алёша
Кетди аччиқ олов ўрлаган ёққа.
Люба эрк бермади ортиқ кўз ёшга,
Солдатдай тиф санчди ғамга, фироққа.
Заводида нозик қўли билан у
Аёз кечаларда қуро­л ясади.
Қорамой аралаш терлари инжу,
Ёвга ғазаб бўлди келин бе­заги.
Малъун ёв бостириб келаркан ҳамон
Урал заводлари жануб шаҳрига
Емон кунда бўлди яхши бир меҳмон,
Гудоклар ўкирди ёвга қаҳр ила.
Ўзбек ўлкасида Люба арзанда,
Мовий рус осмонин тасаввур қилиб
Кўзларига ўзбек қизи боққанда,
Ҳижрон хижиллари кетди ёзилиб.
Люба қиёматлик сингил тутинди,
Бева дугоналар кўнглига малҳам.
Биргаликда ютгач нону тутунни,
Минг карра ажалхўр бўлди қуро­л ҳам.
Тишни тишга қўйиб ишлади уч йил,
Мизғиса, тушида Алёша пайдо.
Масъум юрагига сигмай қолар қил,
Соғинч қўшиқлари янграса найда.
Соғинчни куйлашга яралганми най,
Куй эмас, қалб эриб оқар ичидан.
Гўзал, одамохун ўзбек дилидай,
Гунг ҳам тилга кирар наво кучидан.
Қайдасан Алёша, эшитсанг-чи, бир,

Любанг сўзламасни, бўзласин шу най.
Най дегани нафис, овози бир нур,
Меҳрдай нозигу, ёниқдир ишқдай.
Люба шундай хаёл билан турарди
Анҳор устидаги кўприк белида.
Най яллиғи келиб қалбга урарди,
Шимол келини фарқ оҳанг селида.
Афсонадан чиқиб келгандай гўё
Ёнида почтальон бўлади пайдо.
Қўш қўллаб узатар Любага мактуб.
Қиз олмас, қичқирар, қичқирар «оҳ...» деб.
«Қорахат» бездириб қўйган ҳаммани,
Хат деса зирқираб кетади юрак.
Почтальон ўқийди телеграммани:
«Кечаси вокзалга чиқмоғинг керак»...

Ҳансираб, уҳ тортиб, қуриб дармони,
Аранг етиб келди Тошкентга поезд.
Бўғмоқчи бўлгандай бебош дарёни
Одамлар ёприлар, сўз эмас жоиз.
Поезддан тушганлар қучоқлашади.
Дўстми, бегонами — фарқи йўқ ҳозир.
Люба ҳамон кутар Алёшасини,
Келса бас, умрбод кутмоққа рози.
Алёша ойнадан чақирар кулиб,
Ёри тик қотганди пайқамагандай,
Турар гўзалликка бир ҳайкал бўлиб,
Тиниқ сув ичига ой қамалгандай.
Сўнг пайқару, Люба вагонга учар,
Қириб Алёшасин у қаттиқ қучар.
«Шунча куч бердими ўзбек қаймоғи,
Қўй энди! — дер йигит, — толди қўлларинг.
Айтмоқчи, кесилган икки оёғим,
Люба, йўқ, йўқ, мени ерга қўймагин!»
Шеърхоним! Эҳтимол таъна қиласан:

«Шундай фожиани ёздинг шундай жўн!»
Гоҳ ҳазил, кулгида, ўзинг биласан,
Қанча ингроқ ётар, қанча мунг...
Уйга боргач, Люба питирлаб қолди,
Ғам чекмай, қувонмай шундоқ энтикди,
Эрига кўрсатмай бир тугун олди:
Оловга ташлади бир жуфт этикни.
Этикмас, Алёша оёғи ёнар,
Ўчоқда чарм эмас, қовжирар Люба,
Оловдан олай деб қўлин юборар,
Ололмасдан маъюс жавдирар Люба.
Олса қўли куяр, олмаса дили,
Қўли куйса қандай қучар ёрини,
Тушиб битмасидан этикнинг кули
Чопди қучмоқ, ўпмоқ учун эрини...

Улар ўрта ёшлик одамлар энди,
Асрим ёшлигини қутқарди улар.
Уларнинг ёшлиги урушда енгди,
Гарчи синиб кетди қанча орзулар.
Асрим ўртасида ўрта ёшлилар, —
Шулар бор, кўриб қўй, палапон шаҳрим,
Улар миннат қилмас, ўзин яширар,
Шулар билан нафас оласан, шаҳрим,
Мана ўлтиришар чой ҳўплаб ҳамон,
Чойига нон тушса, кутишар меҳмон.
Меҳмон эмас, қўшни Одил оқсоқол
Қиради, гуриллаб кулишар дарҳол.
Люба кўрпа ёзар, унамас ота,
Бежирим стулга ўтирар ихчам.
Бошда мошранг дўппи, бежирим, содда,
Белида-чи, одми, таранг қийиқча.
Алёша севинар, қочар даҳани,
Шунда ёш боладай қучар отани...
Дастурхондай қоғоз ёяди Люба,

Ота кўзойнагин артар қийиққа,
Алешадай кулиб қўяди Люба,
Уч киши тушгандай битта қайиққа,—
Бир хаёл қўйнида оқишади жим,
Лойиҳа — уфққа боқишади жим.
Ҳа, хаёл уфқида кўринар бино,
Кўзлар қоғозда-ю, хаёл парвозда.
— Маъқул,— дер оқсоқол,— лойиҳанг аъло,
Иморат тиклаймиз шу йили ёзда.
Фақат инженермас, доносан, қизим,
Ҳар бир дона гишту ҳар бир зарра қум
Акс этмиш лойиҳанг — кашфиётингда.
Шундай деб оқсоқол бир лаҳза тинди.
Алексей бошини чулғади хаёл,
Ун беш йил орқага суриб Любасин
Қайта кўрди: рангчил, бошда шол рўмол,
Заводдан қайтади қанча йўл босиб,
Келару эрига овқат пиширар,
Сўнг эса ўқишга яна шошилар.
Уйда ёлғиз китоб ўқир Алексей,
Любасини кутар шифтга тик боқиб,
Биров ойнасини чертар, айтар куй,
Алексей ўтирар гўё хуш ёқиб.
Тез-тез шундай тарзда янглишар ошиқ,
Қўшни деразани чертмоқ бўлиб у
Алексейга тортиқ қилар куй, қўшиқ.
Гоҳо Алексейнинг келар хўрлиги:
Шулардай қўлтиқлаб юролмас ёрин...
Кейин дейди: — Қуриб кетсин ғўрлигим,
Мендай бўз йигитлар урушга бориб,
Жом тикиб оловда қилганмизки жанг,
Уша вақт бешиқда ётган гўдақлар
Бугун ёр қўлтиқлаб юрипти хурсанд...
Шундай...

Алексейни хаёл етаклар,
Билмас Любасининг етиб келганин,
Чўчир тинглаб шарақ-шарақ кулганин...
Хаш-паш дегунича ўқиши битиб,
Диплом олди Люба — инженер, етук.
Одил оқсоқолдай қилни қирқ ёрган
Донишманд бинокор Любага қойил.
Гарчи чолнинг ўзи олтмишга борган,
Дерлар: — Яшаган у нақ олти юз йил.
Ота шу қадарлик доно, билимдон,
Бир қараб маъно уқар дилинган...
Алексейнинг қоқди елкасига у,
— Ўғлим, — деди, — бир иш қиламиз эзгу,
Янги мактаб учун қўямиз замин,
Ўз қўлинг-ла қўйгин биринчи ғиштни.
Қурайлик, ҳамиша тинч бўлсин замон,
Болалар кўрмасин машъум урушни...
Алексей жавоб ҳам қайтармасидан
Опичди ёш бола опичгандай чол,
Люба боқиб қолди бўсағасидан,
У сал кулди...
Кўзга ёш олди хиёл...

Беқасам тўнингни кийиб чиқ, шеърхон,
Бу оқшом шаҳримни айлантираман.
Неки ўйлаяпман қиламан баён,
Эҳтимол сени ҳам ўйлантираман.
Қиздирилган катта чирманда каби
Уфқ деворида осиглиқ қуёш.
Ғалаёнга келар шаҳримнинг қалби,
Тунги ҳашам билан қораймоқда қош.
Қирқ саккиз хонадон ҳар бир бинода,
Қирқ саккиз минг ташвиш, қирқ саккиз минг ўй.
Ҳамма уйда бир хил чироқ ёнади,

Ҳамма уйда ялпиз сомсалар хушбўй.
Гарчи ҳамма уйда дастурхон тўкин,
Гарчи ҳамма уйда сероб анжомлар,
Хато бўлур десам: йўқ энди ўкинч,
Баъзан изтиробга тушади жонлар.
Хуллас, ҳаёт ҳамма қирраси билан
Навқирон шаҳримга чирой бағишлар.
Иморати эмас, обрўси баланд,
Шаҳар бўлавермас терилса ғиштлар.
Одам гўзал босган қадами билан,
Шаҳар эса гўзал одами билан.
Одамлари билан шаҳрим обрўйлик,
Оғзимни тўлдириб дейман: Чилонзор!
Тенг-тушлар ичида бахтлиқ, ранг-рўйлик,
Ўз нафаси, кўрки, қиёфаси бор.
Мана ҳозир чироқ денгизига ғарқ,
Шафақдан узилган қиз дуррасидай.
Чилонзор чайқалар, йироқлардан боқ,
Ер ва кўк — киприк ва кўз орасидай.
Яшил ниҳолларнинг баргида шуъла,
Осмонда юлдузлар, ерда илдизлар,—
Бари кўйлагандай битта ашула,
Жим қулоқ солади йигитлар, қизлар.
Бинолар ёнида сархуш атиргул
Шамолга олдириб қўяр ҳидини.
Кейин бош чайқайди ғунчалар тугиб,
Очиб кўрсатади юрак ўтини.
Оқшом чиқадиган газета каби
Номозшомгул ўтар қўлдан қўлларга.
Ҳидсиз бўлса ҳамки очади таъби,
Айб қўйгим келмайди сира гулларга.
Магазинлар тунда тилсимотдай гап,
Айниқса ажойиб «Савдо маркази»,
Аквариумга тушган балиққа ўхшаб
Худди сузиб юрар ҳамма нарсаси.
Қаёққа қарама, ойнадан девор,

Ҳатто эшиклар ҳам тиниқ кўзгудан.
Бу оддий еофликда акс этар давр,
Даврим! Равшансану софсан, эзгусан!
Кўзгуда кўргандай кўриб турибман
Қувонч— ташвишингни, дардингни аён.
Мен ҳам томир бўлиб уриб турибман
Бағишламоқ учун танинга дармон.
Шаҳрим ташбеҳини, ташвишини ҳам
Қаламга олганим, ёзганим шундан.
Кўчириб олмоққа бирорта калом
Топмас ишқда ёнган нозанин бундан.
Майли, ҳеч бўлмаса бирорта жувон
Шаҳримга кўчмоққа ундар эрини.
Бекор кетмас ахир, фидо этсам жон,
Безасам шаҳримнинг ҳар тасвирини.
«Чайка» киносининг нимасин айтай,
Туйғудан ясалган нозик иморат.
Денгиз бўйидаги жажжи чайкадай
Сени чорлаб турар ёзганча қанот.
Девору устуни — бари шишадан,
Қирдингни, жаннатга шундоқ тушасан.
Жуфт-жуфт шайдоларнинг кўзлари хумор,
Нимадир шивирлаб киришар залга.
Шунда бахт ҳақида ботиб хаёлга,
Балки шулар, дейман, чиндан бахтиёр.
Ҳайҳот! Чилонзорни кўтариб бошга,
Янграр «Бахтсотар»нинг бўғиқ овози:
— Олинглар! Оз қолди тиражга!
Қўлимдаги билет — бахтли ҳаммаси!
Бири пианино, бири машина,
Олинглар, олинглар, сизни бахт кутар!
Ерга қараганча ўтар маъшуқа,
Бўзрайиб ўтади ошиқ йнгитлар.
Шундоқ нозик жойда шундоқ дағаллик,
Лимонад сувидан чиққан шағалдек.
Кечир, ҳамшаҳарим, шаддод болангни,

Қўшилмайман сира бундай ишингга,
«Бахт» деб қичқиришинг бузар оламни,
«Бахт» деб бақирасан ҳатто тушингда.
Лотерея қизиқ, тушунаман хўп,
Фақат хоҳлаганлар ўйнайди буни.
Аммо нечун уни сотасан бахт деб,
Сотиб бўладими бахтни, туйғуни?
Шеърхон! Сен ҳам яна гуноҳимдан ўт,
Чекинишлар ошиб кетди ҳаддидан.
Ҳаётда чекинмай яшайман собит,
Ҳамда чекинмасман илҳом ўтидан.
Шаҳрим қиёфасин чиздиму бир оз,
Ярата олмадим тўлиқ манзара.
Ақлим етган ерда бўёғим етмас,
Рангдор мисраларда фикрлар хира.
Тун базми авжида, яйрар одамлар.
Эртага якшанба, вақт бор уйқуга.
Биров яримтани аста майдалар,
Биров ором олар ваннада — сувда.
Биров телевизор ёнида шодон,
Улуғбек ролида Шукур Бурхонов...
Улуғбекни кўрган юлдузлар ҳамон
Ойнадан чарақлар нурга бурканиб.
Улуғбек саломин келтирган улар,
Улуғбекка тўйиб термилган улар,
Балки сўзламоқчи хотиротини,
Балки сўрамоқчи Ойгир отини.
Яқинда учади Юлдузгир, Ойгир,
Қўзларингиз ёниб кутинг, юлдузлар.
Номин айтиб қўйсак ҳалитдан ахир
Тинчин йўқотмасми шайдойи қизлар?
Ёки билиб қолса унинг хотини
Ойдан рашк қилишнинг олар олдини...
Бир бор телевизорга боқсанг шунча ўй,
Шунча хаёл чулғаб олар бошингни...
Шаҳрим тўғрисида қандай ёзай куй,

Достон қилса бўлар ҳар бир тошини.
Ана, ҳов учинчи қаватга қара,
Кўрасан антиқа, ажиб манзара.
Балкондан очилган катта бир туйнук,
Чинни коса сиғиб ўтар бемалол.
Эски маҳаллада қизиган тўйдек
Уртада бир ажиб олди-берди бор.
Мастава узатар Матлуба кампир:
— Ола қолинг қўшни, сизга илиндим.
Хуррият кампир ҳам қўлида капир,
Дейди:— Палов қилган экан келиним.
Олинг, ҳай қўлимни қайтарманг қўшни,
Чолим зерикяпти, чолингиз бўшми?
Чиқсин, шахмат сурсин бир чолим билан,
Сийлайман новвотчой, қандчойим билан..
Икки балкон аро туйнук борлигин,
О, худо сақласин, сезиб қолса ЖЭҚ,
Келтириб ташлару штраф ёрлигин,
Бундай қўшниликка қўйиб қўяр чек!
Мен эса бораман бошқа хаёлга:
Кўпайтирмақ керак шундай туйнукни.
Шундай самимият зарур ҳаётга,
Эзгу удумларни сақлаш хунукми?
Қани энди қўшни мамлакатлар ҳам
Шу икки кампирдай яшаса тотув.
Ҳавони бузмаса порох ҳиди мудом,
Димоқларга урса таомлар тоти.
Қўшнилари ҳақида кетар экан гап,
Қанд шимган боладай сўзлайман яйраб.
Устозим айтгандай, одам миллати
Ватанимда азиз, олам билади.
Шаҳримда ҳам ҳамма миллатлардан бор,
Эшилган ипакдай қозоқ, яҳудий.
Дўстлик мавжи билан қайнар Чилонзор,
Дўстликка бир ҳайкал деса дегудай.
Моҳир математик ҳисоблай олмас,

бунда иморатнинг саноғи йўқдир,
Зилзилалар чоғи бир ғишти кўчмас,
Шаҳрим бутунича бир қалб, бир тақдир.
Дўстлик аталгувчи бир ягона қўл
Шаҳримни тиклаган, цементин қорган.
Пайванддир дилга дил, ақлга ақл,
Миллат сўзи янги мазмун, ранг олган.
Корейс қўшнимизнинг кўзи ёриси
Онам тугиб ошнинг хомини.
Уртада шунчалик очиқ дил бўлса,
Ким эслаб ўтирар миллат номини.
Юрагидан юлиб олов берган шу,
Инисига жангда ялов берган шу.
Сибирь тайгасида қабри бор ўзбек,
Чотқол этагига кўмилган рус ҳам,
Чилонзорда тирик, яшайди биздек,
Сергей Тешабоев, Иванов Рустам,
Ўлмас оталарнинг ўлмас авлоди
Шаҳрим ҳавосидан нафас олади.
Шаҳрим демоқликка барин ҳаққи бор,
Суяк-суяги-ла, жондошим булар.
Алексей огадек, керак бўлса гар
Жонимга жон улар, қонга қон улар.
Ана ўзи! Чуқур хаёл қўйнида
Ўлтирар ойнадан ташқари қараб,
Йўқ, йўқ, оёқдамас, қалбида яра.
Неларни ўйламас ҳозир кўнглида.
Тасалли ва ташвиш тинмай қилар жанг,
Ожизлик ва қудрат турар кўндаланг.
Мактаб заминига у қўйгани ғишт
Гоҳ кўнглин яйратар, гоҳо қилар ғаш.
«Қачонгача ахир тўнқадай бўлиб
Судралиб юраман ожиз ва тирик.
Битта ғишт қўймоққа яради қўлим,
Лекин иморатга устунлар керак!»
Алексейнинг шу ўй ўтар бошидан,

Эртак, афсонага энди сўз борми?
Ховли олма, қўшни олгин, дейди халқ,
Боқ, шаҳримда яшар асл қўшнилари.
Бирин чақалоғи йиғлаб қолса сал,
Бири овутишга дарров шошилар.
Бир қўшни йўталса, иккинчи қўшни
Бутун аптегани кўчириб келар.
Оилада азиз ҳар битта киши,
Барини бағрида шаҳрим эркалар.
Қўшни, ҳамшаҳарнинг бўлмас ёмони.
Бу ҳикматли гаплар, комил имоним,
Қимки қўшнисини қоралар экан,
Демак, унинг ўзи гул ичра тикан.
Аччиқ-тизиқ гапни тугатай майли,
Олга қараб кетдик, қани шеърхоним:
Тунда Чилонзорда чироқлар сайли,
Сувда чироқ акси оқар тўлғониб.
Бир ёни Текстиль — чироқ қўйнида,
Бир ёни парку кўл — чироқ қўйнида,
Чироққа чулғанган олис-олислар,
Чилонзорни чет деб ўйлаган ошиқ
Қоронғулик топмай чарчар, ҳаллослар,
Ёрини ўполмай қайтар, кўзи лўқ.
Афсоналар бекор шаҳрим олдида,
Ҳар уй деразаси бир эртак мисол.
Келин дарпардани сурганда қара,
Сеҳрлайди сени ҳар оддий бисот.
Темир одам турар оқ чопон кийиб,
Лампочкали кўзи хурсанд чақнайди.
Не-не ноз-неъматни кўксига қўйиб
Тоза нафас билан бузмай сақлайди,
Холодильник деган шу оддий ашё
Яхши совхоз каби тергар рўзгорни.
Темирда ҳам томир бўлмоқда пайдо,
Эртак, афсонага энди сўз борми?
Чарчаб қолмадингми, шеърхоним тагин,

Шаҳрим кечасини тасвирламоққа
Энди очилганда қаламим тиғи,
Берилиб кетибман нурга, чироққа.
Узинг инсоф билан айт, қани, шеърхон,
Шаҳрим товланмасми чироқ селида?
Мунавварлик бунда ҳоким, ҳукмрон,
Ажабмас нур дарё жўшса дилимда.
Хўп қайтдик, озгина олайлик хордиқ,
Чироқ аллаласин бизни уйқуга.
Шаҳрим шуъла ичра: қизил анордек,
Йўқ, чайқаб олгандай анор сувиға...

4

Шаҳрим яхши шаҳар, яшил шаҳармас,
Шаҳрим ниҳол шаҳар, кўкармоқда тез.
Ахир одамлари чарчамас, хормас,
Шаҳрим ниҳол қаддин кўтармоқда тез.
Баҳор илиқлиги танни яйратар,
Еш-қари баравар ишлар майкачан.
Лак-лак кўчат зумда оламни тутар,
Ниҳол экиб ташлар бу халқ ойгача.
Нам илдизлар яйраб, пайжа-панжалаб
Шаҳрим тупроғига ёпишар маҳкам.
Узоқ йилги кўчат ойнадан қараб
Тўртинчи қаватга салом, дер, кўркам.
Япроқчалар аро тушар кун нури,
Яшилга йўғрилган нур қандай гўзал!—
Тўйга тайёрланган қизларнинг тўри
Шунақанги нафис бўлса эҳтимол.
Шу сабаб бир газлик ниҳолни шаҳрим
Шунча эъзозлайди ташна бағрида.
Бугун ариқларда тер оқар лим-лим,
Чарчоқ бор на ёшда ва на қарида.

Ям-яшил хиёбон кўзим ўнгида,
 Бўртган куртакларда яшил инқилоб,
 Боқсанг кўзинг тинар, бошинг гангийди,
 Елканга кафтини ташлайди офтоб.
 Қаёқдандир келар Алексей оға,
 Кўчат босиб олган аравасига.
 — Эҳе, яшанг! — бирдан қийқириқ ёғар, —
 Юз эллик туп чинор бир сирасига,
 Алексей оға-чи, паришонхаёл,
 Ҳазин сукут ичра ерга боқадир.
 Одам умид билан экаркан ниҳол,
 Яшилга ўралар шаҳар, боғ, адир.
 Ёмон нияти бор бирорта инсон
 Дарахт эколмайди, экса битмайди.
 Милтиқнинг қўндоғи яралган қачон?
 Тарих хўрсинару жавоб айтмайди.
 Биров дарахт эккан, қайирган биров,
 Биров дўстлик деган, биров бўлган ёв.
 Эккан одам тортиқ қилган дарахтни,
 Қайирган-чи, милтиқ қилган дарахтни.
 Балки шуни ўйлар Алексей оға,
 Йўқ, йўқ, чўчимагил навниҳол шаҳрим,
 Битта япроғингга жоним садақа,
 Кўчат экавергум қайтмасдан шаҳдим.
 Асрим ярим йўлдан ошди бир довон,
 Ошди гуллаш томон, кўкариш томон.
 Эндиги экилган дарахтлардан ҳеч
 Протез ясалмас, милтиқ ясалмас.
 Одамсиз дарахтнинг яшиллиги пуч,
 Дарахтсиз одамзод бир кун яшолмас.
 Шаҳримнинг якшанба лавҳаси, шеърхон,
 Кўчат экканларнинг кафтидай яққол.
 Қумни шакар қилиб сотади шодон
 Тўртта пучуқ қизча — тарозбож, баққол;
 Бир-бирига қараб турар қўш бино,
 Оралиғи майдон, яшил яланглик.

Хиёл мудраб, яйраб тин олар дунё,
Ярим кун дунёнинг ярмиси янгли.
Қуниинг узайгани хуш ёқар танга,
Олча соясида мизғиб қолар чол.
Қатор-қатор қилиб узун арқонга
Ёйилган кирларни чайқатар шамол.
Қўтарилиб тушар эллик минг кўйлак,
Қуёшда ранглари омихта бўлиб.
Хаёлимда худди кўкда тўзгандек
Товус ва оққушнинг пари қўшилиб.
Шамол ўтгач яна жим қолар арқон,
Осилганча қурир намхуш кийимлар.
Удда қилиб ёзсанг бу ҳам бир дoston,
Кўйлак чокларидан қўшиқ қуйилар.
Қара, кийимлар ҳам гўё аҳоли,
Хизматдан чарчаган, тин олар бугун.
Бугун доғ-дуғлари қуриб, йўқолиб,
Эрта қоматларни кўз-кўзлар гулгун.
Шаҳрим тақдирига боғлиқ ҳар либос,
Бири қурилишда доғу кир бўлган,
Бири ғубор олмиш заводдан бир оз,
Ёқаларда меҳнат шавқи — тер бўлган.
Не-не ингичка бел баданни бири
Кўчаларда ошкор қучоқлаб юрган.
Либосларнинг борки сири, тақдири;
Арқонда хуш суҳбат қургани-қурган.
Эгалари эса чалқанча ётиб
Диванда газета кўрар эҳтимол.
Уй бекаси эса ўрнатар тартиб,
Куяр бежо турса битта дастрўмол.
Анов қўшним эса ойнадан қараб,
Ўғридай уйига писади яна.
Нима бўлди унга, не бўлди, ё раб,
Текстилда ишлар эди мардона?
Иши унмадими, дашном олдими,
Ахир нима эзар унинг қалбини?

Эй шошма, шеърхоним, тушди эсимга,
Эсладиму қара, юрагим сўзон.
Унинг гуноҳи йўқ, ишон сўзимга,
Шеърхон! Бераҳммиз ўзимиз баъзан,
Айтишга ҳам тилим айланмас ҳатто,
Ўзи арзимаган бир гапдир зотан.
Аммо бундай ўйлаш хатодир, хато,
Ахир эзилмоқда шу деб бир одам.
Автобусда билет ололмапти у.
Расмиятчи кулиб хандон урипти.
Шиқ этиб суратга туширибди-ю,
Эртаси ойнага ёпиштирипти.
Тагига ёзибди: «Қочқоқ қуён» деб,
Бундай пасткашликдан бўлмас қувониб.
Қўшним қочоқ бўлса, қирқ биринчи йил
Қочиб келмасмиди Нева бўйидан?
Эви билан бўлса танқид ва ҳазил,
Тирноқ деб қирқмайлик этни пайдан!
Гоҳо шундай бўлар; ношуд амалдор
Минг-минглаб совура давлат пулини:
Лекин тариқчалик кўрмайди озор,
Чаккага таққанча юрар гулчини.
Зўр келса хамирдан қил суғургандай
«Ўз хоҳиши» билан бўшаб кетади.
Мансабга, минбарга бир тупургандай
Гажакдор ариза ташлаб кетади,
Ўзи осойишта яшаб кетади.
Тезде унутамиз қилғилигини,
Шармандали расмин ёпиштирмаймиз,
Аммо бошқа бирор кимни шу куни
Беш тийин деб тоза қалбин тирнаймиз.
Расмиятчи қуриб кетсин илдиждан,
Қарайлик, фасоди маддаламасин.
Майда пул деб, заҳар сочиб юзидан,
Одамлар қадрини майдаламасин.

Оҳ, яна танқидга берилиб кетдим,
Равон йўлда тошга урилиб кетдим.
Икки-чикирингни кўтар деб қолса
Қуруқ дабдабани севган биттаси,
Қарғайман:— Қоғозхўр расмиятчиға
Ишинг тушсин, ишинг тушсин муттасил!
Сен эса, шеърхоним, тушундинг чоғи,
Тилим аччиқлиги қалб поклигидан.
Дейман:— Ёш шаҳрим кенг ёзсин қучоғин,
Нур эмсин даврнинг шаффофлигидан.
Одам умри камии юз йил бўлсайди,
Чидардим баъзи бир нохуш қилиққа.
Одам кўпи билан юз йил яшайди,
Ажал доғда қолиб, кечроқ йўлиқса.
Эвоҳ, қара шеърхон, мотам машина
Шаҳрим ўртасидан ўтиб бормоқда.
Чол экан, ёстиққа қўйиб бошини,
Асрим ўртасидан ўтиб бормоқда.
Орденлар ва гуллар, йиғи, кўз ёшлар,
Умрда бир марта эгилган бошлар,
Мозорда сўзланган мотамсаро нутқ,
Қимирлата олмас битта кипригин...
Офтоб шами ўчди, қонталашди уфқ,
Одам ўтиб бўлди умр кўпригин.
Энди орқасига қайта олмайди,
Хато қилмоққа ҳам ожиздир энди.
Бебош ўғил энди ўксиб йиғлайди,
Ота танбеҳи ҳам азиздир энди.
Ўлган одам кирар экан қабрга,
Мумдай эриб турар тириклар жони...
Ёмонлар ҳам тавба қилар умрга,
Шу ерда уйғонар бирдан виждони.
Аммо қайтиб чиққач, унутар тамом,
Яхши жиҳозларга келар ҳасади.
Кечқурун бўғзидан ўтмайди таом
Гар чўлоқда кўрса нақшин ҳассани.

Бундайлар тўсолмас, шахрим, йўлингги,
Супуриб ташлавар ёпишган лойдай.
Аммоки илк марта кўриб ўлимни
Эгилдими, дейман қоматинг ёйдай?
Бағрингдан узилди битта одаминг,
Навқирон жонингга тушди жудолик...
Секинлаб қолмасми энди қадаминг?
Йўқ! Чол ҳам кетди битта фидодек!
Тоғда қўрбошини қийратганида
Хаёлан қўйганди, балки, гиштингни...
Эккан ниҳоли бор Чайка ёнида,
Сурмоқчи эмасди фақат гаштингни,
Обод қилмоқчийди қолган даштингни...
Шаҳрим! Қайғурма, қўй, одам авлоди
Бу ёруғ дунёга йиғлаб келади.
Кейин шодлик учун курашга кирар,
Ғамни тағ-тағидан нурашга кирар.
Йўқса Брунолар куйдирилган он
Ёниб адо бўлар эди бу жаҳон,
Улуғбек кўксига тиг ботганида
Қон, ҳаёт битарди инсон танида.
О, шахрим, марҳумга аза тутгину,
Ғусса ғуборига чўкмагин ортиқ.
Таъзия чоғида таъзим этгину,
Навжувон қадингни букмагин ортиқ.
Не-не синовлар бор ҳали бошингда,
Туғилажак қанча фарзандларинг бор.
Қанча лаззат кирар қўшни ошингга,
Келин туширасан янграшиб «Ёр-ёр».

Айланиб-айланиб туғруқхонага,—
Шеърхоң, иккаламиз келиб қолибмиз.
Шаҳрим! Бир ўлимга бўй эгдинг нега,
Ажал-пажалидан минг бор қолибмиз!
Қоровулдан токи бош врачгача

Кечаси-кундузи баравар терлар,
 Ҳар нафасда тухум ёрар бир жўжа,
 Ҳар нафасда инсон дунёга келар.
 Бағ-буғ йиғилардан янгалар гаранг,
 Ҳзи туғилгандай хурсанд оналар.
 Ота турар игна учида аранг,
 Туғишворган каби жони «қийналар».
 Нариги қанотда «кекса гўдаклар»,
 Олти кундан бери дунёга ҳоким.
 Гоҳ ойнадан ичи қуриб оналар
 Отасига кўз-кўз қилар ҳаттоким.
 Ойнадан ташласа илиб олгудай
 Осмонга анграяр бахтдийда ота:
 — Қизинг чиройлими — дейди,— оҳудай,
 Қора кўзми, қани кўрсат-чи, қайта?!
 Қайноналар эса пири бадавлат,
 Оғзида битта сўз «Айланай!..»
 — Нима келтирай,— дер,— қаймоқми, новот,
 Айтинг, кечқурунга нима қайнатай?
 О, шаҳрим! Ҳар гўдак туғилганида
 Ҳзинг ҳам янгидан туғилмоғинг ҳақ.
 Булар коммунистик туғинг ёнида
 Марсгача ҳам бориб яратади бахт!

5

Ҳн ёшида бола дастёр бўлади,
 Эсини танийди, ҳушёр бўлади.
 Шаҳримни палапон дедим Ҳн ёшда,
 Чунки шаҳарларнинг қисмати бошқа.
 Миллион йиллаб умр кўраркан шаҳар
 Ҳн ёшда чақалоқ бўлмоғи равшан.
 Аммо бу Ҳн йилда қулаб не шоҳлар,
 Парчаланди не-не узилмас кишан.
 Харитада мудраб ётган Африка

Бугун қондай сингиб башар қалбига,
Дунёда вулқондай ловиллаб турар,
Мустамлака сиртмоғини куйдирар.
Ун йиллик... ўн йиллик тарих бетида
Тарих бўлиб қолмай, тарих яратди.
Ҳақиқатни халққа очиқ айтди-да,
Ленин сўзларини баланд янгатди.
Шундай соф ҳавонинг илиқ тафтида,
Шаҳрим, сени Ватан тутди кафтида.
Янги давр учун илк қадам бўлиб
Қаддингни кўтардинг мусаффо кўкка,
Ҳар кун деразангдан меҳрибон кулиб
Ильич боқиб турар, келар кўмакка.
Ҳайкал эмас! Тирик ўртоқ ва доҳий,
Отанг каби сиқиб турар қўлингни.
Кепкасини бошдан олиб ҳаттоки,
Салом, деб кўрсатар тўғри йўлингни,
Болам, деб кўрсатар тўғри йўлингни.
Сени кўриб, шаҳрим, севинчи беҳад,
Яхши шаҳар дейди, ярашиқ Шарққа.
Аломат, аломат, жуда аломат,
Ҳар қитъадан мафтун қарашар Шарққа.
Демак шаҳрим, баланд кўтар қаддингни,
Жўн қилиб айтганда: Ургин қандингни!
Шаҳарлар ичида ўктамсан, шаҳрим,
Нафас олганимда ўнкамсан, шаҳрим,
Сенга пайваста умрим, шеърим, қисматим,
Сув қуълсам басдир ариғингга ман.
Тупроғингда тутса басдир кўчатим,
Қирмоқчи эмасман тарихингга ман.
«Домовая книга» саҳифасида
Япалоқ перода ёзилган номим,—
Менга чексиз кайфдир, чексиз нашида,
О, шаҳрим керакмас ўзга инъоминг!
Бинокор дўстимнинг тешаеи билан
Ўтқирлаб оламан қалам тиғини.

Кейин шеър ёзаман кечаси билан,
Сени улуглайман ёниб, сирғиниб.
Ҳозир ҳам жўнайман бинокор билан,
Сени ҳам, шеърхоним, унутганим йўқ.
Юр бирга, қизлар-ла, айтамиз ўлан,
Қурилишда қизлар нозанин ва шўх.
Лой чаплаб қочади йигит бетига
Энг бир лапашанги, энг бир соддаси.
Йигирмага чиққан булар атиги,
Йигирманчи аср юкин, ходасин —
Елкасида шулар кўтарар азот,
Янги асргача янги бинолар
Ва янги шаҳарлар этишар бунёд.
Дунёмиздан яратиб дунёлар,
Ҳозир ўзлари ҳам сезишмас бунн,
Қийиқчани ёзиб қилишар тушлик.
Йигитлар чайнамай ютади нонни,
Қизлар ишда деу овқатда қушдек.
Хартумини ерга қўйиб тин олар
Она филдай ювош, каттакон кран.
Тиллақўнғиз қувлаб ўтар болалар,
Чала иморатни тўлдирар сурон.
Чала иморатни кўрсам, боладай
Севиниб кетаман, аллақандай ҳис
Кўнглимга эзгулик, қувонч солади,
Хаёлга чўмаман юганимча кўз.
Кўраман: бугунги бу чала бино
Эртага қаддини кўтарганини.
Подъезддан ўтганда бир йигит гоҳо
Кўп маъноли қилиб йўталганини.
Кўраман хаёли, шаддод шўх қизнинг
Чиқмоққа баҳона тополмаганин.
Тинглайман: тўй кунн айтилган сўзни,
Танцадан полларнинг лопиллаганин.
Тинглайман, ваннада йиғлаб чўмилган
Янги гражданин овозини ҳам,

Тинглайман, кўраман, хуллас, кўнгилдан
Бир-бир ўтаверар одам ва одам...
Йироқлардан боқиб турар Алексей,
Ҳов кўча бошида, яшил дўконда.
Калласида тўфон бўлиб тўлқир ўй,
Нимаки юз берса ёруғ жаҳонда,
Баридан хабардор, хилма-хил газета
Хонасига олиб кирган оламини.
Тонгдан қувонч ўти чақнар юзида,
Ҳамшаҳарлар канда қилмай саломни
Ёнига келишар ҳар кунни тонгдан,
Хабар олмоқ учун ундан, жаҳондан.
Одамларнинг ёниқ меҳри, суҳбати —
Алексейим учун ҳаёт тухфаси.
У ҳам лоқайд эмас, сўзлар ҳар бобда,
Гоҳо севинади, гоҳо ғазабда.
Гоҳ индамай, хаёл билан оқади.
Кейин суҳбатдошга аста боқади.
— Қара иним,— дейди,— туш пайти ҳозир,
Бинокор усталар олмоқда ором.
Чой хўплаб, ўй суриб қилишар ҳузур,
Киприк орасидан кўринар олам.
Ҳамма мамлакатда, ҳамма тупроқда
Бинокорлар шундай дам олар дейман.
Улар хаёл билан чой ютган чоғда
Дилида иморат юксалар дейман.
Бузиб бўладими шундай хаёлни,
Қай ғаддор шу ўйга турар кўндаланг?
Қим заҳар қилмоқчи ҳаётни — болни,
Қимлар битмасин дер ерда ҳандалак?
Хиросима кулин кўкка совуриб,
Одам терисидан қўлқоп кийганлар
Ҳамон ер юзида дайдири қутуриб,
Йиртқишлар! Берлинда чови куйганлар!
Бинокор! Буларни писанд қилмайсан,
Аммоки парвосиз, ғофил бўлмайсан,

Қурасан, қурасан, қурасан яна,
Қурган саринг уруш, қирон уругин
Қирасан, қирасан, қирасан яна,
Қоққан ҳар михингда ҳаёт қўшиғи.
Алексейим сўзлар экан берилиб,
Люба жим тинглайди ёнига келиб.
Қурилиш қуруми — қошларида чанг,
Қизил дурра бошин сиқибди таранг.
Алексей сезмайди Любасин ҳамон,
Люба томоқ қирар йўталгансимон.
— Сўзларингиз худди инжу,— дер.
— Эҳ-е, келдингизми, ўртоқ инженер!
Любага салом дер суҳбатдош йигит,
Суҳбат яна қизир, авжланар яна.
Алексейнинг юзи яллиғланган ўт,
Қалби денгиз бўлиб мавжланар яна:
— Субҳидам газета очиб дунёнинг
Томирини ушлаб кўраман ҳар кун.
Биров нондай асрамоқда зиёни,
Биров кишанларни қилмоқда кукун.
Фазогир кетидан фазогир учиб,
Ишчининг ойлиги тобора ошиб,
Каналлар қазилар ошиб довоилар,
Кўпаяр Яшиндай дарбозабонлар.
Хуллас, ҳар жабҳада Ватаним етук,
Юксалар зафардан зафарга ўтиб!

Қаҳрамоним тинглагил, шаҳрим,
Сенга шу қадардир менинг ҳам меҳрим,
Икки буюк аср ўртасида шод
Туғилдинг сен, шаҳрим, туғилмоқдасан,
Сенга биров қилар бўлса хиёнат,
Гурзидай мушт бўлиб тугилмоқдасан.
Аримасян, шаҳрим, бағрингдан кулги,
Қаҳқаҳадан кўчса кўчсин пештоқинг.

Камарбаста бўлиб хизмат қил элга,
Бемаҳал ўчмасин қутлуг чироғинг.
Шеърхонимнинг кийиб чиққан тўнидай
Куёв тўни кийсин ҳар дўст, ҳар ўртоқ.
Ғўр шоир чиқмасин сендан менигдай,
Мендай фарзанд эса туғилсин кўпроқ.

МУНДАРИЖА

Юсуф Шомансур ҳақида сўз. *Наим Қаримов* 3

Шеърлар

Эътиқод	10
Ильичга мурожаат	12
«Янгроқлигинг»	15
Нон ва қалам	16
Тонготар қасидаси	17
Чорак аср ёшим бөр	19
Насиба	21
Меҳрингга тўймайман	22
Тупроқ ҳақида уч шеър	23
Қалендарь варағи	26
Беқасам кийди Ильич	27
Кошкийди	28
Ҳақлқат	29
Қалам ва умр	30
Онасан, аёл	31
Кундузи ёнган чироқ	31

Телефонда битмайдиган иш	32
«Баравармас,— дединг...»	33
Чопқирлик ва топқирлик	34
Сопол товоқ	35
Мен ўтқазмаган дарахтлар	36
Ўзгармайдн ноннинг мазаси	37
«Гўзал Чимён...»	38

Устозлар

Халқлар бобосига	40
Фидой	42
Ҳамзанинг қалами	43
Гулчамбар	44
Афсус	49
Ишчи Емельянов	50
Пушкиннинг дуэль жойида	51

Манзаралар

Бедазор	53
Теримчи қизлар мақтови	53
Раис билан мухбирлар	55
Ўсма	56
Райҳон	57
Куз лавҳаси	57
«Шоирларда вафо йўқ дейсан...»	58
Ток очиш	59
Шаббода	60
Қор ва баҳор	60
Тун нашъаси	61
Сабоқ	62
Бир оқшом	64
Изтироб	64
Куйчи	66
Тавба дейман	67

«Россия девони»дан

Бородино жанги панорамаси	69
Эман дарахти	70
Қосимов кўчаси	71
Шоҳ қўнғироқ	73
Ясная Поляна	73
Мис суворий	74
Қаҳрамоннинг қиёфаси	75
Петришчево қишлоғи	76
Лермонтовга қадар	77
Совға	78
Палов, олов, қизил гул	79

Муҳаббат мактублари

Қизларга хат	81
Қорхат	82
Атлас кий, атлас	83
Наманганлик нозанин	84
«Севгилимнинг бузилди уйи...»	85
Танишайлик	87
Тоғ қизи	88
Зулайҳо бўлсанг	88
Май ғазали	89
Хиёл-хиёл	90
Нозанин нозинг	90
Ҳурматингдан ортиқроқ	91
Билмас эдим, ўргандим	92
Қолмади	92

Рангин лавҳалар

Нефть ва Лола (Туркумдан)	94
Муқаддима	94

Қора бахмал	95
Чақалоқ	96
Меҳр	97
Бозор кунн	97
Рубойлар	98
Туюқлар	102

Ҳажвий шеърлар

Қайнона — айлонай	105
Анжир шафтоли	106
Термалар	107
Ҳўкиз ва читтак	110
Тариқ ва тарвуз	111
Ҳўкиз ва ёнроқ	111
Эпиграммалар	113
Қиёмига етган гаплар	115
Нима ёзсангиз, нима бўлади (чимдим ҳазиллар)	117
Ғўрадан ҳолва (<i>пародиялар</i>)	118

Балладалар

Ҳамза барҳаёт	125
Коммунист ҳақида баллада	128
Кўз ҳақида баллада	129
Қаҳрамонлик балладаси	131
Хат ҳақида баллада	132

Болаларга

Илм уруғи	134
Барабан	136
Тўр дўппи	136
Қўзивой	137
Нишона	137

Гилос	137
Қулупнай	138
Дум	139
Катта бўлгач	139
Боболар	140
Акром ва макарон	141

Жавонда қолган шеърлар

*Беш йилликлар башорати	144
*Юрагим географияси	146
*Америка космонавтига очиқ хат	149
*Соф виждоннинг тимсоли	150
*Масофа	151
*Буюк пайвандлик	152
*Оқ қорознинг имкони	154
*Юракдаги нусха	156
*Исириқ	158
*Алфавит қонуни	159
*Кеча ва кундуз	160
*Меъёр ҳақида	162
*Фарзанд билан	163
*Янглишаркан доно ҳам	163
*Туғилган юртим	164

Таржималар

Сонетлар (<i>В. Шекспирдан</i>)	165
Станслар (<i>Байрондан</i>)	168
Эшикни оч (<i>Тагордан</i>)	169
Менинг ватаним (<i>Ф. А. Файздан</i>)	170
Дўстлар уйи (<i>Қ. Симоновдан</i>)	171
Лаҳза (<i>Г. Абашидзедан</i>)	172
«Болаларга...» (<i>Евг. Евтушенкодан</i>)	172

Достонлар

Райчарон	174
Қонсиз фожиа	206
Қўшқорак	226
Қаватлар қўшиғи	256

*© Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1986 й.

На узбекском языке

Юсуф Шамансур (Шамансуров)

ДЕРЕВЬЯ, КОТОРЫЕ Я НЕ ПОСАДИЛ

Стихи, поэмы

Тақризчи Наим Каримов

Редактор Р. Абдурашид

Рассом В. Немировский

Расмлар редактори А. Мамажонов

Техн. редактор Е. Потапова

Корректор У. Сайдуллаев

ИБ №3235

Босмахонага берилди 13. 01. 86. Босишга рухсат этилди 19.06.86. Р 02 119. Формати, 70×90¹/₃₂. Босмахона қоғози № 2 Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли босма л. 10,53. Шартли кр.—оттиск 10,53. Нашр л. 11,93. Тиражи 10000 Заказ. 1003. Баҳоси 1 с. 70 т. Шартнома 229—85

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129. Тошкент. Навоий кучаси. 30.

Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича ЎзССР Давлат Қомитети «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонаси. Тошкент, Ҳамза кучаси, 21.

Шомансур, Юсуф.

Мен ўтқазмаган дарахтлар: Шеърлар ва поэмалар.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986.—288 б.

Чиқиш маълумотларида авт.: Юсуф Шомансур (Шомансуров).

Юсуф Шомансур Она-юрт меҳри, садоқат, муҳаббат, фидокорона меҳнатни улуғловчи ёнқ сатрлари, ҳазил-мутоибага бой шеърлари билан шеърят ихлосмандларига яхши таниш эди.

Маазкур китобга марҳум шбирнинг ижодий меросидан энг сара асарлари танлаб киритилди. Шунингдек «Райчарон», «Қўшюрак», «Қонсиз фожиа» каби поэмалари ҳам қайта нашр этилмоқда.

Шеър билан бу янги дийдорлашув сизга завқ бағишлайди, деб умид қиламиз.

Шамансур, Юсуф. Деревья, которые я не посадил: Стихи, поэмы.

Уз2